

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet

2015-02-18
1 (42)
Dnr 2015:242

Redovisning av uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion

Dnr U2013/3681/GV, U2013/5566/S U2013/3413/GV

Härmed redovisas *Uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion* givet i särskild ordning samt användningen av statsbidrag i enlighet med förordningen (2013:444) om statsbidrag för yrkesintroduktion i gymnasieskolan.

Uppdraget pågår mellan 2013 och 2016 och redovisas årligen i anslutning till årsredovisningen, vilket innebär att slutredovisningen ska skickas i februari 2017. Regeringen har aviserat att det kommer att finnas möjlighet för skolhuvudmän att ansöka om statsbidrag för att utveckla yrkesintroduktion under hela perioden som uppdraget pågår, dvs. mellan 2013 och 2016. De skolhuvudmän som beviljas statsbidrag 2016 kommer att redovisa sina insatser senast mars 2017. För att kunna inkludera en samlad redovisning och analys av användningen av statsbidraget önskar Skolverket att slutredovisningen av uppdraget senareläggs till juni 2017.

På Skolverkets vägnar

Anna Ekström
Generaldirektör

Cristina Pontis
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har Pia Enochsson, Kjell Hedwall samt Jonas Nordström i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.

Innehåll

Sammanfattning.....	3
1. Inledning.....	6
2. Kartläggning och uppföljning av utbildning på yrkesintroduktion.....	7
2.1 Uppdragets genomförande.....	7
2.2 Utbildningen på yrkesintroduktion.....	8
2.3 Graden av individanpassning.....	17
2.4 Uppföljning av utbildningen på yrkesintroduktion.....	20
2.5 Skolverkets bedömning.....	25
3. Utveckling av yrkesintroduktion av varierande längd.....	29
3.1 Utveckling av yrkesintroduktion av varierande längd.....	29
3.2 Stöd för utveckling av kvalitet i yrkesintroduktion.....	32
4. Dokumentation av yrkeskunskaper.....	35
4.1 Revidering av föreskrift.....	35
5. Statsbidrag om stöd för utveckling av kvaliteten inom yrkesintroduktion.....	37
5.1 Översikt över inkomna ansökningar och beviljat bidrag 2014.....	37
5.2 Uppföljning av hur 2013 års statsbidrag har använts.....	38
6. Bilagor.....	41

Sammanfattning

Skolverket har fått i uppdrag (U2013/3681/GV) att genomföra insatser för att bidra till utveckling av kvaliteten i introduktionsprogrammet yrkesintroduktion i gymnasieskolan. Uppdraget pågår mellan 2013 och 2016 och ska redovisas årligen till regeringen i anslutning till årsredovisningen. Fokus i denna redovisning är en beskrivning och analys av utbildningen på yrkesintroduktion utifrån genomförda enkätundersökningar, fallstudier och andra insatser. Vidare redogör Skolverket för genomförda och planerade insatser för att stödja huvudmännens arbete med yrkesintroduktion. Slutligen beskriver Skolverket även användningen av statsbidrag i enlighet med förordningen (2013:444) om statsbidrag för yrkesintroduktion i gymnasieskolan.

Kartläggning och uppföljning av utbildning på yrkesintroduktion

För att få en bild av hur yrkesintroduktion ser ut i landet har Skolverket genomfört en rad olika kartläggningsinsatser. Bilden som framträder är en utbildning som kan se ut på många olika sätt. En gemensam nämnare är att det pågår en utvecklingsprocess och ett omprövande kring hur yrkesintroduktion ska organiseras och utformas för att det bäst ska motsvara sina syften. Vägvalsfrågor i verksamheterna handlar bland annat om yrkesintroduktion ska vara sökbar eller utformas individuellt, om eleverna ska integreras med de nationella programmen eller samlas i särskilda grupper, om gränsdragningar mellan å ena sidan yrkesintroduktion och å andra sidan språkin introduktion respektive individuellt alternativ.

Resultaten från fallstudierna visar att det finns olika sätt att organisera yrkesintroduktion och att dessa kan sammanfattas i tre huvudsakliga modeller: integrerat i ett nationellt yrkesprogram, särskilda yrkesintroduktionsklasser samt individbaserat upplägg. De sökbara utbildningarna inom yrkesintroduktion kan både röra sig om yrkesutbildningar vars innehåll och upplägg ligger nära de nationella yrkesprogrammen eller särskilda ”program” som endast riktar sig till elever inom yrkesintroduktion och där längden kan variera.

Omfattningen av arbetsplatsförlagt lärande (apl) eller praktik varierar stort, mellan 0-40 veckor per läsår. Ett särskilt problem som lyfts fram av många skolor är konkurrensen om apl- och praktikplatser vilket innebär svårigheter att hitta arbetsplatser för eleverna som går yrkesintroduktion. Flera elever har apl eller praktik i en sådan omfattning att de kan sägas gå en lärlingsliknande utbildning. Skolverket menar att de olika ekonomiska villkor som gäller för dessa elever och elever som går på gymnasial lärlingsutbildning riskerar att försvåra möjligheterna att ge eleverna på yrkesintroduktion en yrkesutbildning som kan underlätta för dem att etablera sig på arbetsmarknaden.

Rektorer med ansvar för yrkesintroduktion upplever stora utmaningar med att eleverna är osäkra på vad de vill samt att elevgruppen är heterogen. Skolornas organisation, innehåll i utbildningen, omfattning av apl eller praktik m.m. kan på olika sätt påverka graden av individanpassning inom yrkesintroduktion. Elevers möjligheter att välja yrkesintroduktion utifrån sina behov och intressen påverkas bland annat av utbildningsutbudet och hur tydligt detta är samt studie- och yrkesvägledningen.

Skolverket menar att huvudmannens plan för utbildningen kan bidra till att skapa större tydlighet när det gäller utbudet och som underlag för vägledning.

Individanpassning kan även ses som en anpassning av själva utbildningen dvs. av innehåll och längd och ska framgå av elevens individuella studieplan. Detta påverkas av vilken information och vilka underlag om elevens tidigare studier, behov m.m. som finns tillgängliga. När det gäller de sökbara utbildningarna försvåras oftast detta av att skolorna inte vet vilka eleverna är förrän vid skolstarten. När det gäller apl eller praktik visar resultaten att både i fråga om val av arbetsplats och i fråga om omfattning av apl eller praktik sker det en stor grad av individanpassning. Det läggs stor vikt och arbete på att matcha eleven mot ”rätt” arbetsplats och ”rätt” handledare.

Uppföljningen av programbyten och programavslut visar att en stor andel (46 procent) av nybörjareleverna på yrkesintroduktion går kvar på yrkesintroduktion ett år senare. Efter två år har 29 procent övergått till ett yrkesprogram medan 24 procent inte är kvar i gymnasieskolan. En enkätundersökning som SCB gjort, delvis på uppdrag av och i samarbete med Skolverket, redovisar ungdomarnas etablering på arbetsmarknaden. Av resultaten framgår att 25 procent av ungdomarna som gått yrkesintroduktion hade ett arbete som huvudsaklig sysselsättning våren 2014. Ungefär 40 procent av ungdomarna var arbetslösa. Det är med nuvarande underlag svårt att värdera dessa siffror samt uttala sig om i vilken omfattning undersökningsgruppen är representativ. De ungdomar som har ingått i denna undersökning har gått ett eller två år på yrkesintroduktion. Utan att känna till elevernas individuella studieplaner är det inte heller möjligt att veta om de elever som ingick i undersökningen hade avslutat utbildningen i enlighet med studieplanen eller om de avbrutit sina studier.

Utveckling av yrkesintroduktion av varierande längd

Skolverket har tagit fram fyra modeller för hur yrkesintroduktion av varierande längd kan utformas: etappindelad utbildning, ämnesstudier och praktik, introduktion med efterföljande yrkesutbildning samt specifik yrkesutbildning. Syftet med modellerna är att illustrera och inspirera till hur yrkesintroduktion kan utformas för en enskild elev eller en grupp elever. Modellerna kan användas på ett flexibelt sätt och anpassas efter lokala förutsättningar och elevens framtida möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Skolverket har vidare genomfört en rad regionala dialoger och tematiska seminarier med syfte att dels ge möjlighet till erfarenhetsutbyte, dels fånga upp skolhuvudmännens tankar kring utvecklingsområden och stödbehov.

Dokumentation av yrkeskunskaper

Skolverket har under 2014 beslutat om föreskrifter om ändring av Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:147) om utformningen av gymnasieintyg efter introduktionsprogram i gymnasieskolan.¹ För elever som genomgått en utbildning på yrkesintroduktion innebär ändringen av föreskriften att gymnasieintyget ska innehålla ett

¹ Skolverkets föreskrifter (SKOLF 2014:47) om ändring i Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:147) om utformningen av gymnasieintyg efter introduktionsprogram i gymnasieskolan

fält för dokumentation av yrkeskunskaper. Under noteringsfältet ska kursnamn och centralt innehåll i delar av kurser som har ingått i elevens individuella studieplan anges. Om annan yrkesinriktad utbildning eller praktik har ingått ska även detta anges.

Statsbidrag om stöd för utveckling av yrkesintroduktion

Under 2014 har Skolverket beviljat statsbidrag till 55 huvudmän, 44 kommunala och 11 enskilda. Redovisningen av de insatser som beviljades stöd 2013 visar att statsbidraget bland annat har använts för att få fram fler apl-/praktikplatser, kartlägga arbetsmarknaden och för att ta fram informationsmaterial riktat till grundskolan.

1. Inledning

Yrkesintroduktion är ett av fem introduktionsprogram och riktar sig till elever som inte är behöriga till ett yrkesprogram. Det syftar till att elever ska få en yrkesinriktad utbildning som underlättar för dem att etablera sig på arbetsmarknaden eller som leder till studier på ett yrkesprogram. Hösten 2013 gick totalt 5 597 elever på introduktionsprogrammet yrkesintroduktion.

Skolverket har fått i uppdrag (U2013/3681/GV) att genomföra insatser för att bidra till utveckling av kvaliteten i introduktionsprogrammet yrkesintroduktion i gymnasieskolan. Uppdraget innebär kartläggning och uppföljning av utbildningen på yrkesintroduktion, utveckling av yrkesintroduktion av varierande längd samt dokumentation av yrkeskunskaper. Uppdraget pågår mellan 2013 och 2016 och ska redovisas årligen till regeringen i anslutning till årsredovisningen.

Regeringen har beslutat om förordning (2013:444) om statsbidrag för yrkesintroduktion i gymnasieskolan som innebär att statsbidrag får lämnas till skolhuvudmän inom gymnasieskolan för att utveckla kvaliteten inom yrkesintroduktionen. Skolverket ska i samband med sin årsredovisning lämna en redovisning av hur bidraget har använts.

Fokus i denna redovisning är en beskrivning och analys av utbildningen på yrkesintroduktion utifrån genomförda enkätundersökningar, fallstudier och andra insatser inom deluppdrag 1 – Kartläggning och uppföljning av utbildning på yrkesintroduktion. Vidare redogör Skolverket för genomförda och planerade insatser inom ramen för deluppdrag 2 – Utveckling av yrkesintroduktion av varierande längd. I tidigare redovisningar² har Skolverket bland annat beskrivit resultat av samråd och övervägande i arbetet med deluppdrag 3 – Dokumentation av yrkeskunskaper.

Regeringen har aviserat att det kommer att finnas möjlighet för skolhuvudmän att ansöka om statsbidrag för att utveckla yrkesintroduktion under hela perioden som ovanstående uppdrag pågår, dvs. mellan 2013 och 2016. Dessa lokala utvecklingsprojekt sker parallellt med de nationella insatserna. Skolverket arbetar därför inom uppdraget om utveckling av yrkesintroduktion med att både stödja de lokala insatserna och ta tillvara och sprida erfarenheterna från projekten. I denna redovisning beskriver Skolverket även användningen av statsbidrag i enlighet med förordningen (2013:444) om statsbidrag för yrkesintroduktion i gymnasieskolan.

² Delredovisning av uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion, Skolverket 2013 (Dnr 2013:540) samt Redovisning av uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion, Skolverket 2014 (Dnr 2013:540).

2. Kartläggning och uppföljning av utbildning på yrkesintroduktion

Inom ramen för deluppdrag 1, *Kartläggning och uppföljning av utbildning på yrkesintroduktion*, ska Skolverket kartlägga och redovisa den utbildning som olika skolhuvudmän erbjuder inom yrkesintroduktion. Redovisningen ska bland annat inkludera information om vilka sökbara utbildningar som erbjuds och i vilken mån arbetsplatsförlagt lärande (apl) eller praktik ges inom ramen för utbildningen. Vidare ska det framgå av redovisningen hur det lokala arbetslivet har involverats i utbildningen samt i vilken grad utbildningarna har individanpassats. Uppdraget innebär också att Skolverket löpande ska följa upp resultatet av utbildningen på yrkesintroduktion, bland annat vad avser elevernas etablering på arbetsmarknaden och fortsatta studier på yrkesprogram.

Nedan presenteras en sammanfattande bild av vilken utbildning som olika skolhuvudmän erbjuder inom yrkesintroduktion samt elevernas övergång till fortsatta studier eller arbetsmarknaden.

2.1 Uppdragets genomförande

För att få en bild av hur yrkesintroduktion ser ut i landet har Skolverket genomfört en rad olika kartläggningsinsatser så som enkät- och fallstudier. Uppföljningen av elevers etablering på arbetsmarknaden och fortsatta studier på yrkesprogram har skett och sker i huvudsak inom ramen för Skolverkets löpande uppföljning och analys av gymnasieskolan.³ Möte med huvudmän och skolor genom regionala dialoger och tematiska seminarier (se vidare avsnitt 3) har också bidragit till att ge en bild av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion.

Nedan följer en presentation av de olika studierna som har genomförts eller påbörjats under 2014:

Enkätundersökning om introduktionsprogrammen

En enkätundersökning genomfördes våren 2014 och riktades till rektorer på samtliga skolenheter som ger introduktionsprogram. Enkäten innehöll frågor som berörde programmets organisation, syfte och innehåll. Studien har även ingått i Skolverkets pågående uppdrag om att följa upp och analysera den reformerade gymnasieskolan, Gy 2011 och redovisades i oktober 2014.⁴

Fallstudier

Under hösten 2014 genomförde forskare från Göteborgs universitet två fallstudier för att belysa hur skolor samverkar med det lokala arbetslivet och graden av individanpassningen av utbildningen inom yrkesintroduktion. Fallstudierna innebär intervjuer med den hos huvudmannen som är ansvarig för planering av introduktionsprogrammen, besök vid utvalda skolor, intervjuer med personal och elever samt intervjuer med representanter från arbetslivet.

³ Regleringsbrev för budgetåret 2014 avseende Statens skolverk, U2013/2908/S (uppdrag 34) samt Regleringsbrev för budgetåret 2015 avseende Statens skolverk, U2014/1674/S m.fl. (uppföljning och utvärdering, uppdrag 2).

⁴ Skolverket 2014, *Introduktionsprogram*. Rapport 413.

Skolverket genomför för närvarande ytterligare en fallstudie som omfattar ungdomar som gått på introduktionsprogrammet yrkesintroduktion och därefter fått ett arbete. Syftet med studien är att få ungdomarnas egna bilder av utbildningen och därmed identifiera framgångsfaktorer eller modeller som bidrar till att underlätta ungdomarnas etablering på arbetsmarknaden.

Analys av informationen i de inkomna ansökningarna om statsbidrag 2013

En analys av den första omgången ansökningar (110 st.)⁵ om statsbidrag för utvecklingen av kvalitet i yrkesintroduktion har gjorts. Syftet har varit att få en första bild av hur utbildningen på yrkesintroduktion ser ut bland annat när det gäller samverkan med arbetslivet och upplägg av apl eller praktik.

2.2 Utbildningen på yrkesintroduktion

Bilden av den utbildning som olika skolhuvudmän erbjuder inom yrkesintroduktion som presenteras nedan bygger på Skolverkets sammanfattande analys av de olika kartläggningsinsatserna som beskrivits ovan. Resultat som anges i siffror (procent) härrör ifrån enkätundersökning om introduktionsprogrammen som genomfördes våren 2014, i annat fall anges det i texten. Ett mer detaljerat resultat från fallstudierna återfinns som bilagor till denna redovisning i rapporterna ”Samverkan med det lokala arbetslivet inom introduktionsprogrammet yrkesintroduktion” samt ”Graden av individanpassning i gymnasieskolans introduktionsprogram yrkesintroduktion”.

Organisation av yrkesintroduktion

Resultaten från fallstudierna visar att det finns olika sätt att organisera yrkesintroduktion och att dessa kan sammanfattas i tre huvudsakliga modeller. Denna bild framträder även i analysen av informationen i de inkomna ansökningarna och genom seminarier och regionala dialoger.

Integrerat i ett nationellt yrkesprogram: Eleverna på yrkesintroduktion ingår i en klass med elever på det nationella programmet. Det kan röra sig om ett antal platser som är sökbara eller om individuellt utformad yrkesintroduktion. Det rör sig ofta om enstaka eller ett fåtal platser men detta kan variera beroende på om det finns vakanter och platserna används då för att ”fylla på” yrkesprogrammen.⁶

Särskilda yrkesintroduktionsklasser: Här går eleverna i särskilda grupper som ofta är något mindre än i de nationella programmen. Det kan till exempel handla om en yrkesintroduktion som riktar sig mot ett särskilt program eller yrkesområde. Klasserna kan finnas inom samma skolenhet som det program yrkesintroduktionen riktar sig mot eller inom skolenheter som, i huvudsak eller endast, erbjuder introduktionsprogram. Här finns också exempel på utbildningar som ger en mer allmän yrkesintroduktion och där syftet är att ge en bredare introduktion mot olika yrkesområden och ge stöd för val av yrkesinriktning.

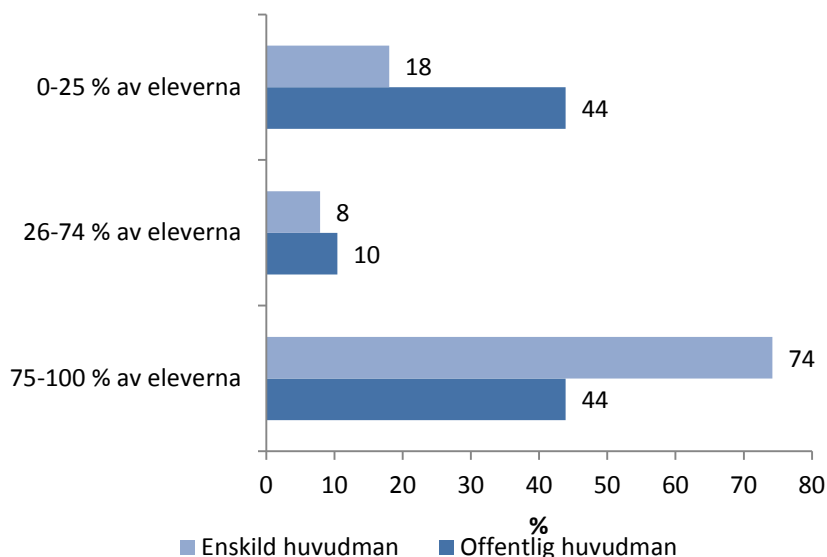
⁵ Då avsikten har varit att analysera informationen i ansökningarna har även för sent inkomna ansökningar inkluderats i analysen. Därför skiljer sig denna siffra från antalet inkomna ansökningar (92 st.) som angetts i tidigare rapporteringar.

⁶ Skolverket 2014, *Introduktionsprogram*. Rapport 413

Individbaserat upplägg: De individbaserade uppläggen är i regel inte sökbara och är riktade mot skilda yrkesområden utifrån elevens önskemål och en kartläggning av elevens behov. En stor andel praktik ingår ofta i elevens utbildning. I de individbaserade uppläggen är vanligtvis annan personal än yrkeslärare involverade, exempelvis ämneslärare, beteendevetare, socialpedagoger, kuratorer och praktiksamordnare. Ibland kan ett sådant individbaserat upplägg inledas med ett gemensamt och mer allmänt yrkesorienterande år som beskrivits under särskilda yrkesintroduktionsklasser. Skolverket har även sett exempel där yrkesintroduktionen organiseras utifrån en ”smörgåsbordsprincip” och där elevens utbildning plockas ihop utifrån en lista av olika kurser.

Skolverket har idag ingen övergripande bild av hur vanliga dessa olika modeller är. I fallstudierna förekommer exempel där det inom en och samma skola erbjuds yrkesintroduktion som organiserats på olika sätt. Frågor om olika organisationsmodeller förekommer inte i enkätundersökningen men resultatet tyder på att modellen ”integrerat i ett nationellt yrkesprogram” är vanligare på fristående skolor än på offentliga skolor. Av enkätstudien framgår att totalt hälften av rektorerna anger att en större andel av eleverna (75 – 100 procent) läser kurser i gymnasiegemensamma ämnen och i yrkesämnen integrerat med nationella program. Som framgår av nedanstående diagram anges detta i större grad av rektorerna på fristående skolenheter än på offentliga skolenheter.

Diagram 2.1: Hur stor andel av de elever på yrkesintroduktion som läser gymnasiekurser i yrkesämnen gör detta integrerat med nationella programmet? Andel (procent) av rektorernas svar i jämförelser mellan huvudmannatyperna.

Det finns exempel på skolor som beskriver integrationen som välfungerande. Elevernas motivation att uppnå behörighet växer och självförtroendet kan växa när de får känna att de klarar av yrkesutbildning på samma sätt som de behöriga eleverna.

Skolinspektionens granskning av introduktionsprogrammen yrkesintroduktion och individuellt alternativ ger stöd åt denna bild och visar att elever som får möjlighet att läsa yrkesämnen tillsammans med elever på de nationella programmen upplever det som mycket stimulerande och motiverande.⁷

Fallstudierna och analysen av ansökningarna visar att skolor även ger exempel på problem med integrationen. Eleverna på yrkesintroduktion upplever att de inte har samma status som de behöriga eleverna. Det kan vara svårt att ge eleverna tillräckligt stöd. När undervisningen i karaktärsämnena organiseras i egna grupper blir det lättare att organisera det stöd eleven behöver och inkludera andra insatser i elevernas individuella studieplan. I sin granskning av yrkesprogrammen lyfter Skolinspektionen ett annat problem med integreringen.⁸ Vid observationer av undervisningen noterar Skolsinspektionen att lärare ofta anpassar undervisningen till de som har svårast att klara kunskapskraven. I samtal med lärare framgår att de inte alltid känner till vilka elever i klassen går på ett introduktionsprogram eller ett nationellt program. Som en följd av integreringen kan det därför inträffa att läraren lägger undervisningen på en alltför låg nivå vilket missgynnar eleverna i klassen som går det nationella programmet.

Sökbara utbildningar

Yrkesintroduktion får utformas för en grupp elever och är då sökbart. Utbildningen kan även utformas för enskilda elever. Genom att utforma yrkesintroduktion för en grupp elever har utbildningsanordnaren en möjlighet att på förhand organisera utbildningen med givna kurspaket och erbjuda tydliga och sökbara studievägar för eleverna. Möjligheten att ingå samverkansavtal gör att utbildningsutbudet kan breddas.⁹

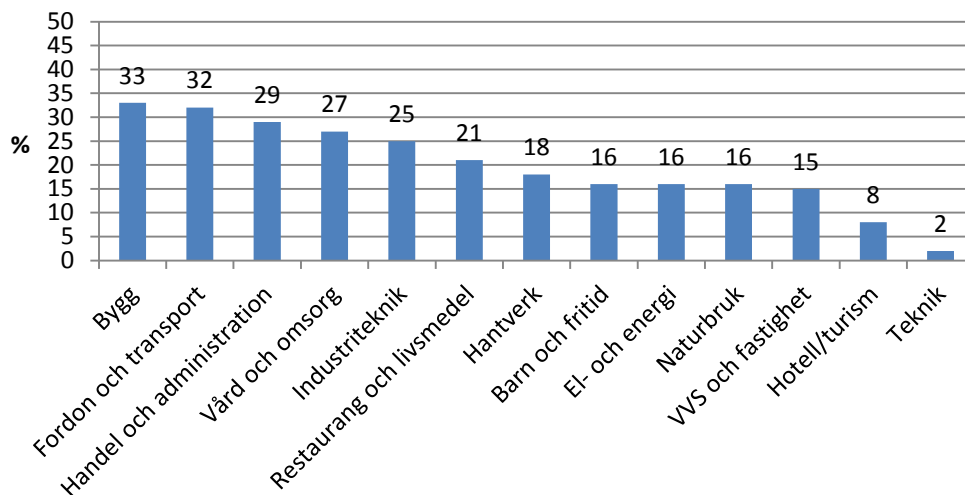
Drygt hälften av skolenheterna anger att de erbjuder sökbar yrkesintroduktion. Fler fristående skolenheter än offentliga skolenheter (69 procent respektive 51 procent) erbjuder yrkesintroduktion som är utformad för en grupp elever och som därmed är sökbar. Det är också fler skolenheter i storstäder (79 procent) och i större städer (61 procent) som erbjuder sökbar yrkesintroduktion än skolenheter på mindre orter (37 procent). Det är dock viktigt att notera att vid flera skolenheter som erbjuder sökbara utbildningar inom yrkesintroduktion förekommer även yrkesintroduktion som är utformad för en enskild elev.

Diagrammet nedan visar att de vanligaste yrkesområden som skolorna erbjuder som sökbara alternativ är bygg samt fordon/transport. Mindre vanligt är det att skolorna erbjuder hotell/turism samt teknik som sökbart alternativ.

⁷ Skolinspektionen 2013, *Utbildningen på introduktionsprogrammen i gymnasieskolan*, Rapport 2013:6.

⁸ Skolinspektionen 2014, *Undervisning på yrkesprogram*, Rapport 2014:05.

⁹ prop. 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, s. 440.

Diagram 2.2: För vilka yrkesområden har ni sökbara alternativ?

Som framgår av ovanstående beskrivning av organisationen av yrkesintroduktion kan de sökbara utbildningarna både röra sig om yrkesutbildningar vars innehåll och upplägg ligger nära det nationella programmet eller särskilda ”program” som endast riktar sig till elever inom yrkesintroduktion och där längden kan variera. De sistnämnda kan kombinera innehåll från flera olika nationella yrkesprogram.

Introduktionsprogrammet yrkesintroduktion står inte öppet för ungdomar som ska erbjudas språkintrödnation.¹⁰ När det gäller sökbara utbildningar finns det skillnader mellan vilka krav som ställs på kunskaper i svenska för att bli antagen på yrkesintroduktion.

En del skolor menar att modellen med sökbara utbildningar fungerar väl. Utbildningsvägen är tydlig och ungdomarna kan göra ett aktivt val trots att de inte är behöriga till de nationella programmen. Andra skolor möter antagna elever som inte vet vad den utbildning de påbörjat innebär eller är osäkra på sitt val. Elever som inte vet om de ”valt rätt” eller ”vad de vill” ses också som en bidragande orsak till frånvaro och avbrott. Av Skolverkets kartläggning av frånvaro och närvaro i gymnasieskolan¹¹ framgår att nästan var femte elev på yrkesintroduktion som beviljats studiehjälp fått ett beslut om indragen studiehjälp under läsåret 2012/2013. Introduktionsprogrammet yrkesintroduktion utmärker sig därmed som det program med störst andel elever med sådana beslut. Av Skolverkets kartläggning framgår dock inte om yrkesintroduktionens utformning och organisation påverkar detta.

Skolor som inte har sökbar yrkesintroduktion anser att det är bättre med en antagningsprocess som bygger på kartläggning och intervju, en process som många

¹⁰ 17 kap. 11 § skollagen (2010:800).

¹¹ Skolverket 2014, *Frånvaro och närvaro i gymnasieskolan*. Rapport 416.

gångar startas redan under grundskolans sista år. Detta gör att utbildningen redan från början bättre kan anpassas till elevens behov, förutsättningar och önskemål.

Utbildningens längd

Yrkesintroduktionens längd är inte reglerad men bör framgå av planen för utbildningen.¹² Skolhuvudmannen har därmed möjlighet att på ett flexibelt sätt möta elevens behov och önskemål och även möta det behov av utbildningar med varierande längd som kan finnas lokalt på arbetsmarknaden.¹³ Resultatet av enkätundersökningen visar att yrkesintroduktion vanligtvis är en treårig utbildning men att även ettåriga och tvååriga utbildningar förekommer på många skolenheter. Endast 16 procent anger att utbildningen är längre än tre år.

Tabell 2.1. Hur långa utbildningar har ni? Andel (%) av rektorernas svar. Observera att flera svarsalternativ har kunnat ges.

	Offentlig huvud- man %	Enskild huvud- man %	Totalt %
Ettåriga	47	42	46
Tvååriga	45	40	44
Treåriga	73	81	75
Längre än tre år	15	18	16

Av fallstudierna framgår dock att även om utgångspunkten är en treårig utbildning anpassas utbildningens längd till elevens behov och mål. I samband med att utbildningens längd diskuterats, har flera intervjuade studie- och yrkesvägledare och rektorer också betonat att samarbetet med vuxenutbildningen borde förbättras. Några intervjuade förklarar att kommunen mer och mer jobbar med ett ”16-24 år-perspektiv”, eller motsvarande. När det gäller elever som påbörjar sin utbildning på yrkesintroduktion när de är 18-19 år har Skolverket ett flertal gånger mött kommentaren av typen ”de blir inte klara” eller ”vi vill ge dem så mycket som möjligt innan de måste sluta”. Denna situation gäller särskilt för nyanlända elever som efter 1-2 år på språkintrouktion påbörjar yrkesintroduktion. En elev som har påbörjat ett introduktionsprogram har rätt att fullfölja utbildningen hos huvudmannen enligt den plan för utbildningen som gällde när utbildningen startade.¹⁴

Utbildningens innehåll

Yrkesintroduktion ska i huvudsak innehålla utbildning som är yrkesinriktad, inklusive apl eller praktik. Programmet får också innehålla hela eller delar av kurser i karaktärsämnen och i gymnasiegemensamma ämnen som ingår i gymnasieskolans

¹² prop. 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, s. 455

¹³ prop. 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, s. 441

¹⁴ 17 kap. 15 § skollagen (2010:800).

nationella yrkesprogram, annan yrkesinriktad utbildning, samt grundskoleämnen som eleven saknar godkända betyg i. Även andra insatser som är gynnsamma för elevens kunskapsutveckling får ingå i utbildningen.¹⁵

Tabellen nedan visar en fördelning av skolenheterna efter vilket innehåll studieplanerna har för en genomsnittlig elev. Tabellen anger antalet och andelen skolenheter som angett ett visst innehåll i den genomsnittliga studieplanen. I kolumnen längst till höger anges den procentuella fördelningen av skolenheter efter vad de angivit som *huvudsakligt* innehåll i studieplanerna.¹⁶

Tabell 2.2: Antal och andel skolenheter fördelade efter innehållet i studieplanerna på yrkesintroduktion.

Innehåll	Skolenheter där innehållet finns i studieplanen		Skolenheter där innehållet är det huvudsakliga i studieplanen
	Antal skolenheter	Andel (%) skolenheter	Andel (%) skolenheter
Gymnasiekurser i yrkesämnena	338	81	47
Grundskoleämnen	322	78	24
Praktik	299	72	18
Kurser i gymnasiegemensamma ämnen	199	48	2
Andra insatser	115	28	1
Annan yrkesutbildning	50	12	1

Gymnasiekurser i yrkesämnena

Elevernas studieplaner innehåller oftast gymnasiekurser i yrkesämnena (81 procent anger detta) och på nära hälften av skolorna är detta det huvudsakliga innehållet. När det gäller det sistnämnda finns det skillnader mellan huvudmannatyperna. 62 procent av de fristående skolenheterna anger att de har gymnasiekurser i yrkesämnena som huvudsakligt innehåll, och motsvarande andel för de offentliga skolenheterna är 43 procent. Det är vanligt att eleverna i yrkesintroduktion läser kurser i karaktärsämnen utifrån ett nationellt yrkesprogramms struktur. Detta kan ske integrerat med det nationella programmet eller i särskilda grupper. Vid några skolor läser eleverna på yrkesintroduktion yrkesämnena eller andra karaktärsämnen under sina två första år enligt poängplanen för det nationella programmet första år. För elever som uppnår behörighet kan då övergången till det nationella programmet underlättas.

¹⁵ 6 kap. 5 § gymnasieförordningen (2010:2039).

¹⁶ Det ska poängteras att en individuell studieplan innehåller flera områden, varför antalet skolenheter i tabellen överstiger antalet skolenheter som totalt har besvarat enkätens fråga.

Yrkesämnen och andra karaktärsämnen i nationella program kan erbjudas även om planen inte primärt syftar till att eleven ska antas till ett nationellt program. Det framgår att många skolor gör bedömningen att omfattande studier i karaktärsämnen, i vissa fall ända till programför djupningsnivå, kan ge en god grund för elevens etablering på arbetsmarknaden.

Grundskoleämnen/Kurser i gymnasiegemensamma ämnen

Av fallstudien framgår att alla elever i yrkesintroduktion, med några få undantag, läser minst ett grundskoleämne i sin utbildning. Många läser också något av de gymnasiegemensamma ämnena. De elever som inte läser något av dessa ämnen är elever vars utbildning utformats som en i huvudsak praktikförlagd utbildning. En hög andel av skolorna (24 procent) anger att grundskoleämnen är det huvudsakliga innehållet.

Det är vanligt förekommande att behörighetsgivande studier i grundskoleämnen betonas under det första året, men man kan också inleda med kurser i yrkesämnen och apl/praktik för att senare, när eleven blivit mer studiemotiverad, ge de behörighetsgivande grundskolekurserna.

De elever vars utbildning i första hand har som mål att uppnå behörighet till de nationella yrkesprogrammen erbjuds att läsa grundskoleämnena svenska/svenska som andra språk, engelska och matematik samt de ytterligare ämnen som kan fordras. Även för elever som har som mål att få ett jobb eller som bedöms stå för långt ifrån att uppfylla behörighetskraven inom rimlig tid kan studier i hela eller delar av grundskoleämnena ingå. Syftet är då att ge stöd för personlig och social utveckling för utgång mot arbetslivet. Det kan till exempel handla om svenska/svenska som andraspråk med fokus på utveckling av språkfärdighet, samhällskunskap med fokus på livskunskap och/eller arbetslivskunskap eller läsa, skriva, räkna med fokus på konkreta färdigheter i målyrket.

Annan yrkesutbildning

Tolv procent av skolorna har ”Annan yrkesutbildning”. Exempel på sådan yrkesutbildning är branschspecifika kurser som truckförarutbildning, grävmaskinsutbildning, körkortsutbildning, utbildning i att hantera röjsåg, utbildning i ställningsbyggnad och kurser i hjärt- och lungräddning (HLR). I några fall innehåller elevens utbildning i huvudsak branschspecifika kurser som kan leda till certifikat.

Andra insatser som kan vara gynnsamma för elevens kunskapsutveckling

Knappt en tredjedel av skolorna erbjuder andra insatser som kan vara gynnsamma för elevens kunskapsutveckling. Av fallstudierna och statsbidragsansökningarna framgår att det kan handla om motiverande samtal, fredagsgrupp, tjejgrupp, livskunskap, undervisning om arbetsmiljö och säkerhet, utflykter, studiebesök, frukostfika, besök av personer från arbetsplatser, samt besök av elever som gått på skolan tidigare och som kan ses som förebilder.

Omfattning av arbetsplatsförlagt lärande och praktik

Enligt gymnasieförordningen ska yrkesintroduktion innehålla apl eller praktik. Hela utbildningen får skolförläggas om huvudmannen bedömer att detta uppenbart bäst gynnar eleven. I 1 kap. 3 § gymnasieförordningen (2010:2039) definieras apl enligt följande:

-arbetsplatsförlagt lärande: lärande på ett program som genomförs på en eller flera arbetsplatser utanför skolan

Begreppet ”praktik” finns dock inte definierat. Huruvida den arbetsplatsförlagda delen av yrkesintroduktion betecknas av skolorna som apl eller praktik avgörs av om innehållet kan relateras till kurser inom yrkesprogrammen eller om det handlar om att träna olika förmågor i ett arbetslivssammanhang (benämns också av skolorna som miljöpraktik och arbetslivsträning). Det finns dock ett intresse av att kunna utveckla valideringsmodeller och bedöma relevanta delar av praktiken som apl så att eleverna kan få betyg i yrkesämnen för sina yrkeskunskaper. Möjlighet till det kompliceras dock då yrkeslärare inte alltid arbetar på de skolor som erbjuder yrkesintroduktion med stort inslag av praktik. Praktik sker oftast på arbetsplatser utanför skolan, men anordnas också i skolverkstäder eller annan praktisk verksamhet som t.ex. driva café eller bygga lekstugor.

I blanketten för återrapporteringen av statsbidraget ställdes frågan om hur mycket apl eller praktik som ingår för eleverna på yrkesintroduktion. Av 76 inskickade återrapporteringar valde 64 huvudmän att svara på frågan som rör apl eller praktik. Tolv huvudmän (19 procent) anger att de endast har apl, elva huvudmän (17 procent) anger att de endast har praktik och 41 huvudmän (64 procent) anger att de har både apl och praktik.

Spridningen av hur mycket apl/praktik som skolhuvudmännen anger ingår i elevens utbildning är stor och varierar mellan 0-40 veckor per läsår. Resultatet visar att skolorna i snitt ger minst 5-6 veckors apl/praktik och max 14-16 veckor per läsår. I genomsnitt har eleverna 8-9 veckors apl/praktik per läsår. Som framgår av tabell 2.2 anger 18 procent av skolenheterna att praktik är det huvudsakliga innehållet i elevens individuella studieplan. Offentliga skolor har oftare praktik som huvudsakligt innehåll (22 procent av dessa skolor) jämfört med de fristående (7 procent).

I den programintegrerade modellen är avsikten att eleverna ska ha apl i samma utsträckning som de behöriga eleverna i det nationella programmet, vilket varierar från 15 veckor till 50 procent av utbildningstiden beroende på om det är en i huvudsak skolförlagd utbildning eller lärlingsutbildning. Skolor med särskilda yrkesintroduktionsgrupper har olika modeller för upplägg av apl eller praktik. Det vanligaste är att succesivt öka andelen praktik/apl. Omfattningen av praktik/apl kan dock ofta avvika från de tänkta modellerna och varierar i större utsträckning utifrån individuella önskemål och förutsättningar. Skolans personal gör även bedömningar av elevens mognad för att få tillgång till apl eller praktik. I de mer individbaserade uppläggen är utgångspunkten att praktiken ska anpassas efter individens förutsättningar och möjligheter och således varierar andelen praktik

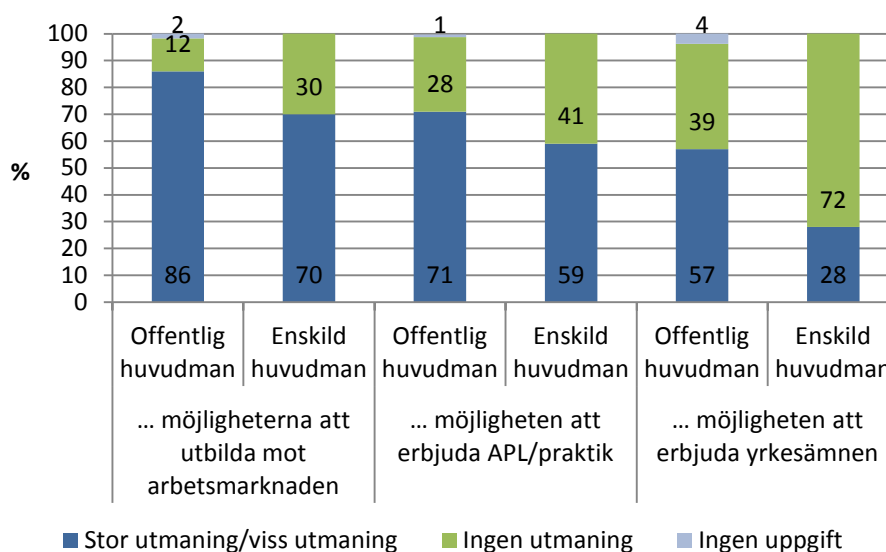
avsevärt mellan eleverna, från upplägg där elever i stort sett endast har praktik till att hela utbildningen är skolförlagd då praktik av olika skäl inte fungerar för eleven.

Samverkan med det lokala arbetslivet

Till skillnad från de nationella yrkesprogrammen finns för yrkesintroduktion inga krav på lokala programråd för samverkan med det lokala arbetslivet. Att på ett lämpligt sätt involvera det lokala arbetslivet kan dock vara av stor betydelse för att påverka elevernas möjligheter till att etablera sig på arbetsmarknaden.¹⁷

Många rektorer (70 procent) anger att det innebär en viss eller en stor utmaning att erbjuda apl/praktik, och hälften upplever i någon mån utmaningar med att erbjuda yrkesämnen på programmet. Dessa utmaningar gäller i högre grad skolor med offentliga huvudmän än enskilda (se diagrammet nedan). Samma mönster kan urskiljas när det gäller möjligheterna att utbilda mot arbetsmarknaden.

Diagram 2.3: I vilken omfattning upplever ni utmaningar med IMYRK vad gäller...

Fallstudien visar att gemensamt för alla skolor är att samverkan med det lokala arbetslivet huvudsakligen sker genom enskilda kontakter mellan arbetsplatser och skolans företrädare. I den integrerade modellen organiseras samverkan med det lokala arbetslivet enligt samma principer som gäller för de nationella yrkesprogrammen, dvs. i lokala programråd, dock kan inga exempel ges på att samverkansfrågor kring yrkesintroduktion behandlats i programråden utom i vård- och omsorgsprogrammet. I de modeller där yrkesintroduktionen är organiserad i särskilda grupper tar samverkan andra och mer varierande former i jämförelse med de integrerade uppläggen. Ofta sker samverkan med det lokala arbetslivet i samband med

¹⁷ prop. 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, s. 441.

uppdraget att anskaffa lämpliga arbetsplatser. Detta görs av en yrkeslärare eller praktiksamordnare. En viktig aspekt är dock att organiseringen av samverkan med arbetslivet i relation till denna modell sker vid sidan av de nationella yrkesprogrammen. Samverkan med det lokala arbetslivet i relation till de individbaserade modellerna sköts inte i någon av skolorna som ingått i fallstudien av yrkeslärare utan av praktiksamordnare med varierande bakgrund, till exempel ämneslärare, beteendevetare, socialpedagoger och kuratorer.

Som framgår av ovanstående är det främst kring apl- och praktikplatserna som samverkan med det lokala arbetslivet sker. Stor vikt läggs på att matcha eleven mot ”rätt” arbetsplats och ”rätt” handledare. Det är därför många gånger viktigt att den person som skaffar arbetsplatser också har god kännedom om elevens behov. I de modeller där yrkesintroduktion är organiserad i särskilda grupper och i de mer individbaserade modellerna erbjuds arbetsplatserna olika former av stödfunktioner. Det kan till exempel handla om att arbetsplatsens handledare får stöd av personal med specialpedagogisk kompetens eller att skolans personal är tillsammans med eleven på arbetsplatsen under apl- eller praktikperiodens första dag/dagar.

Av fallstudien, de regionala dialogerna och tematiska seminarierna framgår att skolorna anser att den stora konkurrensen om praktik och apl-platser innebär svårigheter att hitta arbetsplatser för eleverna som går yrkesintroduktion. Dels förekommer lärande på arbetsplats inom många olika utbildningsformer, dels upplever många verksamma inom yrkesintroduktion att det finns en intern konkurrens mellan de nationella yrkesprogrammen och yrkesintroduktion. Flera skolor menar att statsbidraget för gymnasial lärlingsutbildning¹⁸ har försvårat rekryteringen av arbetsplatser till elever på yrkesintroduktion. Nämda statsbidrag och CSN-stödet till lärlingselever har vidare bidragit till att ytterligare en gräns sätts mellan olika slags utbildningar och elever. Särskilt påtagligt är det för de elever på yrkesintroduktion som är integrerade i samma grupper/klasser som i det nationella programmets lärlingsutbildning.

Flera skolor har också, med stöd av statsbidraget för utveckling av yrkesintroduktion, påbörjat ett arbete med att identifiera möjliga arbetsområden och upprätta register över arbetsplatser (se även avsnitt 5.2). På vissa skolor sker detta systematiskt genom att inventera vilka företag som finns på orten inom ett specifikt yrkesområde eller genom att kartlägga vilka kunskaper och kompetenser som företagen efterfrågar. I andra fall sker detta genom att praktiksamordnaren spontant besöker en arbetsplats för att presentera sig och utbildningen.

2.3 Graden av individanpassning

Av enkätundersökningen framgår att ungefär hälften av rektorerna med ansvar för yrkesintroduktion upplever stora utmaningar med att eleverna är osäkra på vad de vill samt att elevgruppen är heterogen.

Utbildningen på yrkesintroduktion ska ta hänsyn till elevernas olikartade behov, och erbjuda individanpassade utbildningar som möter dessa behov på ett effektivt

¹⁸ Förordning (2011:947) om statsbidrag för gymnasial lärlingsutbildning.

sätt.¹⁹ Individanpassning kan innebära både en individanpassning av själva utbildningen (vilka kurser, ämnen eller andra insatser som ingår, längden) och en individanpassning av undervisningen. För elever som inte är behöriga till gymnasieskolan kan även valet av introduktionsprogram vara en del av individanpassningen.

Beskrivningen ovan av skolornas organisation, innehåll i utbildningen, omfattning av apl eller praktik m.m. kan på olika sätt påverka möjligheten till individanpassningen av yrkesintroduktion. Nedan diskuteras graden av individanpassningen utifrån tre olika perspektiv:

- Elevens möjlighet att välja program
- Individanpassning av elevens utbildning, dvs. innehåll och längd
- Individanpassning av undervisning

Elevens möjlighet att välja program

Beskrivningen ovan visar att yrkesintroduktionens organisation, innehåll och utformning kan variera. Individanpassningen kan därför ses som de möjligheter eleven har att gå på det introduktionsprogram som bäst svarar mot hans/hennes behov, intressen och förutsättningar. För en elev som önskar gå en yrkesinriktad utbildning handlar detta vidare om vilka möjligheter som finns att gå på en yrkesintroduktion som i sin utformning, organisation, yrkesinriktning, m.m. är bäst för denne. Som framgår av fallstudierna finns det exempel där det inom en och samma skola erbjuds yrkesintroduktion som organiserats på olika sätt. Detta kan även vara fallet inom en kommun eller ett samverkansområde.

En god samverkan mellan grund- och gymnasieskola och en väl fungerande studie- och yrkesvägledning spelar också en viktig roll för att eleven ska kunna göra välunderbyggda val.²⁰ Grundfrågan i vägledningen är dock vilka alternativ som finns för den som är obehörig. I planen för utbildningen ska huvudmannen ange utbildningens syfte, längd och huvudsakliga innehåll. Då introduktionsprogrammen saknar nationellt fastställd struktur har skolhuvudmannens plan för utbildning en viktig funktion. Planen för utbildningen anger inte enbart ramarna för den eller de utbildningar inom yrkesintroduktion som huvudmannen erbjuder utan också dess avgränsningar mot andra introduktionsprogram. Många gånger är denna plan tämligen otydlig, vilket kan bidra till att underlaget för vägledningen till elevernas val kan vara svagt.

Individanpassning av utbildningen

Individanpassning kan även ses som en anpassning av själva utbildningen d.v.s. av innehåll och längd. Detta ska även framgå av elevens individuella studieplan där en viktig utgångspunkt är varje enskild elevs behov, önskemål och förutsättningar.

¹⁹ Prop. 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, s. 427.

²⁰ Prop. 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, s. 427.

Graden av individanpassning av utbildningen kan därför påverkas av vilken information och vilka underlag om elevens tidigare studier, behov, m.m. som finns tillgängliga. När det gäller de sökbara utbildningarna försvåras oftast detta av att skolorna inte vet vilka eleverna är förrän vid skolstarten. 18 procent av rektorerna med ansvar för yrkesintroduktion anger att de sällan eller aldrig får tillräckligt underlag inför varje elevs skolstart. Detta gäller i något högre grad enskilda huvudmän och för skolor i storstäder och större städer.²¹ Det är, som tidigare nämnts, även bland dessa som det är mer vanligt med sökbara utbildningar inom yrkesintroduktion. Detta problem gäller inte endast vid övergång från grundskolan till gymnasieskolan utan även vid övergång mellan olika introduktionsprogram och gymnasieskolor.

Som framgår av den tidigare beskrivningen av utbildningen på yrkesintroduktion kan innehållet i elevens utbildning variera från att vara helt individuellt till att utgå från det nationella programmets struktur eller från i förväg bestämda kurspaket eller ”program”. Graden av individanpassning av innehållet i utbildningen kan i de sistnämnda fallen sägas vara mindre.

Intervjuade nyckelpersoner i fallstudien har dock problematiserat frågan om individanpassning. Det kan till exempel inte betyda att det är olika upplägg för alla elever, eller att elever kontinuerligt kan ändra sig vad gäller önskemål och val. Tvärtom kan individanpassning till exempel innebära en starkt inramad utbildning som ger stödstruktur för att uppnå de mål som fastställts i den individuella studieplanen, eller att eleven ges möjlighet att studera i en viss grupp.

När det gäller apl eller praktik visar resultaten att både i fråga om val av arbetsplats och i fråga om omfattning av apl/praktik sker det en stor grad av individanpassning. Detta gäller särskilt de modeller som bygger på särskilda yrkesintroduktionsklasser och helt individbaserade upplägg. Som framgår av beskrivningen läggs stor vikt vid och arbete på att matcha eleven mot ”rätt” arbetsplats och ”rätt” handledare.

Utbildningens längd är ofta tre år och följer därmed det som är normen för de nationella programmen. Fallstudierna visar dock att utbildningens längd i praktiken många gånger anpassas till den enskilda elevens mål och behov.

Individanpassning av undervisningen

Individanpassning sker också i det dagliga mötet med eleven till exempel under lektioner, i verkstaden eller i samband med olika motivationshöjande insatser. Det är inte möjligt att i en begränsad fallstudie belysa alla aspekter av graden av individanpassning av undervisningen i olika ämnen och i olika situationer. Nedan beskrivs några perspektiv som särskilt lyfts fram inom yrkesintroduktion.

Vissa skolor har en stor andel elever som kommer från språkintrouktion. Undervisningen i svenska/svenska som andraspråk anpassas då till elevgruppen genom till exempel inslag av yrkessvenska, språkutvecklande arbetssätt mot yrkesämnena eller ämnesintegrerande inslag. Ett språkutvecklande arbetssätt betonas dock även

²¹ Skolverket 2014, *Introduktionsprogram*. Rapport 413, s. 35 ff.

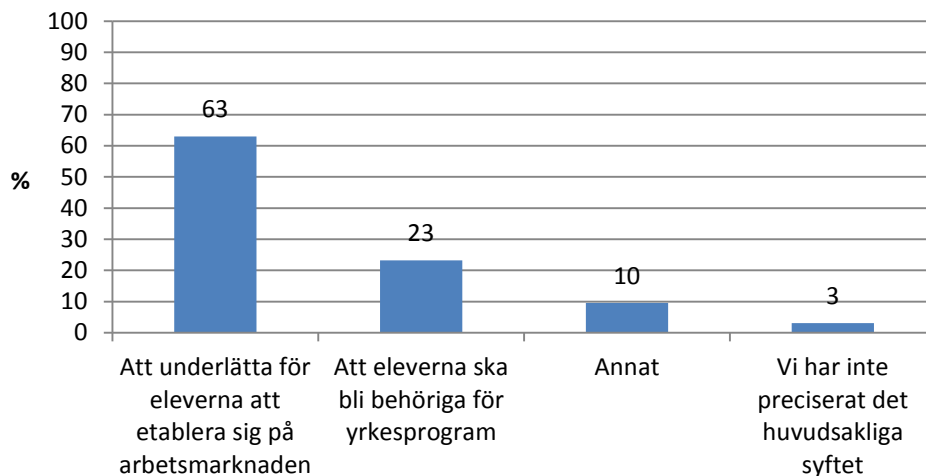
som viktig för andra grupper. Skolorna beskriver att många elever har ”stora luckor”, ”brister i språket” och språkutvecklande undervisning är viktigt för att de ska nå sina mål även i yrkesämnena. Vid några skolor påtalar lärare som har elever från flera olika yrkesinriktningar i samma klass i svenska att det inte går att jobba med gruppen på det sätt som eleverna skulle behöva för ett språkutvecklande arbetssätt mot yrkesämnena.

Av fallstudien framgår att flera skolor ger möjlighet till individualiserad undervisning inom verksamheter benämnda studiehall, studieverkstad, pluggeria, etc. som har schemalagd lärare eller annan personal, såsom specialpedagog eller elevassistent med specifika modersmål. Dessa ”rum” framhålls som mycket viktiga för individanpassning och som en möjlighet för att elever som varit frånvarande och halkat efter ska kunna få hjälp. Framför allt rör sådana individualiserade undervisningsformer grundskoleämnena och de gymnasiegemensamma ämnena, men det finns exempel där även yrkeslärare finns på plats för att ge stöd i yrkesämnena. Vid flera skolor görs nivå-grupperade indelningar, framför allt i engelskan. Där finns elever med kunskaper motsvarande kunskapskraven för årskurs 6 och andra som är nära att uppnå kunskapskraven för årskurs 9.

Skolorna lyfter även fram att individanpassningen av yrkesintroduktion i hög grad handlar om att utveckla generella förmågor och nyckelkompetenser utifrån varje elevs behov. Det kan till exempel handla om kommunikativa förmågor, sociala förmågor, att våga fråga när man är osäker på hur man ska göra med ett moment, att våga ta initiativ, att lära sig planera, att öka sin uthållighet eller att komma i tid. Detta är förmågor och kompetenser som många beskriver som viktiga inför elevernas apl/praktikperioder och för anställningsbarhet.

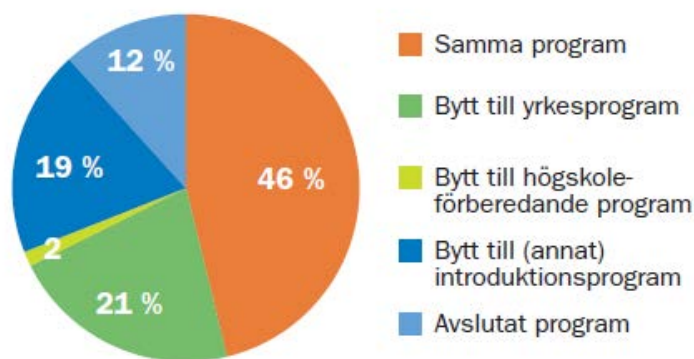
2.4 Uppföljning av utbildningen på yrkesintroduktion

Introduktionsprogrammet yrkesintroduktion syftar till att elever ska få en yrkesinriktad utbildning som underlättar för dem att etablera sig på arbetsmarknaden eller som leder till studier på ett yrkesprogram. Diagrammet nedan visar att en majoritet av skolorna anger att det huvudsakliga syftet är att underlätta för eleverna att etablera sig på arbetsmarknaden. Detta syfte är högre prioriterat av skolorna än att eleverna ska uppnå behörighet till yrkesprogram. I det sistnämnda finns skillnader mellan skolor med offentlig respektive enskild huvudman. 34 procent av rektorerna på fristående skolor betraktar behörighet för yrkesprogram som det huvudsakliga syftet, att jämföra med 20 procent av rektorerna på offentliga skolor.

Diagram 2.4: Vilket ser ni som det huvudsakliga syftet med det yrkesintroduktion som ni erbjuder?

Övergång till yrkesprogram

I rapporten *Introduktionsprogram* redogör Skolverket för programbyten och programavslut inom yrkesintroduktion.²² Av rapporten framgår att en stor andel av nybörjarna hösten 2012 gick kvar inom yrkesintroduktion medan 21 procent hade bytt till ett yrkesprogram (se diagram 2.4). Nybörjarna hösten 2011 uppvisade nästan samma mönster när det gäller elevrörlighet.²³

Diagram 2.5. Andel (procent) nybörjare i motsvarande årskurs 1 hösten 2012 som efter ett år gick kvar på yrkesintroduktion, hade bytt program respektive avslutat programmet.²⁴

För elever som var nybörjare 2011 har Skolverket även redovisat var eleverna befann sig två år efter att de påbörjat sina studier på yrkesintroduktion. Knappt en

²² Skolverket 2014, *Introduktionsprogram*. Rapport 413.

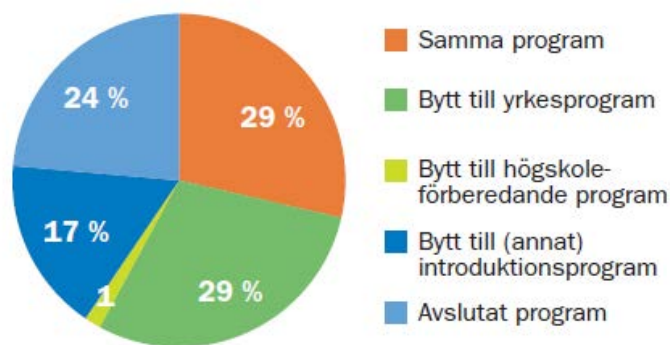
²³ Skolverket 2013, *Elever per programtyp och program*. Rapport 395.

²⁴ Notera att introduktionsprogrammen inte behöver vara organiserade i årskurser.

fjärdedel av eleverna hade då avslutat programmet och fanns inte kvar i gymnasieskolan. Som framgår av beskrivningen av utbildningen på yrkesintroduktion kan utbildningens längd variera. I vissa fall kan det därför handla om ett planerat avslut utifrån elevens individuella studieplan. I andra fall kan det röra sig om ett avhopp från gymnasieskolan. Utan att känna till elevernas individuella studieplaner är det därför inte möjligt att värdera dessa siffror.

Av de elever som var nybörjare 2011 gick 6 procent av eleverna i årskurs 1 på ett yrkesprogram, 15 procent på årskurs 2 och 8 procent på årskurs 3 två år senare.

Diagram 2.6. Andel (procent) nybörjare i motsvarande årskurs 1 hösten 2011 som efter två år gick kvar på yrkesintroduktion, hade bytt program respektive avslutat programmet.

Skolverket kommer även fortsättningsvis att löpande följa upp programbyten och avbrott från introduktionsprogrammen, inklusive yrkesintroduktion. En intressant frågeställning är att följa de elever på yrkesintroduktion som går över till yrkesprogram och se om de till exempel går kvar på programmet och får en yrkesexamen.

Skolverket ska inom ramen för en bredare uppföljning av elevers sysselsättning efter gymnasieutbildning (se avsnitt nedan) även redovisa om ungdomarna studerar efter gymnasieskolan. En del elever står så långt från behörighet till nationella program att det inte bedöms rimligt att de ska hinna uppnå behörighet innan de fyllt 20 år. Detta gäller ofta elever som kommer till yrkesintroduktion efter studier i språkintrouktion. I sådana fall kan den individuella studieplanen utformas med sikte på fortsatta studier inom vuxenutbildning. För elever som har slutfört en utbildning på yrkesintroduktion är det därför av särskilt intresse att följa upp om de studerar vidare inom den kommunala vuxenutbildningen.

Uppföljning av etablering på arbetsmarknad

Skolverket har i regleringsbrevet för budgetåret 2014 fått i uppdrag att redovisa hur ungdomar etablerat sig på arbetsmarknaden efter avslutat yrkesprogram, högskole-

förberedande program, introduktionsprogram i gymnasieskolan samt motsvarande program i den tidigare gymnasieskolan. Inför 2015 har detta uppdrag delvis omformulerats, och handlar om uppföljning av elevernas sysselsättning efter gymnasieskolan. Uppdraget omfattar etablering på arbetsmarknaden, vidaregång till annan form av utbildning, samt avnämares och före detta elevers uppfattningar om i vilken grad gymnasieutbildningen svarar mot de kompetenskrav som ställs i arbetslivet respektive inom högre utbildning.²⁵ Uppdraget innehåller många delar och innebär att Skolverket behöver bygga upp en infrastruktur inom ett nytt kunskapsområde. Skolverket har tidigare redogjort för genomförandet och planerat genomförande.²⁶ Den löpande uppföljningen av elevernas etablering på arbetsmarknaden efter avslutad yrkesintroduktion kommer i huvudsak ingå i ovan nämnda uppdrag. Vidare genomför Skolverket för närvarande en fallstudie som omfattar ungdomar som gått på introduktionsprogrammet yrkesintroduktion och därefter fått ett arbete.

En undersökning som SCB gjort, delvis på uppdrag av och i samarbete med Skolverket, redovisar ungdomarnas etablering på arbetsmarknaden.²⁷ 1116 ungdomar (380 kvinnor och 736 män) läste motsvarande årskurs 1 eller 2 på yrkesintroduktion på gymnasieskolan läsåret 2012/13. Av resultaten framgår att 25 procent av ungdomarna som gått yrkesintroduktion hade ett arbete som huvudsaklig sysselsättning våren 2014. Ungefär 40 procent av ungdomarna var arbetslösa.

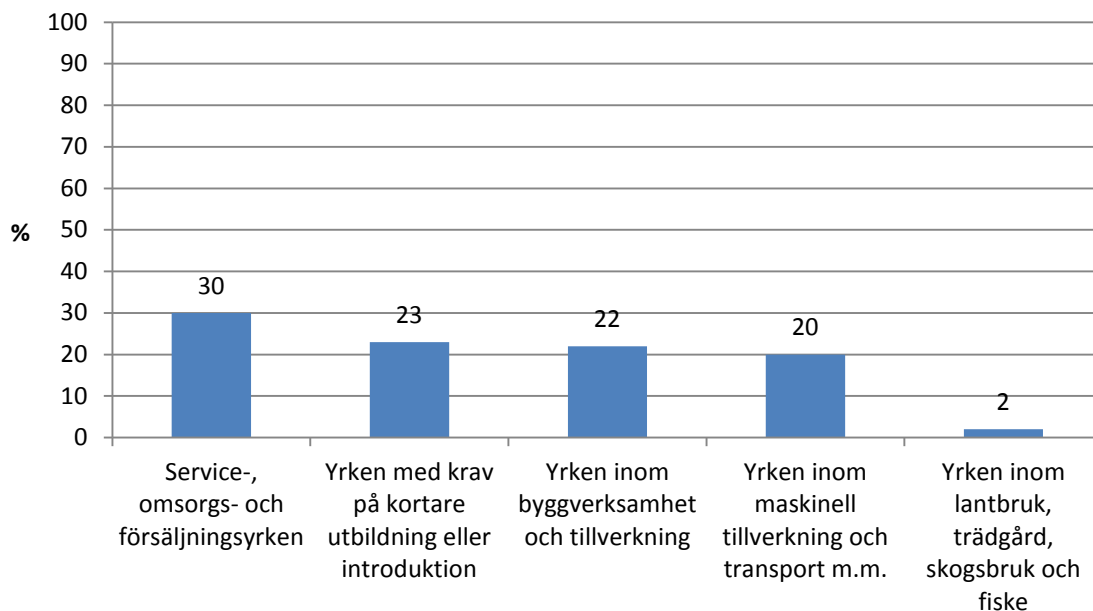
Ett urval gjordes av de 1116 ungdomar som var inskrivna på yrkesintroduktion läsåret 2012/2013 men som inte var registrerade i gymnasieskolan hösten 2013. Svarefrekvensen var 41 procent (315 ungdomar). Det kan vara svårt att uttala sig om i vilken omfattning undersökningsgruppen är representativ. Som framgår av redovisningen ovan om utbildningens längd är yrkesintroduktion vanligtvis tre år. De ungdomar som har ingått i denna undersökning har gått ett eller två år på yrkesintroduktion. Utan att känna till elevernas individuella studieplaner är det inte heller möjligt att veta om de elever som ingår i undersökningen hade avslutat utbildningen i enlighet med studieplanen eller om de avbrutit sina studier. Resultaten för några av frågorna i undersökningen redovisas nedan.

²⁵ Regleringsbrev för budgetåret 2015 avseende Statens skolverk, U2014/1674/S m.fl. (uppföljning och utvärdering, uppdrag 2)

²⁶ Redovisning av uppdrag 34 i regleringsbrev för budgetåret 2014 om etablering på arbetsmarknad, Skolverket 2014.

²⁷ SCB, Tema utbildning, rapport 2014:7. *Inträdet på arbetsmarknaden efter gymnasieskolan.*

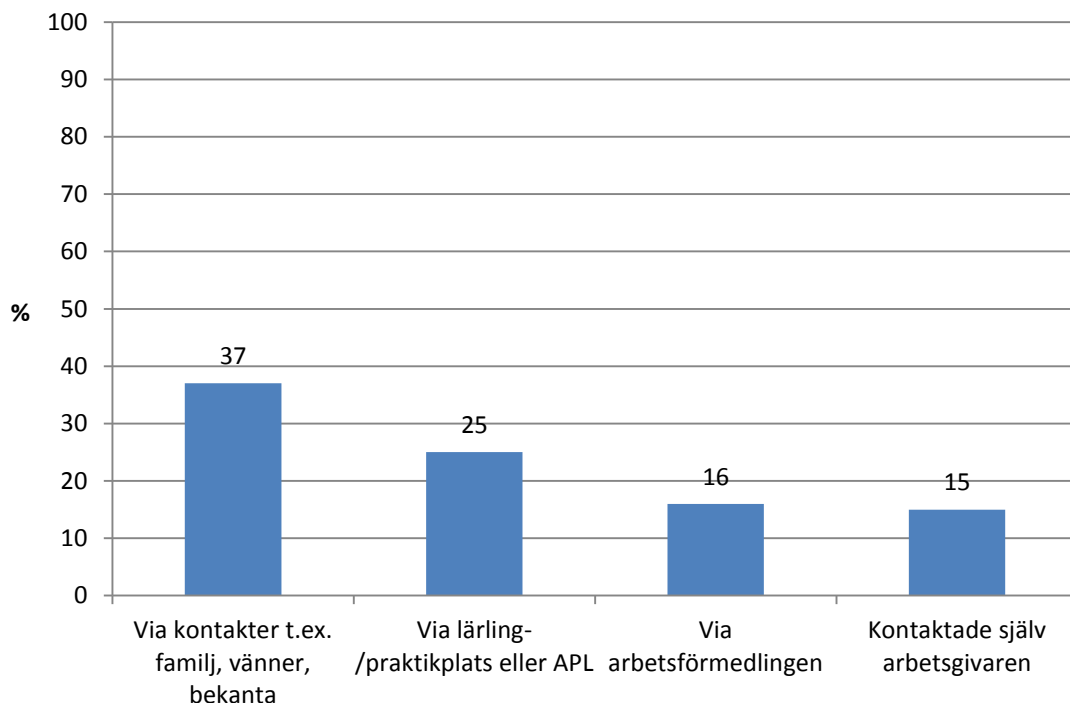
Diagram 2.7: Yrke för dem som arbetade under veckan 7 april - 13 april 2014. Källa: SCB, Inträdet på arbetsmarknaden 2014.

Diagrammet visar att många ungdomar arbetar inom service-, omsorgs och försäljningsyrken. Redovisningen av yrken har tagits fram av SCB med hjälp av svensk yrkesklassificering (SSYK).²⁸ Det är vanligast att ungdomarna fått sitt arbete via egna kontakter. En av fyra har fått sitt arbete via sin praktik eller apl-plats. Resultaten visar vidare att 83 procent av ungdomarna är mycket eller ganska nöjda med det arbete de har.

²⁸ Klassificeringen av yrken i olika kategorier har gjorts av SCB utifrån det yrke som ungdomarna själva har angett och beskrivit i frågeformuläret. Det är inte ungdomarna själva som avgjort utbildningsnivån som krävs för det egna yrket.

Diagram 2.8: På vilket sätt fick man arbete för dem som arbetade under veckan 7 april - 13 april 2014. Källa: SCB, Inträdet på arbetsmarknaden 2014.

2.5 Skolverkets bedömning

Ett syfte med kartläggningsinsatserna har varit att presentera en bild av hur utbildningen på introduktionsprogrammet yrkesintroduktion ser ut. Av beskrivningen ovan framgår tydligt att utbildningen kan se ut på många olika sätt. Det som är en gemensam nämnare är att det pågår en utvecklingsprocess och omprövande kring hur yrkesintroduktion ska organiseras och utformas för att det bäst ska motsvara sina syften. Vägvalsfrågor handlar bland annat om yrkesintroduktion ska vara sökbar eller utformas individuellt, om eleverna ska integreras med de nationella programmen eller samlas i särskilda grupper, om gränsdragningar mellan å ena sidan yrkesintroduktion och å andra sidan språkintrödnation respektive individuellt alternativ. Diskussionen och utvecklingsprocesserna sker, delvis med stöd av statsbidraget, på huvudmannanivå men särskilt på enskilda skolor.

Utifrån ansökningar om statsbidrag om stöd för utveckling av yrkesintroduktion kan man urskilja några utvecklingslinjer. Det är naturligt att skolor som tidigare haft en fungerande organisation för det individuella programmet bygger vidare på denna. Här har man etablerat kompetens att möta den mycket heterogena elevgruppen och att ge individanpassat stöd för elevernas utveckling. Man har vana att ge behörighetsgivande undervisning i grundskoleämnen och ofta har man haft en fungerande praktikverksamhet inom eller utanför skolan. Det som behöver vidareutvecklas är karaktären av yrkesutbildning, till exempel genom att utveckla en tydligare målinriktning av praktiken och möjligheten att dokumentera och validera ele-

vens kompetenser efter praktik. I de fall ansvaret för yrkesintroduktion är kopplat till ett eller flera nationella yrkesprogram är situationen en annan. Här har man etablerad kompetens att undervisa i yrkesämnena och man har arbetslivskontakter och organisation för apl. Det som behöver vidareutvecklas är karaktären av introduktionsprogram, till exempel förmågan att ge individanpassad stöd och breddning av yrkesintroduktion till yrkesområden utanför de nationella yrkesprogrammen.

I rapporten *Introduktionsprogram* har Skolverket sammanfattat sina slutsatser av uppföljningen och enkätundersökningen om alla introduktionsprogram. Nedan redovisas Skolverkets bedömningar av utmaningar och utvecklingsbehov inom introduktionsprogrammet yrkesintroduktion, dels utifrån det som redovisats tidigare i denna rapport om utbildningen på yrkesintroduktion, dels utifrån mer övergripande synpunkter som har framkommit i fallstudier, öppna svar samt möten med skolor och huvudmän.

- **Plan för utbildningen och huvudmannens ansvar för yrkesintroduktion:** Det kan diskuteras vilken roll planen för utbildningen har för organisationen och utformningen av yrkesintroduktion och för att, tillsammans med den individuella studieplanen ge ”den stadga och samtidigt den flexibilitet som är nödvändig för en utbildning med en klar målsättning”.²⁹ Under de regionala dialogerna har deltagare uttryckt en osäkerhet över hur planen ska utformas och efterfrågat stöd i detta. Skolverket konstaterar också att frågor om samverkan med de nationella yrkesprogrammen eller med vuxenutbildningen ofta läggs på den ansvarige rektorn som då måste förhandla om och köpa tjänster för att till exempel kunna erbjuda kurser i yrkesämnena. Som framgår av beskrivningen av Skolverkets inriktning på fortsatta stödsatser (se avsnitt 3.2 nedan) kommer ett stöd för framtagning och utformning av planen för utbildningen att tas fram.
- **Stor variation i resursfördelningen till yrkesintroduktion:** Enskilda huvudmän har i regionala dialoger och enkätundersökningen framfört de mycket stora skillnaderna som finns när det gäller ersättningen för elever på yrkesintroduktion, från 40 000kr/elev till 170 000 kr/elev. Även rektorer på skolor med offentliga huvudmän har berättat om stora skillnader. Den stora variationen i hur yrkesintroduktion organiseras kan vara en förklaring till dessa skillnader, men det är även tänkbart att det är resurstilldelningen som blir styrande för innehållet och utformningen av yrkesintroduktion. Skolverket har ingen övergripande bild över situationen i landet men anser, utifrån elevernas möjlighet till en likvärdig utbildning, att den stora variationen i resursfördelningen är ett problem.
- **Gränsdragningar mellan yrkesintroduktion och andra program:** Syftet med att ersätta det tidigare individuella programmet med fem olika introduktionsprogram var bland annat att erbjuda tydligare studievägar för elever som inte är behöriga till de nationella programmen. Regleringen av intro-

²⁹ Prop. 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, s. 455.

duktionsprogrammen ger dock ett ganska stort utrymme för flexibilitet, vilket utifrån möjligheten att individanpassa kan ses som en fördel. Skolverket menar dock att det finns anledning att titta närmare på gränsdragningen mellan yrkesintroduktion och några av de andra introduktionsprogrammen:

Yrkesintroduktion och språkintroduktion: Då det finns skillnader i vilka krav som ställs på kunskaper i svenska för att bli antagen på yrkesintroduktion har nyanlända ungdomar inte alltid samma möjligheter att påbörja en yrkesutbildning. Denna bild förstärks av resultatet av enkätstudien som visar att på mer än åtta av tio skolenheter är det inga elever alls eller endast en mindre del som går språkintroduktion som läser kurser i yrkesämnen eller andra karaktärsämnen. Utifrån individens möjlighet att så snabbt som möjligt kunna komma vidare i utbildning eller att etablera sig på arbetsmarknaden är det därför angeläget att de nyanlända ungdomarna, som så önskar, får möjlighet att påbörja en yrkesutbildning så snart som möjligt. Detta kan till exempel ske inom ramen för yrkesintroduktion eller genom att i större grad inkludera kurser i yrkesämnen eller annan yrkesutbildning inom språkintroduktion. Kartläggning av elevernas yrkeskunskaper är ett viktigt led i detta.

Yrkesintroduktion och individuellt alternativ: Skolverkets uppföljning av rörligheten inom introduktionsprogrammen visar att andelen elever som påbörjar individuellt alternativ och byter till ett yrkesprogram är något mindre än inom yrkesintroduktion. I faktiska tal rör det sig om fler elever då det är fler elever som går på individuellt alternativ. Av enkätstudien framgår att i en majoritet av skolorna är innehållet i individuellt alternativ grundskoleämnen. Skolverket har idag ingen fördjupad bild om hur utbildningen på individuellt alternativ ser ut. Inte heller om vilka beslut eller val som ligger bakom att en elev går på yrkesintroduktion eller individuellt val. Utifrån elevens möjligheter att komma så långt som möjligt i sin utbildning eller etablera sig på arbetsmarknaden anser Skolverket att det är viktigt att närmare kartlägga den utbildningen som olika skolhuvudmän erbjuder inom individuellt alternativ.

- **Konkurrens om och olika villkor vid apl/praktik:** Den stora konkurrensen om praktik och apl-platser innebär svårigheter att hitta arbetsplatser för elever som går yrkesintroduktion. Flera elever har apl eller praktik i en sådan omfattning att de kan sägas gå en lärlingsliknande utbildning. Skolverket menar att de olika ekonomiska villkor som gäller för dessa elever och elever som går på gymnasial lärlingsutbildning riskerar att försvåra möjligheterna att hitta lämpliga apl- eller praktikplatser och därmed ge eleverna en yrkesutbildning som kan underlätta för dem att etablera sig på arbetsmarknaden.
- **Samverkan med arbetslivet sker ofta via enskilda kontakter:** Till skillnad från de nationella yrkesprogrammen finns för yrkesintroduktion inga krav på lokala programråd. De personliga kontakterna mellan yrkeslärare/

praktksamordnare och det lokala arbetslivet i kombination med den goda kännedomen om elevens behov och förutsättningarna är viktiga för möjligheten att hitta ”rätt” apl- eller praktikplats. Samtidigt är detta sårbart. Skolverket menar att det är viktigt att finna former för en mer strukturerad samverkan med arbetslivet utan att tappa de kvaliteter som de personliga kontakterna innebär. Som framgår av beskrivningen av inriktningen på fortsatta stödinsatser (se avsnitt 3.2 nedan) kommer Skolverket bland annat att erbjuda stöd för utveckling av samverkan med det lokala arbetslivet genom de nationella apl-utvecklarna.

3. Utveckling av yrkesintroduktion av varierande längd

Inom ramen för deluppdrag 2, *Utveckling av yrkesintroduktion av varierande längd*, ska Skolverket stödja skolhuvudmännens arbete med att säkerställa kvaliteten i och därmed en god måluppfyllelse av yrkesintroduktion som väg till vidare studier eller inträde på arbetsmarknaden. Skolverket ska stödja skolhuvudmännens arbete med individanpassning, planering, kvalitetssäkring och lokal samverkan med arbetslivet. I uppdraget ingår också att utveckla yrkesintroduktion av varierande längd som förbereder för konkreta arbetsuppgifter på arbetsmarknaden samt spridning av lärande exempel.

Nedan redovisas Skolverkets överväganden och arbete med att utveckla yrkesintroduktion av varierande längd samt andra genomförda insatser som stöd för skolhuvudmännens arbete med yrkesintroduktion.

3.1 Utveckling av yrkesintroduktion av varierande längd

Skolverket har i uppdrag att ta fram yrkesintroduktion av varierande längd som förbereder för konkreta arbetsuppgifter på arbetsmarknaden. Skolverket har tidigare redovisat resultatet av samråd med de nationella programråden samt en kartläggning av möjliga arbetsuppgifter för ungdomar som har gått på yrkesintroduktion.³⁰ Inom några nationella programråd har mer begränsade arbetsuppgifter identifierats som kan fungera som ett första steg ut i arbetslivet och som sedan kan byggas på med ytterligare utbildning och arbetserfarenhet. Å andra sidan visar kartläggningen av möjliga arbetsuppgifter att det finns få arbetsuppgifter och yrken som just yrkesintroduktion kan leda till. Inriktningen är huvudsakligen mot samma arbetsmarknad som de nationella yrkesprogrammen.

Flera nationella programråd ställer sig dock tveksamma till att i förväg fastställa kortare utbildningar och menar att frågan i första hand måste behandlas lokalt. Fallstudien om samverkan med det lokala arbetslivet (se bilaga) och uppföljningen av statsbidraget nedan visar exempel på en sådan samverkan med det lokala arbetslivet. Skolor har kartlagt det lokala arbetslivet med syfte att identifiera vilka arbetsuppgifter som kan vara tillgängliga för personer som inte har yrkesexamen från gymnasiet, och vilka kompetenskrav som gäller för dessa arbetsuppgifter.

Skolverket har därför valt att inte fastställa specifika kurspaket utan har istället tagit fram ett antal modeller på hur yrkesintroduktion av varierande längd kan utformas. I det stöd som Skolverket kommer att publicera på sin webbplats konkretiseras modellerna genom exempel. Syftet med modellerna är att illustrera och inspirera till hur yrkesintroduktion, utifrån gällande reglering, kan utformas för en enskild elev eller en grupp elever. Modellerna har tagits fram med hjälp av experter och verk samma inom yrkesintroduktion och utifrån erfarenheterna från de olika kartlägningsinsatserna och regionala dialoger. Nedan presenteras de olika modellerna samt

³⁰ Redovisning av uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion, Skolverket 2014 (Dnr 2013:540).

Skolverkets övervägande vid framtagning av dessa. Ytterligare modeller kan vara aktuella att ta fram.

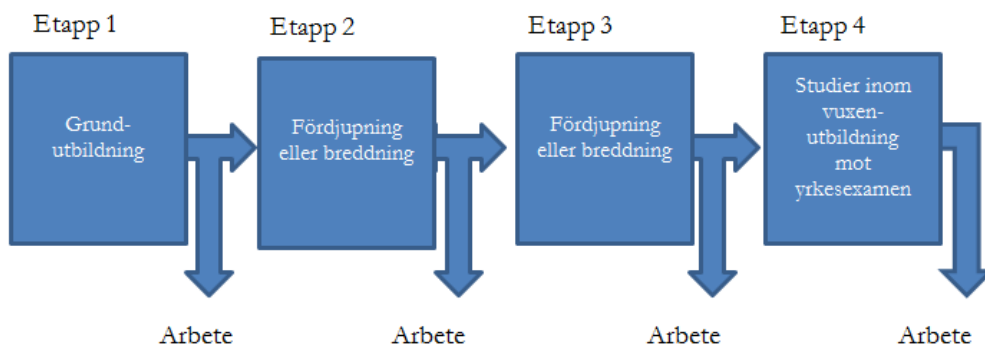
Modeller för yrkesintroduktion av varierande längd

Modellerna som presenteras nedan kan användas på ett flexibelt sätt och anpassas, både till innehåll och längd efter lokala förutsättningar och elevens framtida möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. I de fall utbildningen utformas för en grupp elever ska det finnas utrymme för individuella anpassningar beroende på elevens behov av till exempel fortsatta studier i grundskoleämnen eller gymnasiegemensamma ämnen utöver den yrkesinriktade delen. Även utbildningens längd och val av yrkesämnen ska kunna anpassas efter enskilda elever. Andra möjligheter till individuell anpassning är val av arbetsplats för arbetsplatsförlagt lärande eller praktik.

Modell 1 – Etappindelad utbildning

Utbildningen utformas i etapper och kan till exempel omfatta tre etapper inom gymnasieskolan och en fjärde etapp inom vuxenutbildning.³¹ För varje etapp formuleras mål som anger de kunskaper, färdigheter och förmågor som eleverna ska utveckla under utbildningsetappen.

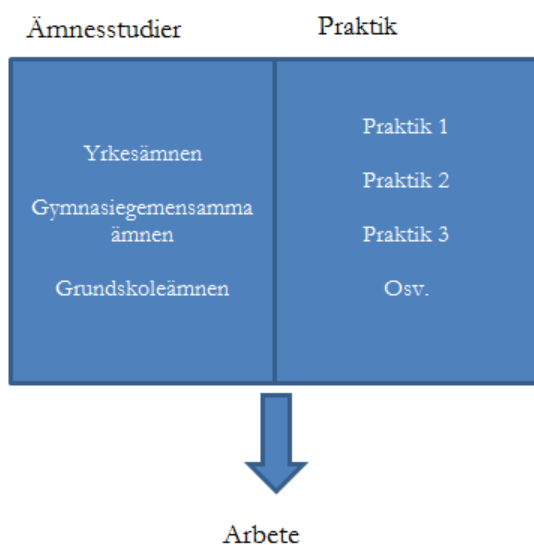
Slutförd gymnasieutbildning ses som ett baskrav inom flera yrkesområden. För ungdomar utan en fullständig gymnasieutbildning kan det dock finnas möjligheter att arbeta med mer begränsade arbetsuppgifter eller få en tillfällig anställning. Modellen visar hur man kan utforma en utbildning som succesivt kan leda fram till en gymnasial yrkesexamen. Efter varje etapp har eleverna möjlighet att övergå till arbetsmarknaden alternativt fortsätta studierna på nästa etapp. Varje ny etapp innebär breddning och fördjupning av yrkeskunskandet för att kunna utföra mer kvalificerade uppgifter. Inom områden där yrkesintroduktionsanställningar står öppna för elever utan en yrkesexamen skulle den fjärde etappen även kunna bestå av en sådan anställning.

³¹ Observera att regleringen av rättigheten att delta i kommunal vuxenutbildning samt urval kan påverka elevens reella möjligheter att fullfölja utbildningen inom ramen för vuxenutbildningen.

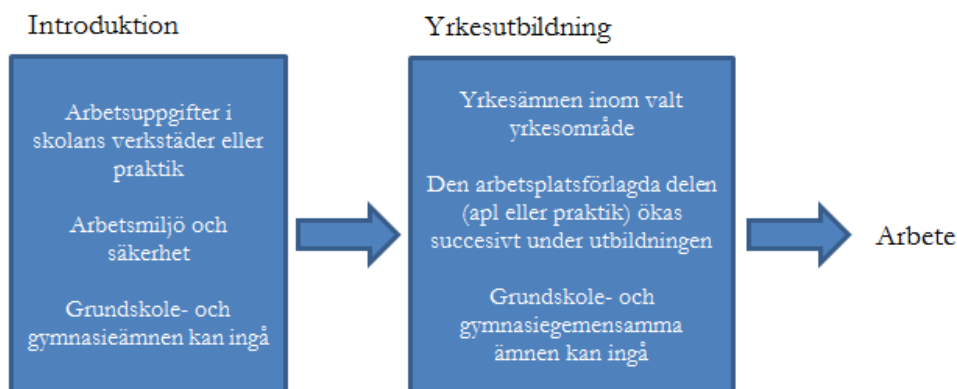
Modell 2 – Ämnesstudier och praktik

Utbildningen omfattar två delar. En del innehåller ämnesstudier som bidrar med centrala och gemensamma kunskaper inom valt yrkesområde. Den andra delen utgör praktik inom ett eller flera verksamhetsområden. För varje praktikperiod utformas mål och elevens yrkeskunskaper bedöms utifrån dessa. Praktiken ska utveckla elevernas yrkeskunskaper och förmåga att planera, genomföra och utvärdera arbetsuppgifter samt lösa praktiska problem. Ämnesstudier och praktik kan spridas över hela utbildningen eller förläggas i perioder.

Modell 3 – Introduktion med efterföljande yrkesutbildning

Utbildningen omfattar en introduktionsperiod med en efterföljande yrkesutbildning. Modellen kan användas för elever som är omotiverade för studier och osäkra i sitt yrkesval. Mål utformas för såväl introduktionen som för yrkesutbildningen.

Under introduktionen ges eleverna möjlighet att utföra arbetsuppgifter inom ett eller flera yrkesområden, till exempel verkstadsteknik, hantverk eller service. Arbetsuppgifterna kan genomföras i skolans verkstäder eller under praktik på arbetsplatser. Genom det praktiska arbetet ges eleverna möjlighet att utveckla såväl handlag som självförtroende och lust att lära. Introduktionsperioden ger också eleverna möjligheter att välja framtida yrkesutbildning. Under introduktionsperioden bör eleverna därför ges stöd av studie- och yrkesvägledare.

Modell 4 – Specifika yrkesutbildning

Utbildningen utformas för ett avgränsat yrkesområde i syfte att ge eleverna möjlighet att etablera sig på arbetsmarknaden. Utbildningen kan omfatta yrkesämnen eller annan yrkesutbildning som till exempel olika former av branschutbildningar. Apl eller praktik ska ingå och bidra till att eleven utvecklar yrkeskunskaper, en yrkesidentitet, förståelse för yrkeskulturen samt att de blir en del av yrkesgemenskapen på en arbetsplats. Arbetsmiljöfrågor ska ha en central plats i utbildningen för att förebygga arbetsskador och främja god hälsa.

3.2 Stöd för utveckling av kvalitet i yrkesintroduktion

Förutom det ovan nämnda arbetet med att ta fram modeller på yrkesintroduktion av varierande längd har Skolverket under 2014 genomfört en serie regionala dialoger och tematiska seminarier som presenteras närmare nedan.

Skolverket arbetar idag även med en rad andra insatser som syftar till att utveckla yrkesutbildningens kvalitet och som därför även bidrar till utvecklingen av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion. Den nationella webbaserade handledarutbildningen, apl-utvecklarutbildningen för yrkeslärare och de nationella apl-utvecklarna är alla exempel på insatser som också vänder sig till skolor och verksamheter inom yrkesintroduktion. De nationella apl-utvecklarna kan stödja skolor i strategiskt arbete kring arbetsplatsförlagt lärande med betoning på samverkan mellan skola och arbetsplats. Under hösten 2014 har elva av de 63 inkomna uppdragen rört yrkesintroduktion.³² Vidare har information om yrkesintroduktion inkluderats i de tiotal apl-utvecklarutbildningarna som Skolverket genomfört under 2014.

³² Observera att dessa uppdrag inte alltid rör endast yrkesintroduktion, utan även kan inkludera ett eller flera yrkesprogram.

Regionala dialoger

Skolverket har under 2014 genomfört tio regionala dialoger med representanter från utbildningsnämnder, utbildningsförvaltningar samt gymnasiechefer och rektorer. Syftet har varit att dels sprida information om skolhuvudmännens roll i utformningen och planeringen av utbildningen, dels fånga upp skolhuvudmännens bild av utvecklingsområden och stödbehov. För att få en bild av de varierande förutsättningar som finns när det gäller antal elever i yrkesintroduktion, arbetsmarknad m.m. har Skolverket träffat representanter från kommuner i storstadsregioner, större städer och mindre orter. En av dialogerna riktade sig specifikt till enskilda huvudmän. Vidare har urvalet till viss del gjorts med utgångspunkt i regioner där inga eller ett fåtal ansökningar om statsbidrag för utveckling av yrkesintroduktion inkommit. Totalt har representanter från 20 kommuner och 7 enskilda huvudmän deltagit i seminarierna.

Tematiska seminarier

Skolhuvudmän som beviljats statsbidrag för utveckling av kvalitet av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion bjöds in under hösten 2014 att delta i tre olika tematiska seminarier. Syftet med dessa var att diskutera och identifiera behov av fortsatta stödinsatser samt utbyta erfarenheter kring arbetet med yrkesintroduktion och utvecklingsinsatserna. Nedan presenteras inriktning och tema för de tre seminarierna.

- **Organisation och innehåll.** Exempelvis frågor om utveckling av nya och befintliga sökbara utbildningar, samverkan med yrkesprogram och andra skolformer, upprättande av plan för utbildning.
- **Samverkan skola-arbetsliv.** Exempelvis frågor om etablering av kontakter med det lokala arbetslivet, utveckling av kvaliteten i apl eller praktik, dokumentation av elevers yrkeskunskaper.
- **Individanpassning av yrkesintroduktion.** Exempelvis frågor om utveckling av kartläggningen av elevens kunskaper, intressen och mål, upprättande av individuella studieplaner, studie- och yrkesvägledning.

Seminarierna samlade 75 rektorer, utvecklingsledare, lärare, praktiksamordnare m.fl. som presenterade sitt arbete med yrkesintroduktion och utvecklingsinsatserna utifrån det aktuella temat. Som tidigare nämnts har dessa presentationer bidragit till analysen och kartläggningen av utbildningen på yrkesintroduktion.

Exempel på frågeställningar som diskuterades var hur individanpassningen av utbildningen kan behållas då yrkesintroduktionen är sökbar samt hur samverkan med de nationella yrkesprogrammen och vuxenutbildningen kan utvecklas. Precis som framkommit i kartläggningen och i de regionala dialogerna har konkurrensen om apl/praktikplatserna samt de skilda ekonomiska förutsättningarna framförts som en särskild utmaning.

Önskemål om fortsatta stödinsatser som framfördes under seminarierna inkluderar bland annat information till huvudmän och beslutsfattare och förbättrad vägledning till eleverna i årskurs 9 och deras föräldrar. En genomgående reflektion från delta-

garna var att seminarierna har bidragit till att få nya perspektiv på hur utbildningen på yrkesintroduktion kan organiseras och utformas. Då regleringen ger utrymme för flexibilitet betonade många vikten av nätverksskapande och regional samverkan som ett forum för erfarenhetsutbyte och spridning av exempel.

Inriktning på Skolverkets fortsatta stödinsatser

Nedan beskrivs inriktningen på planerade stödinsatser under 2015 och 2016. Utgångspunkt är de utvecklingsbehov som har identifierats genom regionala dialoger, tematiska seminarier och kartläggningen av utbildningen på yrkesintroduktion:

- Webbaserat stöd för framtagning och utformning av planen för utbildningen. Detta kommer även att inkludera stöd för kvalitetssäkring av yrkesintroduktion.
- Informationsinsatser om introduktionsprogrammen riktade till studie- och yrkesvägledare på grundskolan.
- Resultaten av de tidigare nämnda fallstudierna om graden av individanpassning och samverkan med det lokala arbetslivet kommer att publiceras i en eller två rapporter riktade till skolhuvudmän och skolor som erbjuder yrkesintroduktion. Rapporterna kommer därför bland annat att inkludera konkreta exempel samt en diskussion om möjliga framgångsfaktorer när det gäller samverkan med det lokala arbetslivet och graden av individanpassning.
- Erbjuda stöd till strategiskt arbete kring arbetsplatsförlagt lärande och praktik inom yrkesintroduktion med betoning på samverkan mellan skola och arbetsplats. Som ett led i detta ge en fördjupad utbildning kring yrkesintroduktion till en grupp av nationella apl-utvecklare.
- Stimulera till regionala nätverk för erfarenhetsutbyte och spridning av exempel kring yrkesintroduktion. I detta ingår bland annat att anordna seminarier och workshops. Skolverket avser även i fortsättningen att inbjuda till tematiska seminarier för beviljade projekt och genomföra dialoger i regioner med få inlämnade eller beviljade ansökningar om statsbidrag.
- Ytterligare stöd när det gäller upprättande och uppföljning av de individuella studieplanerna samt individanpassning av undervisningen kan även vara aktuellt att ta fram. Detta kan till exempel inkludera språkutvecklande arbetssätt mot yrkesämnen.

4. Dokumentation av yrkeskunskaper

Inom ramen för deluppdrag 3, *Dokumentation av yrkeskunskaper*, ska Skolverket meddela föreskrifter av innebörd att gymnasieintyg ska innehålla tydlig information om vilka yrkeskunskaper eleven har fått under utbildningen. Skolverket ska även utveckla stöd för dokumentation av yrkeskunskaper i syfte att underlätta elevernas etablering på arbetsmarknaden.

Skolverket har under 2014 beslutat om föreskrifter om ändring i Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:147) om utformningen av gymnasieintyg efter introduktionsprogram i gymnasieskolan.³³ Som en följd av föreskriftändringen har tryckningen och distributionen av stödmaterial för dokumentation av yrkeskunskaper förskjutits och sker först våren 2015. Skolverkets övervägande kring vad som ska eller bör beskrivas i ett gymnasieintyg och hur dessa kunskaper kan formuleras samt utformning av stödmaterialet återfinns i 2014 års redovisning.³⁴

4.1 Revidering av föreskrifter

I enlighet med 8 kap. 21 § i gymnasieförordningen (2010:2039) ska rektorn efter avslutad utbildning på ett introduktionsprogram utfärda ett gymnasieintyg som visar vilken utbildning eleven har fått. Yrkesintroduktion ska i huvudsak innehålla yrkesinriktad utbildning. Den får bland annat innehålla hela eller delar av kurser i karaktärsämnen och i gymnasiegemensamma ämnen som ingår i gymnasieskolans nationella yrkesprogram eller annan yrkesinriktad yrkesutbildning. Utbildningen ska även innehålla arbetsplatsförlagt lärande eller praktik. Skolverket har i juni 2014 beslutat om föreskrifter om ändring i Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:147) om utformningen av gymnasieintyg efter introduktionsprogram i gymnasieskolan. Föreskrifterna reglerar mallen för utformning av gymnasieintyget och specificerar vad som ska och kan ingå.

Ändringens innebörd

För elever som genomgått en utbildning på yrkesintroduktion innebär ändringen av föreskriften att gymnasieintyget ska innehålla ett fält för dokumentation av yrkeskunskaper. Vidare ska under noteringsfältet anges kursnamn och centralt innehåll i delar av kurser som har ingått i elevens individuella studieplan. Om annan yrkesinriktad utbildning eller praktik har ingått ska även detta anges. Uppgifter om delar av kurser samt praktik berör även andra introduktionsprogram, till exempel individuellt alternativ³⁵ där detta får förekomma.

Remissynpunkter och Skolverkets bedömning

Information om yrkeskunskaper i gymnasieintyget har ett stort värde för individen bland annat i kontakt med arbetslivet. *Arbetsförmedlingen* ser positivt på den föreslagna ändringen och menar att detta kan underlätta tolkningen av betygsdokumen-

³³ Skolverkets föreskrifter (SKOLF 2014:47) om ändring i Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:147) om utformningen av gymnasieintyg efter introduktionsprogram i gymnasieskolan.

³⁴ Redovisning av uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion, Skolverket 2014 (Dnr 2013:540).

³⁵ 6 kap. 6 § gymnasieförordning (2010:2039).

ten och ge Arbetsförmedlingen ett bättre underlag för matchningsarbetet i samverkan med eleven. Även *Statens institutionsstyrelse* poängterar värdet för individen men ser en brist i att beskrivningen av yrkeskunskaperna sker i fri text och menar att det kan finnas behov att använda formaliserade begrepp. Skolverket gör bedömningen att det inte finns stöd i skollag eller gymnasieförordning för att reglera hur elevernas yrkeskunskaper ska formuleras. Det ovan nämnda stödmaterial om dokumentation av yrkeskunskaper ger dock konkret stöd till skolorna i arbetet med att formulera vilka yrkeskunskaper eleverna har efter utbildning på yrkesintroduktion. I de fiktiva exempel som har tagits fram och som inkluderas i stödmaterialiet har de kunskapsuttryck som finns i förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan använts för att beskriva elevens yrkeskunnande. Det blir på så sätt även möjligt att relatera yrkeskunskaperna till mål och kunskapskrav i ämnesplanerna och, när det är aktuellt, till relevanta delar av examensmålen.

Dokumentationen av elevens yrkeskunskaper kan innebära en viss ökad tidsåtgång för administratörer och lärare. *Sveriges elevråd (SVEA)* har i sitt remissvar uttryckt en oro för att lärarnas ökade arbetsbörda kan ta tid från undervisningen. Flera skolor har redan idag utvecklat olika metoder för dokumentation av elevens utbildning. Dessa skolor kommer att beröras av den föreslagna ändringen i en mer begränsad omfattning. I andra fall kommer nya rutiner att behöva utvecklas. Hur stor tidsåtgång det blir påverkas av om yrkesintroduktion utformas för en grupp elever eller för en enskild elev. Möjliga samarbets- och stordriftsfördelar påverkas också av hur många elever som går på yrkesintroduktion och hur dessa fördelas på skolenheterna.

Skolverket bedömer att informationen om yrkeskunskaper i gymnasieintyget har ett stort värde för individen. Det är därför viktigt att säkerställa att elevens hela utbildning dokumenteras i gymnasieintyget på ett likvärdigt sätt. Detta är särskilt angeläget inom introduktionsprogrammet yrkesintroduktion där utbildningen kan inkludera andra inslag än ämnen och kurser så som praktik och annan yrkesutbildning och som annars riskerar att inte dokumenteras.

5. Statsbidrag om stöd för utveckling av kvaliteten inom yrkesintroduktion

Skolverket har i uppdrag att fördela medel till skolhuvudmän för utveckling av kvaliteten i yrkesintroduktion. Villkoren för statsbidraget regleras i förordningen (2013:444) om statsbidrag för yrkesintroduktion i gymnasieskolan. I enlighet med förordningen ska Skolverket följa upp och redovisa hur statsbidraget har använts.

Under 2014 beviljades medel för insatser som pågår fram till den 31 december 2014. En ny ansökningsomgång öppnades i december 2014, för insatser under år 2015. Nedan redovisas en översikt av de insatser som beviljades 2014 samt uppföljningen av de insatser som beviljades 2013 och avslutades i juni 2014.

Som framgår av avsnitt 2 har Skolverket analyserat informationen i de inkomna ansökningarna 2013 som ett led i kartläggningen av utbildningen på yrkesintroduktion. Vidare kommer även i fortsättningen uppföljningen av insatserna att användas som underlag i Skolverkets fortsatta arbete med hela uppdraget om utveckling av yrkesintroduktion.

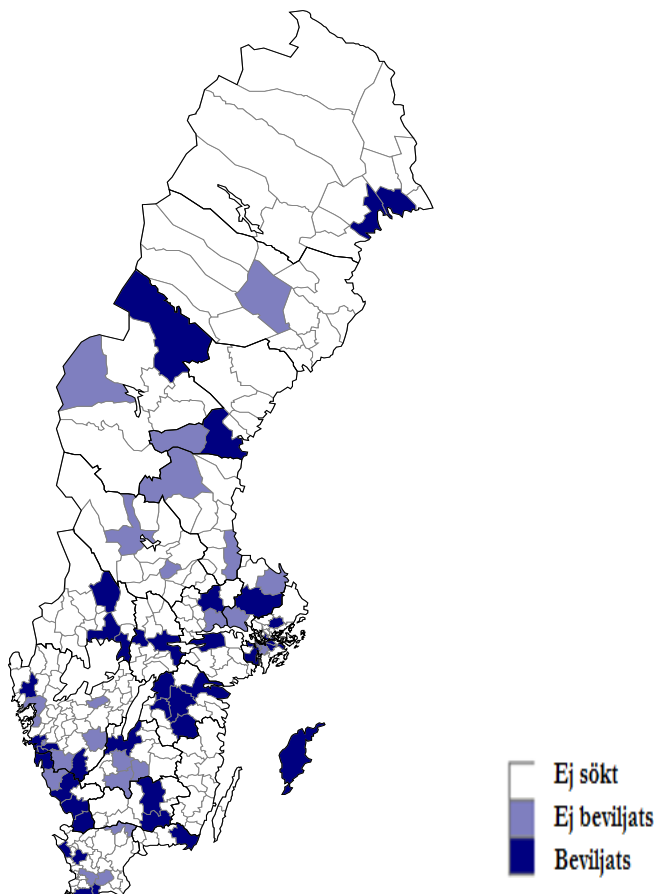
5.1 Översikt över inkomna ansökningar och beviljat bidrag 2014

År 2014 inkom 117 ansökningar från 106 huvudmän om totalt drygt 61 miljoner kronor. Totalt har 55 huvudmän, varav 44 kommunala och 11 enskilda, beviljats statsbidrag. Det har varit ett stort söktryck och Skolverket har betalat ut drygt 24 miljoner kronor för 57 olika utvecklingsinsatser. Den övervägande delen (76 procent) av det beviljade bidraget kommer att användas för persontimmar. Persontimmar inkluderar i huvudsak skolhuvudmannens kostnader för att kunna genomföra insatsen som till exempel kostnader för projektledning eller praktiksamordnare.

I handläggningen av ansökningarna har Skolverket utgått från tidigare överväganden gällande bedömning av i vilken grad insatserna kan bidra till att utveckla kvaliteten i yrkesintroduktionen.³⁶ Skolverket ska också ta hänsyn till behovet av geografisk spridning vid fördelningen av bidraget. Utgångspunkten har varit att sprida medlen jämnt över landet. Skolverket bedömer att önskad spridningseffekt uppnåtts. Den geografiska spridningen framgår av diagram 5.1.

³⁶ Redovisning av uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion, Skolverket 2014 sid 16 (Dnr 2013:540),

Diagram 5.1. Statsbidrag för yrkesintroduktion 2014. Fördelning av beviljat statsbidrag till kommunala huvudmän.

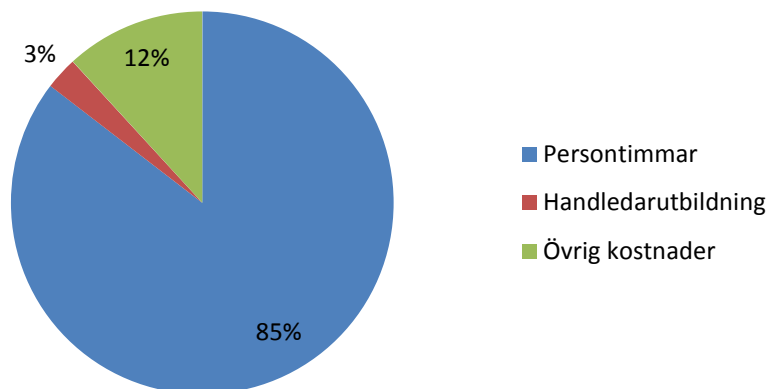

5.2 Uppföljning av hur 2013 års statsbidrag har använts

I december 2013 beviljade Skolverket medel för 76 olika utvecklingsinsatser. Totalt beviljades statsbidrag om 27 751 129 kronor till 67 huvudmän, varav 61 kommunala och 6 enskilda. Insatserna pågick till och med den 30 juni 2014 och redovisades i september samma år. Nedan redovisas en sammanställning över de insatser skolhuvudmännen gjort samt hur statsbidraget har använts.

Samtliga 76 insatser har redovisats i enlighet med 6 § förordningen (2013:444) om statsbidrag för yrkesintroduktion i gymnasieskolan. Som framgår av diagram 5.2 har skolhuvudmännen använt den övervägande delen av det beviljade bidraget för persontimmar. Persontimmar inkluderar i huvudsak skolhuvudmannens kostnader för att genomföra insatsen som till exempel kostnader för projektledning eller praktiksamordnare.

Diagram 5.2. Statsbidrag för yrkesintroduktion 2013. Fördelning av redovisat bidrag på kostnadstyper. I övriga kostnader ingår till exempel kostnader för resor och inköp av material.

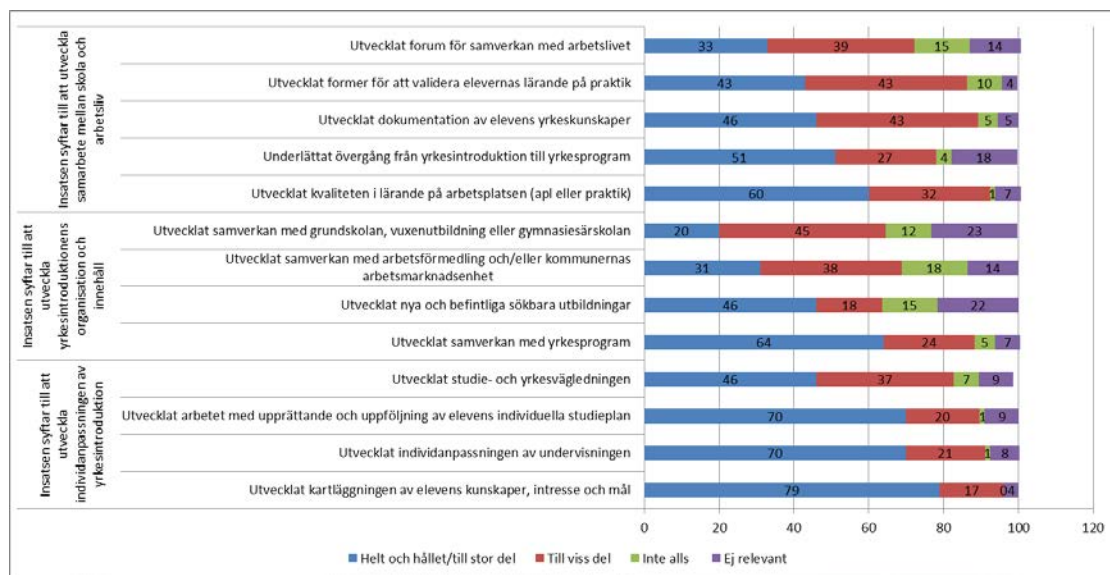

Skolverket bedömde att 36 redovisade insatser inte uppfyllde kraven enligt 7 § förordningen. Skolverket har därför återkrävt totalt 2 363 450 kronor, motsvarande 8,5 procent av utbetalat bidrag. Några orsaker till att bidraget inte har använts som planerat är att projektet startade senare på grund av svårighet med rekrytering av praktiksamordnare, svårigheter för företagen att prioritera handledarkursen, för högt beräknat belopp i ansökan gentemot utfallet samt ett minskat antal elever på yrkesintroduktionen. Flera huvudmän hänvisar till kort tid för att genomföra insatserna.

Skolverket menar att skolhuvudmännen måste ges rimlig tid efter beslut för att rigga och genomföra insatserna. Skolverket har haft som mål att handlägga de inkomna ansökningarna skyndsamt. Då medel ska utnyttjas under kalenderåret har det, med hänsyn till en rättssäker bedömning av ansökningar, inte varit möjligt att förkorta handläggningstiden ytterligare.

Diagrammen nedan visar att man till största delen arbetat med insatser som syftar till att utveckla individanpassningen av yrkesintroduktion. Man har främst arbetat med att utveckla kartläggningen av elevens kunskaper, intresse och mål. En stor del av skolhuvudmännen anger även att de arbetat med insatser för att utveckla samverkan med yrkesprogram samt att utveckla kvaliteten i lärandet på arbetsplatsen (apl eller praktik).

Diagram 5.3. I vilken utsträckning bedömer ni att ni har arbetat inom nedanstående områden...?

I återrapporteringsblanketten har skolhuvudmännen även fritt fått beskriva de insatser man har gjort. Många skolhuvudmän svarar att de använt statsbidraget för att kartlägga sin yrkesintroduktion, för att undersöka vad som fungerar och vad som inte fungerar.

Statsbidraget har använts för att få fram fler apl/praktik platser genom att anställa exempelvis apl-samordnare, arbetskonsulenter eller praktikpedagoger. Etablering av kontakter med lokala företag och kartläggning av praktikplatser är exempel på genomförda aktiviteter. Skolorna har även besökt lokala butiker/företag för att ta reda på vilka kunskaper och kompetenser de efterfrågar samt skaffat sig kunskap om inom vilka arbetsområden det finns ett framtida behov av anställning. Andra exempel på genomförda insatser är framtagning av rutiner för individuella praktiklösningar och påbörjat samverkan med arbetsförmedling, kommunens socialtjänst, försäkringskassan, kommunens arbetsmarknadsenhet och skolornas yrkesprogram. Vidare har några skolor angett att de har utvecklat nya sökbara utbildningsvägar inom exempelvis områdena butik och service, bygg, restaurang samt vård- och barnomsorg.

Insatserna har i många fall även inkluderat olika typer av informationsaktiviteter, till exempel framtagning av informationsmaterial eller broschyrer som riktar sig till näringslivet eller till grundskolorna.

Många skolhuvudmän beskriver att de har riktat sina insatser till att kartlägga eleverna. Lärare, elevhälsan och samordnare för yrkesintroduktion har ofta varit delaktiga. Under kartläggningen har eleven fått samtala om sin sociala situation och om tidigare upplevelser av skolan. Stor vikt har lagts på att kartläggningen ska bli relationsskapande.

6. Bilagor

1. Rapport – samverkan med arbetslivet
2. Rapport – graden av individanpassning

**INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK OCH
SPECIALPEDAGOGIK**

Samverkan med det lokala arbetslivet inom introduktionsprogrammet yrkesintroduktion

En fallstudie på uppdrag av Skolverket hösten 2014

Ingrid Berglund

Innehållsförteckning

Samverkan med det lokala arbetslivet i yrkesintroduktion	3
Reglering av yrkesintroduktion	3
Urval och metod	4
Resultat	5
Skolornas organisation av och huvudmodeller för yrkesintroduktion.....	5
Programintegrerad organisering	6
Programinriktade separata grupper.....	6
Individbaserade upplägg.....	6
Omfattning av praktik/apl i elevens utbildning	6
Samverkan med det lokala arbetslivet – organisation och innehåll.....	7
Anskaffning av apl- och praktikplatser	8
Identifiering av potentiella arbetsuppgifter/arbeten för yrkesintroduktion	11
Uppföljning och validering av lärande på apl- och praktikplatser	12
Förekomst av stöd och särskilt stöd för eleverna på apl- och praktikplatser samt hur det organiseras och genomförs.....	13
Sammanfattande slutsatser och möjliga utvecklingslinjer.....	15
Förutsättningar för samverkan med arbetslivet	15
Hinder och framgång i samverkan med arbetslivet.....	16

Samverkan med det lokala arbetslivet i yrkesintroduktion

I denna rapport redovisas resultat från en fallstudie om samverkan med det lokala arbetslivet inom introduktionsprogrammet yrkesintroduktion som genomförts hösten 2014 på uppdrag av Skolverket. Rapporten är den första av två redovisningar av uppdraget och syftar primärt att ge underlag till Skolverkets kartläggning av utbildningen på yrkesintroduktion.

Studie har främst haft som syfte att belysa hur det lokala arbetslivet har involverats i utbildning när det gäller yrkesintroduktion samt att identifiera förutsättningar för och framgångsfaktorer i samverkan med det lokala arbetslivet inom yrkesintroduktion. Vidare finns syftet att identifiera möjliga utvecklingslinjer för samverkan med det lokala arbetslivet inom yrkesintroduktion.

I denna studie har således fokus lagts på att dokumentera och beskriva olika pågående aktiviteter för att underlätta elevers etablering på arbetsmarknaden och då främst i samverkan med det lokala arbetslivet. Resultatet är tänkt att bidra till att stödja skolhuvudmännens arbete med lokal samverkan med arbetslivet. Följande områden bör belysas enligt uppdraget:

1. Omfattning av apl eller praktik i elevens utbildning.
2. Skolornas organisation av och innehållet i samverkan med det lokala arbetslivet.
3. Anskaffning av apl- och praktikplatser
4. Identifiering av potentiella arbetsuppgifter/arbeten efter yrkesintroduktion.
5. Former för och organisation av uppföljning och ev. validering av lärande på apl- och praktikplatser.
6. Förekomst av stöd och särskilt stöd för eleverna på apl- och praktikplatser samt hur det organiseras och genomförs.

Resultatet av studien ska bidra till att stödja skolhuvudmännens arbete med planering och kvalitetssäkring av utbildningen på yrkesintroduktion.

Reglering av yrkesintroduktion

Yrkesintroduktion inrättades med gymnasiereformen Gy 2011 som ett av fem introduktionsprogram för elever som inte uppfyller behörighetskraven för nationella program. Behörighetskraven för att komma in på ett yrkesprogram är godkänt betyg från grundskolan i svenska/svenska som andra språk, engelska och matematik samt godkänt betyg i minst fem andra ämnen. För att komma in på ett högskoleförberedande program krävs godkända betyg i svenska/svenska som andra språk, engelska och matematik och i minst nio andra ämnen (Skollagen 16 kap. 30-31 §§).

Introduktionsprogrammen är inte reglerade på samma sätt som de nationella programmen. De regleras av skollagen och gymnasieförordningen och läroplanens allmänna del, men de har inte någon programstruktur eller några examensmål. I enlighet med skollagen 17 kap § 3 är syftet med yrkesintroduktion att elever ska få en yrkesinriktad utbildning som underlättar för dem att etablera sig på arbetsmarknaden eller som leder till studier på ett yrkesprogram. Utbildningen på ett introduktionsprogram ska följa en plan för utbildningen som beslutas av huvudmannen enligt skollagen 17 kap § 7. För varje elev ska det upprättas en individuell studieplan. Yrkesintroduktion ska i huvudsak innehålla yrkesinriktad utbildning enligt gymnasieförordningen 6 kap 5 §. Vidare får utbildningen innehålla hela eller delar av kurser i yrkesämnena och gymnasiegemensamma ämnen som ingår i gymnasieskolans nationella yrkesprogram eller annan yrkesinriktad utbildning. I gymnasieförordningen är också fastställt att yrkesintroduktion ska innehålla arbetsplatsförlagt lärande eller praktik, men hela utbildningen får skolförläggas om huvudmannen bedömer att detta uppenbart bäst gynnar eleven. Yrkesintroduktion får också innehålla grundskoleämnena som eleven saknar godkända betyg i. Även andra insatser som är gynnsamma för elevens kunskapsutveckling får ingå i utbildningen.

Urval och metod

Urvalet har gjorts utifrån de skolor som sökt statsbidrag för yrkesintroduktion¹ under åren 2013 och 2014. Statsbidraget var riktat till skolor för att bidra till att utveckla samarbetet mellan skolan och det lokala arbetslivet när det gäller yrkesintroduktion. Det finns därför skäl att anta att dessa skolor har en hög ambitionsnivå när det gäller att utveckla yrkesintroduktion vilket kan inverka på resultatet.

En avgörande faktor för urvalet har varit önskemål om att få en så stor variation som möjligt gällande den geografiska spridningen samt fördelningen av skolor över olika kommuntyper enligt Sveriges kommuner och landstings kommungruppsindelning². Även fördelningen mellan skolor med enskild och kommunal huvudman står i rimlig proportion till de faktiska förhållandena.

Totalt 11 skolor har ingått i studien. Skolorna fördelas över följande kommuntyper:

Antal	Kommuntyp
1	storstäder
1	förortskommuner till storstäder
4	större städer
2	pendlingskommuner
1	turism- och besöksnäringkommun
1	tätbefolkad region
1	glesbefolkad region

Fallstudien har genomförts som fältstudier vid skolorna och på arbetsplatser som samverkar med den aktuella skolan i yrkesintroduktionsutbildningen. Fältstudierna har i regel varat i en till två dagar per skola.

Under dessa dagar har formella intervjuer genomförts med nyckelpersoner inom Yrkesintroduktion (som utsatts av rektor). De utsedda var skolledare, projektansvariga, studie- och yrkesvägledare (SYV), lärare (olika kategorier), kuratorer, praktiksamordnare (och liknande), mentorer (beteendevetare, socialpedagoger), arbetsplatshandledare. Utöver dessa formella intervjuer har ett flertal spontana och informella samtal genomförts med olika typer av personal och även med elever. Under skolbesöken genomfördes även observationer av pågående verksamheter inom Yrkesintroduktion, ibland på platser som låg geografiskt skilda från huvudskolan. Vidare gjordes om möjligt ett eller flera arbetsplatsbesök på varje skola. Dessa besök skedde tillsammans med någon ansvarig mentor eller liknande från skolan, som också ansvarade för urvalet av arbetsplatser. Intervjuerna har dokumenterats via ljudupptagningar.

Annan dokumentation som ligger till grund för fallstudien är fotografier som tagits på aktiviteter och olika underlag som exempelvis underlag för dokumentation av innehåll i praktik/apl och arbetsuppgifter i samband med att de har beskrivits i intervjuerna och samtalen (med tillstånd från personal och elever). Syftet med fotografierna är att dokumentera underlag i sitt sammanhang samt att synliggöra olika arbetsuppgifter som elever fick utföra på arbetsplatser och i skolans verkstäder. Även annan dokumentation har samlats in som exempelvis underlag för uppföljning och bedömning av det arbetsplatsförlagda lärandet, exempel på individuella studieplaner samt beskrivningar av lokala modeller för Yrkesintroduktion.

¹ SFS 2013:444. *Förordning om statsbidrag för yrkesintroduktion i gymnasieskolan*. Regeringen.

² Sveriges kommuner och landsting (2011). *Kommungruppsindelning 2011. Revidering av Sveriges kommuner och landstings kommungruppsindelning*.

Resultat

Inledningsvis presenteras skolorna översiktligt och hur Yrkesintroduktion organiserades vid dessa skolor. Resultatet synliggör att det finns olika sätt att organisera Yrkesintroduktion som kan beskrivas som avgränsade huvudmodeller. Dessa huvudmodeller blir betydelsefulla för hur samverkan med arbetslivet utformas och för innehållet i samverkan. Därför utgör huvudmodellerna utgångspunkt för presentationen av resultatet i de fem områden som studien har haft i uppdrag att belysa.

Skolornas organisation av och huvudmodeller för yrkesintroduktion

I tabell 2 presenteras en översikt över skolornas organisation av Yrkesintroduktion i relation till huvudmodellerna och i vilken omfattning som skolorna avser att arbetsplatsförläggna utbildningen i praktik och arbetsplatsförläggat lärande (apl).

Tabell 2. Översikt över skolornas organisation av yrkesintroduktion

Skola/Huvudman (F) Fristående (K) Kommunal	Antal elever i yrk.int.	Huvudmodeller för yrkesintroduktion			Praktik-/apl-förläggat	Antal år i yrk.int.
		Program-integrerat	Programinriktade i separata grupper	Individ-baserade		
Skola 1 (K)	45		X		(2-3 dagar/vecka enl. modell)	1-3/4
Skola 2 (K)	50	X	X		(2-3 dagar/vecka enl. modell)	1-3/4
Skola 3 (F)	28	X		X	Lärling (50%) alt. individuellt	1-max 3
Skola 4 (K)	Ca 50		X	X	individuellt	1, 1-3/4
Skola 5 (K)	Ca 20		X	X	2-3 dagar/vecka enl. modell/individuell	1-1-3
Skola 6 (K)	Ca 10	X			15 veckor som i nat. program	1-3/4
Skola 7 (K)	Ca 15	X	X		2-3 dagar/vecka enl. modell/individuellt	1-3/4
Skola 8 (K)	48	X	X		15 v. som i nat. program/individuellt	1-3/4
Skola 9 (K)	60	X	X	X	Olika utformning	1-3/4
Skola 10 (F)	7	X	X	X	Olika utformning	1-max 3
Skola 11 (F)	8	X	X		Enl. nat. programmet (50%)	1-3

De tre huvudsakliga modeller för att organisera utbildningen som tydligt kunde urskiljas var programintegrerad organisering, programinriktad organisering i separata yrkesintroduktionsgrupper och individbaserad organisering. Dessa beskrivs översiktligt nedan. Som framgår av tabell 2 ovan kan flera modeller finnas på en och samma skola.

Programintegrerad organisering

I denna modell integreras yrkesintroduktion i ett nationellt yrkesprogram. Målsättningen är att yrkesintroduktionseleverna ska kunna få en yrkesexamen i likhet med de behöriga eleverna. Denna modell har i regel ett fåtal sökbara platser för yrkesintroduktion inom skolans nationella program och används för att fylla upp vakanser på programmen. I dessa upplägg är det den ordinarie yrkesläraren för det nationella programmets elever som också ansvarar för yrkesutbildningsdelen för yrkesintroduktionseleverna. Eleverna går i regel tre år, men kan få möjlighet till förlängning i ytterligare ett år.

Programinriktade separata grupper

Yrkesintroduktion organiseras i särskilda grupper/klasser som är inriktade mot ett specifikt yrkesprogram och sökbara. Betoningen ligger främst på att möjliggöra en anställning i merparten av skolorna och utbildningens längd kan variera mellan ett till tre år, med möjlighet att förlänga med ett år. Den vanligaste utgångspunkten är tre år, det finns ett exempel bland skolorna på ett ettårigt upplägg med avsikten att förbereda för behörighet till motsvarande yrkesprogram. Det finns modeller för hur skolorna tänkt kring fördelning av skolförlagd tid och tid för praktik. Innehållet i den skolförlagda yrkesutbildningen är till synes organiserat i likhet med de nationella programmen, med undantag av ett par skolor som har ett särskilt didaktiskt upplägg för eleverna³. De programintegrerade grupperna har en egen verkstad eller avgränsade tider i en gemensam verkstad/lokal med nationella programmet. Grupperna är i regel något mindre än i de nationella programmen och har en yrkeslärare i de skolförlagda yrkesämnen men utöver det finns ytterligare stödpersoner som socialpedagog och/eller praktiksamordnare.

Individbaserade upplägg

De individbaserade uppläggen är inte sökbara och riktade mot skilda yrkesområden utifrån elevens önskade eller med hjälp av olika personal kartlagda behov. Elevens individuella studieplan (IUP) är ett centralt redskap i denna form att organisera yrkesintroduktion. Målet är att antingen ge behörighet för ett nationellt program eller mot anställningsbarhet inom ett yrkesområde genom en stor andel praktik. I de individbaserade uppläggen är vanligtvis annan personal än yrkeslärare involverade, exempelvis ämneslärare, beteendevetare, socialpedagoger, kuratorer och praktiksamordnare.

Omfattning av praktik/apl i elevens utbildning

Omfattningen av praktik eller apl varierar mellan de olika modellerna som också framgår av tabell 2. Huruvida den arbetsplatsförlagda delen av yrkesintroduktion kan betecknas som praktik eller arbetsplatsförlagt lärande (apl) avgörs av om innehållet kan relateras till kurser inom yrkesprogrammen eller om det handlar om att träna olika förmågor i ett arbetslivssammanhang (benämns också av skolorna som miljöpraktik och arbetslivsträning).

I den programintegrerade modellen är utgångspunkten att den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen är apl som följs upp och bedöms av yrkesläraren i relation till innehåll i yrkesämneskurser. Avsikten är att yrkesintroduktionseleverna ska ha apl i samma utsträckning som de behöriga eleverna i det nationella programmet, vilket varierar från 15 veckor till 50 procent av utbildningstiden på undersökningsskolorna. Denna målsättning tycks också vara genomförbar enligt uppgift från de skolor som använder den integrerade modellen.

För modeller med programinriktade separata yrkesintroduktionsgrupper har alla skolor presenterat en planerad modell. Beskrivningen av skola 1:s organisering av separata programinriktade grupper kan

³ I denna studie ingick inte att studera innehållet och upplägget i de skolförlagda delarna av utbildningen, men vid besök i klassrummen och samtal med såväl lärare som elever kunde jag urskilja olika didaktiska upplägg som skulle vara intressanta att utforska vidare och vilka effekter de har på elevernas resultat främst för möjlighet till anställning.

ses som representativ för de variationer som förekom i skolornas planering av fördelningen mellan skolförlagda respektive arbetsplatsförlagda delar av utbildningen. I skola 1 finns det en modell för inriktning mot fordon och bygg som innebär att undervisningen är skolförlagd i särskilda verkstäder under höstterminen. Under vårterminen och vidare i årskurs 2 och 3 är avsikten att eleverna ska ha praktik/apl under 3 dagar per vecka. På samma skola finns en särskild grupp med inriktning mot handel som har ett annat upplägg där en dag i veckan är arbetsplatsförlagd under årkurs 1, två dagar under årskurs 2 och vidare tre dagar under årskurs 3.

Beskrivningen visar att den mest framträdande idén i uppläggen på skolorna är att succesivt öka andelen praktik/apl. Det framkom dock att omfattningen av praktik/apl ofta avviker från modellerna och i större utstäckning varierar utifrån individuella önskemål och förutsättningar. Skolans personal gör även bedömningar av elevens mognad för att få tillgång till praktik. Yrkesintroduktionseleverna hade vanligtvis svårare att klara praktik i den omfattning som än vad skolorna hade föreställt sig och planerat för. Följande beskrivning är representativ för respondenternas erfarenheter:

[Praktiken är upplagd] helt individuellt och varierande efter elevernas behov och förmåga. Det fanns en idé om skolförlagd utbildning det första året och varvat skola och praktik det andra året för att bli huvudsakligen praktik det sista året. Det har varit svårare än förmodat för eleverna att klara av praktik (Skola 10).

I de individbaserade uppläggen är utgångspunkten att praktiken ska anpassas efter individens förutsättningar och möjligheter och således varierar andelen praktik avsevärt mellan yrkesintroduktionselever. I denna typ av organisering är elevens individuella studieplan väldigt central i planeringen av utbildningen. Från upplägg där elever i stort sett endast har praktik till att hela utbildningen är skolförlagd då praktik av olika skäl inte fungerar för eleven. Liksom i de programinriktade separata modellerna är vanligtvis avsikten att eleverna ska börja med en liten andel praktik som sedan ökas och som kan övergå till apl. Det finns också helt motsatta upplägg med mycket praktik inledningsvis och eventuellt en ökad andel skolförlagd utbildningen med tiden.

Vissa klarar kanske av att gå ut heltid på praktik och kanske har testat innan, medan andra kanske det räcker att börja med en halvdag i veckan med stöd. Vi har ett slutdatum och sedan är tanken att vi ska ha steg som innebär att man rör sig inom olika etapper då man ska utöka. Men det kan förändras och ISP [den individuella studieplanen] kan då skrivas om under resans gång. Tanken är att man ska bli mer och mer självständig och då man har funnit en plats där man känner sig hemma och får bra kontakt med handledare så börjar vi göra det mer kvalificerat. Det är då vi pratar om apl (Skola 5).

En försvarande omständighet som påtalas ofta är avståndet mellan elevers föreställningar om ett yrkesområde i relation till de faktiska arbetsuppgifter som de får genomföra i praktiken på arbetsplatserna. Det framkommer ofta exempel på att elever väljer en yrkesinriktning och sedan inte har intresse för yrkesområdet och skolorna får istället göra individuella upplägg för dessa elever. Skolorna lägger ner mycket arbete på kartläggning av elevernas intresse och förutsättningar då arbetsplatserna också kräver ett intresse från elevens sida för arbetsuppgifterna.

Samverkan med det lokala arbetslivet – organisation och innehåll

Gemensamt för alla modeller är att samverkan med det lokala arbetslivet och samtal om vilket innehåll som blir föremål för samverkan huvudsakligen sker genom enskilda kontakter mellan arbetsplatser och skolans företrädare. Skolorna eftersträvar genomgående en mer systematisk samverkan med det lokala arbetslivet det tycks vara svårt att väcka intresse för yrkesintroduktion, inte minst hos kommunerna.

I den integrerade modellen organiseras samverkan med det lokala arbetslivet enligt samma principer som gäller för de nationella programmen i programråd på skolorna, dock kunde inga exempel ges på

att samverkansfrågor kring yrkesintroduktion behandlats i programråden utom i vård- och omsorgsprogrammet (VO). I VO-programmet finns i regel en övergripande organisering av mottagande av praktikanter från en mängd olika utbildningsformer. På övriga yrkesprogram sköter yrkeslärare vanligtvis organiseringen av det arbetsplatsförlagda lärandet (apl) och innehållet blir då fråga om en samverkan i relation till innehåll i yrkesämnenas kurser.

I de modeller där yrkesintroduktionen är organiserad i programinriktade separata grupper tar samverkan andra och mer varierande former i jämförelse med de integrerade uppläggen. Ofta sker samverkan med det lokala arbetslivet i samband med uppdraget att anskaffa lämpliga arbetsplatser för elevernas individuella behov men inom ett specifikt yrkesområde. Som framgått har alla dessa yrkesintroduktionsgrupper lärare som är yrkeskunniga inom programinriktning för gruppen, men läraren har varierande funktioner på skolorna i relation till samverkan med den lokala yrkesbranschen. Det finns exempel på grupper som har en yrkeslärare som ansvarar för kontakterna med branschen genom sitt personliga nätverk lokalt inom det specifika yrkesområdet. Det finns också exempel där en praktiksamordnare eller motsvarande ansvarar för kontakterna med det lokala arbetslivet. En viktig aspekt är dock att organiseringen av samverkan med arbetslivet i relation till denna modell sker vid sidan av de nationella programmen. Det görs inte intrång på programmets yrkesområden och apl-platser, här finns en tydlig gräns på alla skolor. Endast i några få fall ges exempel på att en av programmets apl-platser har ställts till förfogande för en yrkesintroduktionselev och då har det skett genom personliga kontakter med programmets yrkeslärare.

Samverkan med det lokala arbetslivet i relation till de individbaserade modellerna sköts inte i någon av skolorna av yrkeslärare utan av praktiksamordnare med varierande bakgrund men framträdande är att de ofta har en stark lokal förankring på orten. Även annan personal, som exempelvis mellanstadielärare och lärare i allmänna ämnen, men också beteendevetare och socialpedagoger kan ansvara för samverkan med arbetsplatserna.

Som framgår vilar huvudsakligen samverkan med arbetsplatserna på personlig kontakt som grund. Det är vanligt att skolornas olika ansvariga använder sina personliga kontakter och att arbetsplatsen ställer upp på grund av stark tillit till personen. I de fall yrkeslärare ansvarar för kontakterna tycks de också bli ett slags garant för yrkesområdet och för eleverna gentemot företagen. Då samverkan till så stor del bygger på personliga relationer blir de sköra system. Som framgått arbetar också skolorna med att kartlägga och systematisera arbetslivskontakterna, genom att exempelvis låta lärare inventera och dokumentera kontakterna. Flera av skolorna berättar att de har som intention att starta programråd specifikt för yrkesintroduktion, eller att lyfta in yrkesintroduktionsfrågor i de redan existerande programråden för de nationella programmen. I de skolor som är nära kopplade till en yrkesbransch framstår samverkan som en naturlig del av utbildningen, men även i dessa fall menar en företrädare att ”det här området är väldigt outvecklat trots möjligheter”.

Anskaffning av apl- och praktikplatser

I den programintegrerade modellen sköts anskaffningen inom de nationella programmens reguljära apl-förberedelser, oftast genom yrkeslärarens personliga nätverk undantaget vård- och omsorgsprogrammet som har en övergripande praktikorganisation. Yrkesintroduktionselever särskiljs inte från övriga elever i klassen som är behöriga när det gäller anskaffning av arbetsplatser. I regel matchas elever i programklasserna utifrån yrkeslärarens kännedom om dem och lärarens personliga kontakter om arbetsplatsernas produktion och om arbetsplatsernas handledare. Det är även vanligt att elever ordnar egna apl-platser. I regel informeras inte arbetsplatserna om skillnader mellan yrkesintroduktionselever och programelever. Om någon elev har särskilda behov som påverkar apl så kan information ges med elevens samtycke. Vanligtvis löser yrkesläraren den frågan genom matchning av elev mot i deras tycke rätt handledare.

I de separata programinriktade modellerna är det som framgått vanligt att en praktiksamordnare (eller liknande funktion) ansvarar för rekrytering av praktikplatser.

I det individualiserade genomförandet försöker skolan anpassa praktikplatsen efter elevernas önskemål, men det framstår också som relativt vanligt att eleverna har med sig egna praktikplatser.

Vissa platser är givna eftersom eleverna har ett väldigt specifikt intresse och då kanske det finns en plats som är självklar och då får vi helt enkelt söka upp den platsen och prata med dom och förklara situationen och så får eleverna testa och om det går bra så... andra elever kommer med en plats som de har med sig. Andra elever är inte lika säkra och då får de testa lite olika praktikplatser i början. Då är det praktiksamordnaren som är ute och gör ett lobbyarbete och då är det mer miljöpraktik (Skola 5).

Merparten av skolorna tycks ha stora utmaningar vad gäller att komma fram till ett yrkesområde som motsvarar elevernas intresse som framgått. I kartläggningen av elevens intresse ingår att eleverna ges möjlighet att pröva olika praktikplatser. Det kan ses som ett sätt att matcha elev mot rätt arbetsplats, men oftast framhålls apl-samordnarens, eller i förekommande fall yrkeslärarens, nyckelfunktion som med sin kännedom om arbetsplatserna och handledarna kan erbjuda lämpliga platser. Här framstår som extra viktigt att den person som anskaffar praktikplatsen också har god kännedom om elevens behov.

Apl-samordnaren försöker matcha elev mot lämplig arbetsplats/handledare. Här spelar apl-samordnarens personkännedom en viktig roll. Han lär känna eleverna under det första året i skolan och kan föreställa sig handledare som passar en enskild elev (Skola 11).

Ytterligare en aspekt av matchningen som skolorna måste ta hänsyn till vid anskaffningen av arbetsplatser är elever som bor på en annan ort eller långt från skolan och att en praktikplats helst ska ligga nära hemmet och vara möjlig att komma till för eleverna. Vilka trafikförbindelser som finns för att ta sig till arbetsplatsen måste beaktas och denna hänsyn är särskilt påtaglig i glesbygdskommuner, men också för elever som sökt till yrkesintroduktion program på orter som ligger långt från hemorten.

En skola lyfter särskilt fram att det inte är hållbart i längden att hitta lösningar för varje elev. Nu eftersträvar skolan att hitta en struktur där det ska finnas platser reserverade för yrkesintroelever i likhet med de exempel som finns inom Vård- och omsorgsprogrammet.

Vi vill att yrkeslärarna ska gå ut och fråga på arbetsplatserna om de kan ta emot elever som inte kan följa programmet. Det kan vara elever som inte kan följa programmets kurser, men som kan klara väldigt mycket ändå på praktikplatserna. Kan du tänka dig att ta emot en elev som inte kan uppnå målen i ett yrkesprogram, men på andra sätt behöver praktisera och träna? Vi sonderar och ser hur många platser vi kan få in (Mentor, Skola 3).

De möjligheter som nämns för yrkesintroduktion är programmets flexibilitet som ger möjlighet att anpassa sig till arbetsplatsens behov. Eleven kan exempelvis vara ute i praktik under perioder då företaget har behov av arbetskraft (säsongvariationer). Det finns även mer personella resurser för yrkesintroduktion (dock inte i den programintegrerade modellen) som ger möjlighet att erbjuda arbetsplatsen extra stöd och avlastning. Likaså nämns som en fördel för yrkesintroduktion att det inte krävs en lika omfattande eller långt åtagande för en elev som i de nationella programmens apl.

Här finns signaler om att arbetsplatser inte vill ha ansvar för eleven under en längre period som i nationella programmens apl. Där finns det en fördel för yrkesintro (Skola 4).

Vid rekryteringen avtalas ofta om en begränsad tid exempelvis två veckor för att pröva eleven och att de när som helst kan bryta sitt åtagande om problem skulle uppstå. Dessutom utlovas tät uppföljning och stöd från skolans sida till arbetsplatsens handledare. Ett par av skolorna framhåller att de informerar arbetsplatsen om att de kommer att sköta all pappershantering så att den inte ska belasta arbetsplatsens handledare.

Om eleverna inte sköter sin praktik befarar skolorna att de kan förlora en arbetsplats för framtida placeringar. Det framstår som vanligt förekommande att få göra akututtryckningar till arbetsplatserna för att reda ut situationer och en del av kontakten med arbetsplatserna består i att göra bra avslut när eleven hoppat av praktiken som möjliggör fortsatt kontakt.

En problematik som påtalas ofta är konkurrensen om praktikplatser. Dels finns det många olika praktikformer som vill ha praktikplatser på arbetsplatserna och dels konkurrerar skolan internt mellan de nationella yrkesprogrammen och yrkesintroduktion om praktikplatser, men som framgång finns skarpa avgränsningar mellan programmets apl-platser och yrkesintroduktion som inte överträds. En och samma praktiksamordnare kan också ha som uppgift att arrangera för olika typer av praktik och apl och då finns risk för sammanblandning av olika åtaganden för arbetsplatserna.

Praktiksamordnaren har ju fler program än bara yrkesintroduktion som han ska skaffa praktikplatser till och det är det lurigaste. Den ena veckan kanske han kommer med en yrkesintroelev som ska ha apl och nästa vecka kommer han med en elev som bara är skoltrött och vill göra något annat i två veckor och sedan börjar skola. Då associeras de här eleverna med praktiksamordnaren (Skola 5).

Statsbidraget till lärlingsutbildning om 23 500 kr per elev och termin har framställts som ett hinder för rekryteringen av arbetsplatser om skolan har lärlingsutbildning eftersom motsvarande medel inte utgår till yrkesintroduktion som integreras i lärlingsklasserna. Det har fått negativa konsekvenser för rekryteringen av arbetsplatser, men också för eleverna som går integrerat i klasserna.

Man har byggt in ett problem när man har börjat få betalt för att ta emot elever på arbetsplatser.][När vi sitter i branschråd så ser vi skillnader, men nu då vi börjar betala [för apl-platserna] då kommer det en annan kräsenhet. Förr fanns eldsjälarna ute på arbetsplatserna också, men på nåt sätt så finns inte det kvar. De vill ha betalt nu, men faktum var att även tidigare fick vi ut eleverna och de fick jobb. Vi hade en större andel även på den tiden som fick jobb. Det här att man får 23500 per termin så kanske det ideella hjärtat också får sig en törn. Förr fanns det alltid nån kvinna eller man som kunde ta sig an de här eleverna för att man känner igen sig själv eller sina barn eller man känner igen grannarna, men vet man att grannföretaget får 23500 så är det lätt att tänka att nån annan får ta den här eleven (Skola 3).

På en annan av skolorna tas samma problematik upp, med skillnaden att den skolan inte har egen lärlingsutbildning och på så sätt inte konkurrerar med sig själv om platserna. På den skolan ifrågasätter man istället lämpligheten att engagera arbetsplatser som efterfrågar betalning.

Lärlingselever har peng, men det har inte vi. Det är både och ibland stöter man på praktikplatser som frågar efter vad de får betalt, men det är inte sådana praktikplatser som vi vill ha. Vi har ambitionen att hitta handledare som snarare vill göra en insats för samhället och för den enskilda individen. Frågar en arbetsplats efter bidraget så kanske man inte är på rätt ställe (Skola 5).

Inga exempel ges på att arbetsplatserna kvalitetssäkras på ett systematiskt sätt. De exempel på krav som anges är att företaget ska vara registrerat, att det är önskvärt med handledarutbildning, men det är inte något krav. En skola nämner att det är viktigt att handledaren ska vilja ta emot en elev. En form av kvalitetssäkring sker utifrån tidigare erfarenheter från arbetsplatsen. På några skolor för eleverna också bedöma arbetsplatserna.

Jag brukar låta eleverna bedöma arbetsplatserna i en enkät och utifrån den kan jag bedöma arbetsplatserna. Det handlar om att eleverna fått hjälp och blivit sedda och har fått stöd så att de lär sig något (Skola 9).

Flera av skolorna menar att kommunerna ”är sämst att tilldela platser för yrkesintroelever” och att de nu satsar på att få till stånd avtal med kommunerna.

Identifiering av potentiella arbetsuppgifter/arbeten för yrkesintroduktion

Ett systematiskt arbete med att identifiera möjliga arbetsområden och att upprätta register för dessa arbetsplatser pågår på flertalet av skolorna.

Kartläggningen kan ske genom att praktiksamordnare spontant besöker en arbetsplats och presenterar sig och utbildningen samt hör sig för om det finns lämpliga arbetsuppgifter samt frågar om arbetsplatsen skulle kunna tänka sig att ta emot en elev. På andra skolor går man systematiskt igenom vilka företag som finns på orten inom ett specifikt yrkesområde. Därefter besöker en yrkeslärare dessa företag och kan på plats bedöma om arbetsplatsen kan vara lämplig och ha lämpliga arbetsuppgifter för yrkesintroduktion genom att med sin yrkeserfarenhet se och prata med företrädare på arbetsplatsen. Ytterligare en variant är att utgå från en specifik elevs behov och att därefter undersöka möjliga arbetsplatser inom ett yrkesområde som eleven uttryckt intresse för.

Trots dokumentation av möjliga arbetsplatser för yrkesintroduktion och ansträngningar att skaffa avtal med arbetsplatser så tycks praktikansaffarens goda lokalkännedom om vilka arbetsplatser som kan vara aktuella för praktik/apl vara svår att ersätta. Vid samtal med praktiksamordnare och utifrån egna observationer vid arbetsplatsbesöken blir det synligt att den personliga kontakten med arbetsplatserna är viktig för att rekrytera praktikplatser och förmodligen blir svår att ersätta.

Det kan bli svårt att hitta lämpliga arbetsområden för yrkesintroduktion då det är få arbeten som inte kräver bred kompetens och enkla arbeten inte längre förekommer i någon större utsträckning. Kombinationen av yrkesintroduktionselevens problematik och arbetslivets höga krav utgör också reella utmaningar som skolorna måste handskas med, men trots allt finns många framgångsrika exempel. Det är framförallt dessa framgångsrika exempel som valdes för arbetsplatsbesöken. Det som tycks vara gemensamt är arbetsplatshandledarnas, praktiksamordnares och yrkeslärares goda samverkan och starka engagemang för eleverna. Det framstår också som mycket viktigt att yrkesintroduktionseleven sköter arbetsplatsens regler och visar ett intresse för arbetsuppgifterna och för att lära sig. En handledare berättar följande om en framgångsrik elev:

Det blev en utmaning. Hur svårt skulle det vara att få honom på benen? Plus att alla som träffade honom i köket sa: Gud, vilken trevlig kille! Han kan väl inte vara ett problem? Det vore en annan sak om hade haft en knarkare eller en tjuv, men framförallt nån med mycket attityd. Det fanns ingen attityd på honom, han var lugn så alla fick ett bra intryck. Då sa vi att vi testar vi provar några veckor och ser vad han tycker. Det var lite utmaning. /.../ Petter [fingerat namn på eleven] är alltid i tid och om han är sjuk har mamman ringt och sagt att han är sjuk. Han har skött sig till punkt och pricka. Nu är han alltid här. Han är en mönsterelev. /.../ Det var lite det man kände från början – den här killen är inte ett problem. Den här killen var genuint intresserad och tycker att det är kul och framförallt alla tycker att han är supertrevlig. Jag tror inte att nån har något ont att säga om honom, alla tycker om honom (Skola 5).

Två fall av utmärkande goda resultat utgjordes av programinriktade, separata grupper. Lärarna hade utvecklat en didaktisk utbildningsform som utgick från elevernas förutsättningar och de hade ett mycket kraftfullt personligt kontaktnät med handledare som ville göra en insats för eleverna. Handledarna i sin tur uttryckte starkt förtroende för lärarna. Utifrån intervjuerna framkom också att eleverna i ganska hög utsträckning fick arbete efter utbildningen. Några tydliga uppföljningar om hur stor andel av eleverna som fick arbete fanns inte, men utsagor från lärare, skolledare och elever visade att dessa grupper var framgångsrika.⁴

En problematik utgörs dessutom av tydliga gränsdragningar mot yrkesprogrammets arbetsområden där yrkesintroduktion inte får göra intrång, med undantag av de programintegrerade modellerna som framgått.

⁴ Utifrån nuvarande datamaterial finns indikatorer om att dessa grupper var särskilt framgångsrika. För att få en mer kvalificerad uppfattning om vad som ligger bakom dessa framgångsrika grupper behövs ytterligare fördjupande studier.

Det är alltid lite så att introduktionsprogrammen ska stå med mössan i hand och tacka och ta emot. Vad gäller konkurrensen om praktikplatser så även där så är det många som säger att ni är väl fordonsprogrammet? Om inte så vill de ha från det riktiga programmet. Samma sak med bygg (Skola 5).

De möjligheter till praktik/apl-platser som finns för yrkesintroduktion ligger i huvudsak inom yrkesområden som inte har strikt formella krav, som exempelvis yrkesexamen från ett nationellt program. Arbetsområden som då nämns som möjliga ligger ofta inom arbeten där behovet av arbetskraft inte tillgodoses av programmen. Exempel på sådana arbeten överensstämmer i stort med de som framkom i den kartläggning som gjorts tidigare på uppdrag av Skolverket⁵. Exempel som gavs inom fordonsrelaterade arbeten är däcksmontör/däcksspecialist och arbete med rekonditionering, cykelreparationer och maskinservice på mindre maskiner, maskinförare. Nämnda byggrelaterade yrken är arbete på byggvaruhus, ställningsbygge och rivningsarbete, olika bristyrken som glasteknik, anläggningsarbete, särskilt grönytor. Inom vård- omsorgsinriktade arbeten nämns arbeten som vårdbiträde och personlig assistent. Det finns exempel på företag som utmärker sig genom att de tar emot praktikanter som en del av sin sociala profil.

Det finns även arbetsområden inom nationella program som framstår som särskilt lämpliga för yrkesintroduktion, där kravet på yrkesexamen inte är så uttalat för att få anställning. Program med sådana möjligheter är handels- och administrationsprogrammet (handel och service), naturbruksprogrammet (alla inriktningar, men park- och trädgård lyfts fram särskilt).

Vidare menar företrädare för skolorna att yrkesintroduktionseleverna står längst ner på skalan i fråga om kommunernas engagemang för att tillhandahålla praktikplatser. ”Särskoleelever och yrkesvux kommer före yrkesintro om behoven ska rangordnas”.

Uppföljning och validering av lärande på apl- och praktikplatser

Överlag menar skolorna att det är väldigt mycket dokumentation kring yrkesintroduktionselever och särskilt för de individbaserade uppläggen. Uppföljning, bedömning och dokumentation av lärande på arbetsplatserna är ett område som enligt alla skolor behöver utvecklas. Varierande underlag används och ibland sker endast några noteringar om besöket eller bara gör muntliga återkopplingar vid arbetsplatsbesöken.

Vi har inget enhetligt bedömningsunderlag, men vi har en förstelärare, som har ansvar för apl och som går apl-utvecklarutbildningen. Så jag hoppas att vi kommer att utveckla ett mer enhetligt system kring det. Vi har börjat arbeta med det från och med den här terminen. Bedömningen ska kopplas till målen i IUP:n (Skola 3).

I de programintegrerade modellerna används samma typ av uppföljning och bedömning som används i de nationella programmen och där nämns användning av skolverkets matriser, men även andra former av bedömningsunderlag som skapats lokalt används.

I de programinriktade separata yrkesintroduktionsmodellerna är det vanligtvis praktik och inte apl som förekommer, men skolorna strävar mot en större andel dokumenterad apl och dokumentation av innehållet i praktiken. Det finns tillgång till yrkeskunniga lärare som kan bedöma apl i relation till programmets kurser och då sker en uppdelning mellan uppföljning av praktik och apl .

Vid praktik gör handledare [motsvarande praktiksamordnare] uppföljningen, vid apl gör yrkeslärare uppföljningen. Vid apl är det fokus på yrkeskunskandet i relation till kurser. Vid praktik om hur det går att sköta ett arbete (Skola 2).

⁵ Skolverket (2014). Bilaga. *Utgångar från yrkesintroduktion. Kartläggning om möjliga arbetsuppgifter för ungdomar som gått yrkesintroduktion.*

I de individbaserade uppläggen finns ett intresse att kunna bedöma relevanta delar av praktiken som apl så att eleverna kan få betyg i yrkesämnen för sina yrkeskunskaper. Möjlighet till det kompliceras av att yrkeslärare inte är engagerade i den utbildningsmodellen. På en skola har man löst det genom att ersätta yrkeslärare för arbetsplatsbesök och bedömningar. På en annan skola nämns att en yrkeslärare har engagerats genom att tjänsten fyllts ut och gett möjlighet till arbetsplatsbesök hos yrkesintroduktionselever och bedömning av kursinnehåll. Samma lärare engageras för att yrkesintroduktionseleven får möjlighet att komplettera utbildningen med yrkesämneskurser på skolan.

Intentionen är att uppföljningen ska genomföras som trepartssamtal mellan handledaren, praktiksamordnaren och eleven. Möjligheten att genomföra dessa samtal beror på hur mycket tid som handledaren kan avsätta. En skola nämner att de har dragit ner på uppföljningen då arbetsplatserna upplevde att de fick för många besök.

Vi har haft för många besök på arbetsplatserna. Vi var ute var och varannan vecka. Nu har vi tre bedömningar en i början en i mitten av terminen och en i slutet. Sedan är det lite andra uttryckningar som sker och så är det akuten (Skola 3).

På flera av skolorna nämns att eleverna erbjuds utbildningar för certifikat av olika slag (vanligtvis nämns körkort för olika maskiner) i de fall det kan leda till ökad anställningsbarhet.

Förekomst av stöd och särskilt stöd för eleverna på apl- och praktikplatser samt hur det organiseras och genomförs

Inom detta område finns en tydlig skillnad mellan de olika modellerna. I den programintegrerade modellen informeras vanligtvis inte arbetsplatserna om att eleven är i behov av särskilt stöd.

Vill inte informera arbetsplatsen i onödan då eleverna ska ges en chans. IMYRK-eleverna skiljer sig dessutom inte anmärkningsvärt mycket från byggnadsarbetare och byggelever i allmänhet (Skola 11).

I de programinriktade separata modellerna och i de individbaserade uppläggen erbjuds fler stödfunktioner till arbetsplatsen. Exempelvis finns personal med specialpedagogisk kompetens vars uppgift även är att stödja arbetsplatsens handledare. Det är exempelvis vanligt att de följer med eleven till arbetsplatsen den första dagen och kan då stanna den tid som det finns behov av. Beroende på elevens funktionsnedsättning kan de också ge anvisningar till handledaren om elevens behov av särskilt stöd i relation till arbetsplatsens förhållanden.

Det kan handla om att följa med eleverna till arbetsplatsen, vara med på arbetsplatsen och att ge handledaren stöd för hur han/hon ska agera gentemot eleven. Tydliga instruktioner finns nedskrivna (Skola 5).

Information som ges till handledaren om funktionsnedsättningar brukar endast ske efter tillstånd från elevens sida.

Handledarna vill veta elevens behov av stöd om är viktigt för eleven. Ingen information lämnas utan elevens samtycke (Skola 10).

På en skola tas de skilda kunskapsmässiga förutsättningarna mellan olika lärar- och personalkategorier upp för att ge pedagogisk stöttning på arbetsplatsen.

Det är också en tanke med det här teamet att dels avlasta yrkeslärare, men sen är det inte alltid som den här kunskapen finns hos yrkesläraren. Nu går dom utbildning och har kommit in i pedagogisk dokumentation, men så var det inte från början. Det var vi kärnämneslärare som fick stötta pedagogiskt för yrkeslärare på många olika sätt. Sen kan det vara så här att stötta handledaren pedagogiskt och då kan det vara så att [namnet på en ämneslärare med specialpedagogisk kompetens] är mer lämpad att stötta

pedagogiskt. Hur ska jag förhålla mig till den här eleven som kanske har problem med språkstörning? Det är lite knepigt. Ibland när man sitter och pratar med en yrkeslärare som kommer direkt från yrkeslivet som ser en kille med ADD som en lat kille. Hur ska jag förklara det och få en handledare att förstå det också? Då tror jag att en lärare med specialpedagogisk kompetens är mer lämpad att stötta handledaren och yrkesläraren i det [specialpedagogiska] än att ge pedagogisk stöttning i yrket. De [yrkeslärarna] är vana vid det för de har varit handledare ute på sina arbetsplatser. Att ha lärlingar och att vara handledare är de vana vid, men kanske inte i allting. /.../ Det kan finnas en svårighet i att man har olika utbildning i grund och botten och står ganska fjärran från varandra. Det finns en svårighet i om man inte vet hur en person med ADD funkar. /.../ Det är väldigt många yrkeslärare som inte har en pedagogisk utbildning. Man börjar här och man påbörjar i bästa fall en pedagogisk utbildning. Det här är en svårighet rent didaktiskt (Skola 3).

Den programintegrerade modellen är inte så oproblematiserad som den kan framstå enligt yrkeslärare som arbetat i den. Lärare berättar om en stark frustration över uppgiften att ha flera elever med stora behov av stöd i klassen och det fungerar inte ha för många yrkesintroduktionselever integrerade. Liknande erfarenheter har inneburit att yrkesintroduktion begränsats till två elever per klass vilket tycks vara ett lämpligt antal som också tillämpas på flertalet av de skolor som har den programintegrerade modellen. Yrkeslärarna betonar också att de inte får något specialpedagogiskt stöd i yrkesämnet i de integrerade modellerna, trots att de skulle behöva stöd. Allt stöd ges till de allmänna ämnena.

Sammanfattande slutsatser och möjliga utvecklingslinjer

Avslutningsvis reflekteras resultatet mot syftet med studien och några potentiella utvecklingslinjer när det gäller samverkan med arbetslivet synliggörs.

Syftet med studien har varit att visa hur det lokala arbetslivet har involverats i utbildning när det gäller yrkesintroduktion samt att identifiera förutsättningar för och framgångsfaktorer i samverkan med det lokala arbetslivet när det gäller yrkesintroduktion.

Förutsättningar för samverkan med arbetslivet

Resultatet visar att det fanns tre avgränsade huvudmodeller för skolornas organisering av yrkesintroduktion: programintegrerade modell, programinriktade modeller i separata grupper och individbaserade upplägg. Hur samverkan med arbetslivet såg ut, både organisatoriskt och innehållsligt, kunde relateras till dessa tre olika modeller.

I den programintegrerade modellen ingår yrkesintroduktionseleverna i den gängse organisationen av samverkan med arbetslivet som har sitt fokus kring det arbetsplatsförlagda lärande (apl). yrkesintroduktionseleverna genomför apl olikhet med de behöriga programeleverna. Yrkesläraren ansvarar för hela klassen inkluderat yrkesintroduktion, sköter kontakterna med arbetsplatserna gällande rekrytering av arbetsplatser, placering av elever samt uppföljning och bedömning av apl.

De programinriktade modellerna i separata grupper organiserar sin samverkan med arbetslivet skilt från de nationella programmen trots att de är inriktade mot ett yrkesområde som överensstämmer med det nationella programmet på samma skola. Avgränsningar mot de nationella programmen kommer till uttryck i form av egen anskaffning och organisering av praktik och apl. I dessa separata programinriktade grupper är grupperna vanligtvis mindre än i de nationella programmen. grupperna har tillgång till skolverkstäder med yrkeskunniga lärare, men utöver yrkeslärare finns även resurser som exempelvis praktiksamordnare och socialpedagoger. Skolorna har modeller för hur stor andel praktik som ska ingå i utbildningen, som blir en organisatorisk utgångspunkt för samverkan med arbetslivet. Anskaffningen av arbetsplatser framstår som central för samverkan med arbetslivet och den personal som anskaffar praktikplatser har en viktig funktion.

De helt individbaserade uppläggen utgår från yrkesintroduktionselevens individuella studieplan för att organisera för praktik och samverkan med arbetsplatser. Platserna anpassas individuellt till varje elevs förutsättningar, gällande såväl innehållet som omfattningen. Organisationen kring detta upplägg sker i regel av andra lärare än yrkeslärare och har ett i huvudsak socialt fokus. Praktikansaffningen som är central i samverkan med arbetsplatserna kan skötas av samma person som i den programinriktade modellen med separata grupper, men ytterst sällan av yrkeslärare. Apl under praktik förekommer, men sällan och försvåras av att kunniga inom yrkesområdet inte är engagerade i utbildningen.

Organisering av samverkan med arbetslivet – en utvecklingslinje

I samtliga modeller förekommer vanligtvis inget organiserat samarbete med arbetslivet specifikt för yrkesintroduktion i likhet med de nationella yrkesprogrammets programråd. Undantaget är exempel på att särskilda platser har ställts till förfogande för yrkesintroduktionselever inom den praktikorganisation som finns i relation till vård- och omsorgsprogrammet. Frågan om att skapa samarbetsorgan mellan arbetslivet och yrkesintroduktion kan ses som en utvecklingslinje och är en prioriterad fråga på flera av undersökningsskolorna och, men fortfarande i planeringsstadiet. De individbaserade uppläggen ställer särskilda utmaningar då behoven mellan dessa elever varierar så starkt.

Dokumentation och bedömning av arbetsplatsförlagt lärande – en utvecklingslinje

En tydlig utvecklingsriktning inom yrkesintroduktion är att utveckla dokumentationen av arbetsplatslärandet och att genomföra apl. Arbetet pågår och är en särskilt stor utmaning för de

individbaserade modellerna av yrkesintroduktion som står långt från yrkesprogrammen och yrkeslärares expertis för att följa upp och bedöma yrkeskunskandet.

Hinder och framgång i samverkan med arbetslivet

Ett syfte med studien har varit att lyfta fram framgångsfaktorer för samverkan. Framgångar grundas ofta i hur man har mött olika hinder för samverkan med arbetslivet.

Ett grundläggande hinder är *yrkesintroduktionselevens bristande förutsättningar att klara arbetsplatsförlagd praktik*. Här lägger skolorna resurser för att stödja både elever och handledare på arbetsplatserna, men hur väl dessa insatser faller ut i form av anställning eller vidare studier framgår inte av uppgifterna från skolorna, förutom i form av enstaka lyckade fall som berättas. Det finns dock exempel på programinriktade grupper som lyckas väl, men i dessa fall tycks det bero på de enskilda lärarna och de alternativa didaktiska upplägg de arbetar med.

Ytterligare påtagliga hinder finns i att kunna *hitta lämpliga arbetsområden för yrkesintroduktion*. Här ser dock skolorna en möjlighet i yrkesintroduktions flexibilitet och möjlighet att erbjuda kompetensförsörjning till arbetsområden i gränslanderna mellan de av yrkesprogrammen inmutade områdena och i utmärkena inom yrkesområden som har låga inträdeskrav och som har behov av arbetskraft. Kartläggning av möjliga arbeten och arbetsuppgifter pågår för att möjliggöra samverkan för nya typer av arbetsplatser.

Den *integrerade modellen framstår som mest framgångsrik* och lyfts fram som relativt oproblematiske av skolledare, men begränsningar i den modellen som framkommer är att antalet yrkesintroduktionselever inte kan bli för stort i varje klass för att det ska bli möjligt att hantera för yrkesläraren. Yrkeslärarna uttrycker också frustration över att inte klara uppdraget och de förutsätts klara utbildningssituationer med elever som har behov av särskilt stöd utan att de har tillräcklig kunskap inom området, samtidigt som det specialpedagogiska stödet sätts in i de allmänna ämnena.

De *programinriktade modellerna med separata grupper upplevs som framgångsrika*, beroende av rika kringresurser (relativt den integrerade modellen) och personalens starka engagemang för eleverna. I några av undersökningsskolorna finns exempel på grupper som har nått stor framgång både för elevernas personliga utveckling och för anställningsbarhet. Dessa exempel dokumenteras inte av skolorna, men skulle kunna bli en rik resurs för vidare studier för att synliggöra det framgångsrika pedagogiska arbetet i dessa grupper. Studier av det slaget skulle kunna möjliggöra kunskapsspridning till flera som är verksamma inom yrkesintroduktion och i yrkesutbildning.

Den stora *konkurrensen om praktik och apl-platser innebär svårigheter* att hitta arbetsplatser för eleverna och för samverkan i utbildningen. Klara gränser sätts mellan de nationella yrkesprogrammets apl-organisation och yrkesintroduktion på grund av risk för sammanblandning, vilket är problematiskt då arbetsplatsernas uppdrag varierar mellan dessa utbildningar. Flera skolor betonar också att de kommunala verksamheterna är sämst på att erbjuda möjligheter till praktik för yrkesintroduktion. Här finns försök till att nå samvekan med yrkesprogrammen för att kunna anlita yrkeslärare för bedömning av arbetsplatsförlagt lärande.

Statsbidraget som utgår för lärlingsutbildningen har försvårat rekryteringen av arbetsplatser till yrkesintroduktion. Statsbidraget och CSN-stödet till lärlingselever har vidare bidragit till att ytterligare en gräns sätts mellan olika slags utbildningar och elever. Särskilt påtagligt är det för de iMYrk-elever som är integrerade i samma grupper/klasser som i det nationella programmets lärlingsutbildning. En av skolorna har mött detta genom att tillskjuta medel till arbetsplatserna.

INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Graden av individanpassning i gymnasieskolans introduktionsprogram yrkesintroduktion

En fallstudie på uppdrag av Skolverket hösten 2014

Ingrid Henning Loeb

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
Urval och metod.....	4
Resultat – organisering och individanpassning av utbildningen	5
Olika modeller och olika längd på utbildningen	5
Utbildningens längd och övergång till fortsatta studier eller arbete.....	6
Huvudmannens plan för utbildningen	7
Gränsdragningar till andra introduktionsprogram	8
Antagningsprocessen.....	8
Den individuella studieplanens roll	9
Resultat – organisering och individanpassning av undervisningen.....	10
Utveckling av generella förmågor och nyckelkompetenser	10
Undervisning och lärande i grundskoleämnena och gymnasiegemensamma ämnen.....	11
Utveckling av yrkeskunskaper	12
Förutsättningar för individanpassningen och framgångsfaktorer.....	13
Avslutande diskussion.....	14
Referenslista	16

Inledning

I denna rapport redovisas och diskuteras den studie om graden av individanpassning inom introduktionsprogrammet yrkesintroduktion som genomförts hösten 2014. Rapporten är den första av två redovisningar om graden av individanpassning inom yrkesintroduktion och ska bidra till Skolverkets samlade kartläggning och redovisning av yrkesintroduktion. Målgruppen för denna rapport är primärt Skolverket och regeringen.

Yrkesintroduktion inrättades med gymnasireformen Gy 2011 som ett av fem introduktionsprogram för elever som inte uppfyller behörighetskraven för nationella program. Behörighetskraven för att komma in på ett yrkesprogram är godkänt betyg från grundskolan i svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik samt godkänt betyg i minst fem andra ämnen. För att komma in på ett högskoleförberedande program krävs godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik samt godkänt betyg i minst nio andra ämnen (Skollagen 16 kap. 30-31 §§). Introduktionsprogrammen är inte reglerade på samma sätt som nationella program. De regleras av skollagen och gymnasieförordningen och läroplanens allmänna del, men programmen saknar nationella programstrukturer och examensmål. I enlighet med skollagen 17 kap § 7 ska utbildningen på ett introduktionsprogram följa en plan för utbildningen som beslutas av huvudmannen. För varje elev ska det upprättas en individuell studieplan. I enlighet med skollagen 17 kap § 3 är syftet med yrkesintroduktion att elever ska få en yrkesinriktad utbildning som underlättar för dem att etablera sig på arbetsmarknaden eller som leder till studier på ett yrkesprogram. Yrkesintroduktion ska i huvudsak innehålla yrkesinriktad utbildning. Utbildningen får innehålla hela eller delar av kurser i yrkesämnen och i gymnasiegemensamma ämnen som ingår i gymnasieskolans nationella yrkesprogram eller annan yrkesinriktad utbildning. I gymnasieförordningen är också fastställt att yrkesintroduktion ska innehålla arbetsplatsförlagt lärande eller praktik men också att hela utbildningen får skolförläggas om huvudmannen bedömer att detta uppenbart bäst gynnar eleven. Yrkesintroduktion får också innehålla grundskoleämnen som eleven saknar godkända betyg i.

För denna studies del har individanpassning inneburit ett fokus såväl på individanpassningen av själva utbildningen (vilka kurser, ämnen eller andra insatser som ingår, längden mm) och individanpassningen av undervisningen. Syftet med fallstudien har främst varit att 1) belysa graden av individanpassning av utbildningen på yrkesintroduktion både när det gäller skolhuvudmännens organisation av yrkesintroduktion och skolornas organisation och arbete med yrkesintroduktion, samt att 2) identifiera förutsättningar för och framgångsfaktorer när det gäller individanpassningen av utbildningen och undervisningen. Ytterligare ett syfte har varit att identifiera möjliga utvecklingslinjer när det gäller graden av individanpassning av utbildningen på yrkesintroduktion. I uppdragsbeskrivningen finns också angivet följande områden som studien bör belysa:

- skolhuvudmännens organisation av yrkesintroduktion och hur detta kommer till uttryck i planen för utbildningen, samt gränsdragningar mot andra introduktionsprogram,
- eventuella ansökningsprocesser, slussar eller vägledning av elever inför placering på introduktionsprogram,
- skolornas arbete med kartläggning av elevernas intresse, behov och förutsättning och hur detta kommer till uttryck i upprättande av den individuella studieplanen,
- skolornas arbete med upprättande och uppföljning av elevens individuella studieplan,
- organisation av utbildningen – integrering med nationella program, andra introduktionsprogram, mm, samt
- lärarnas arbete med individanpassning av undervisningen (i klassrummet, ”verkstäder” eller på arbetsplatser), både när det gäller yrkesämnen och andra ämnen/kurser.

Urval och metod

Totalt 13 skolor har ingått i studien. Samråd med SKL och NNR har skett enligt samrådsförrordningen SFS 1982: 668. Skolorna fördelas över följande kommuntyper:

Tabell 1. Studiens skolor och kommuntyp.

Antal	Kommuntyp
5	Storstäder
1	förortskommuner tillorstäder
4	större städer
1	varuproducerande kommun
1	tätbefolkad region
1	glesbefolkad region

Urvalet omfattar tre skolor med fristående huvudman och tio skolor med kommunal huvudman. Även kontextuella faktorer såsom skolstorlek och andel elever i introduktionsprogram har beaktats. I enlighet med skollagen 17 kap. får yrkesintroduktion utformas för en grupp av elever (och är då sökbar) eller för enskilda elever. Urvalet har innefattat båda dessa utformningar. I följande tabell presenteras urvalet. Där framgår elevernas antal i yrkesintroduktion (ImYrk) samt totala antal elever i som skolan har i introduktionsprogrammen (IM) Kommunalt huvudman (k) och fristående huvudman (f). Likaså är angivet huruvida utbildningen är sökbar.

Tabell 2. Skolorna, huvudmannatyp, antal elever i yrkesintroduktion och i introduktionsprogrammen.

Skola	1 (k)	2 (k)	3 (k)	4 (k)	5 (k)	6 (k)	7 (k)	8 (k)	9 (f)	10 (k)	11 (k)	12 (f)	13 (f)
Elever i ImYrk	40	17	36	18	40	6	15	18	150	16	68	6	75
Elever i IM	250	82	210	96	92	60	60	24	200	110	784	50	95
Sökbart	x							x	x	x	x	x	x

Skolorna 9, 12 och 13 i tabell 2 (och i tabell 3) nedan har en fristående huvudman. Skolorna 12 och 13 finns i olika kommuner men har samma fristående huvudman. Utöver de fakta som redovisas genom tabellen bör nämnas att det är stor variation avseende skolornas nationella program och introduktionsprogram. I studien finns skolor med ca 250 elever och skolor med mer än femtonhundra elever. Några skolor har enbart yrkesprogram, några har vissa högskoleförberedande program och vissa yrkesprogram, några har samtliga gymnasieprogram. Några skolor i studien har samtliga fem introduktionsprogram, några har enbart introduktionsprogrammen yrkesintroduktion och programinriktat individuellt val. Tabell 2 visar att yrkesintroduktion kan vara det dominerande introduktionsprogrammet på skolan, eller ett introduktionsprogram med förhållandevis få av introduktionseleverna. Några skolor i studien har en procentuellt högre andel av elever i introduktionsprogrammen än riksgenomsnittet, några har en lägre andel.

Studien har genomförts som fältstudier, oftast med två dagars besök per skola. Under dessa besök har enskilda intervjuer och gruppintervjuer genomförts med nyckelpersoner såsom gymnasiechef, enhetschef, rektor, arbetslagsledare, förstälärare, lärare i grundskoleämnena och gymnasiegemensamma ämnen, yrkeslärare, specialpedagog, SYV, kurator, elevcoach (och motsvarande). Formella elevintervjuer har genomförts och spelats in, men många informella samtal fördes också under fältstudierna. Studierna har också innefattat deltagande observation i undervisning av grundskoleämnena, gymnasiegemensamma ämnen och yrkesämnena, såväl i teorisalarna som i verkstäder. Detta har gett goda möjligheter till samtal med elever. Besöken i klassrummen och yrkesverkstäderna har också gett möjlighet att fotografera genomgångar och instruktioner på whiteboard samt elevaktiviteter och elevernas arbeten. Detta har skett i samråd med eleverna och då har de beskrivit arbetsprocessen och

resultatet. Andra underlag för datainsamling och analys från skolorna har varit dokument såsom huvudmannens plan för utbildningen, anonymiserade individuella studieplaner, kvalitetsrapporter, verksamhetsbeskrivningar och lektionsplaneringar.

Resultat – organisering och individanpassning av utbildningen

I denna första resultatdel redogörs för de områden i uppdragsbeskrivningen som rör organisering och individanpassning av utbildningen.

Olika modeller och olika längd på utbildningen

Tre övergripande modeller för yrkesintroduktion kan urskiljas: En modell där yrkesintroduktion är integrerat med ett eller flera yrkesprogram, en modell där yrkesintroduktion till största delen är praktikförlagt, samt en modell där elevernas utbildning är organiserad som en ”egen klass”. I samtliga modeller finns exempel där eleverna läser grundskoleämnen och gymnasiegemensamma ämnen med elever från andra introduktionsprogram. I samtliga modeller finns individspecifika lösningar, exempelvis för elever med särskilda behov. Några skolor har en dominerande modell, andra har flera parallella modeller. Detta kan exemplifieras med skola 7, där hälften av eleverna i yrkesintroduktion läser i en egen ”yrkesintroduktionsklass”, några elever läser integrerat med ett yrkesprogram, och några elevers utbildning till största delen utgörs av APL.

Tabell 3: Skolornas organisering av yrkesintroduktion, utbildningens längd samt poäng i yrkesämnena.

Skola	Elever i ImYrk (IM)	Sökbart	Integrerat IMYrk	I hög grad praktik-/ APL-förlagt	Egen klass	År	Ca poäng i yrkesämnena
1	40 (250)	X			X	1 (2-3)	Ca 400
2	17 (82)			X		(1) 2-3	Branschintyg
3	36 (210)		X			(1) 2-3-4	Ca 1000
4	18 (96)				X	1 -2	200
5	40 (92)			X	X	1-2-3	1000-1700
6	6 (60)		X			1-2-3-4	500-800
7	15 (60)		X	X	X	1-2-3-4	200-1200
8	18 (24)	X			X	1 (2)	200
9	150 (200)	X	X			1-2-3-4	→ 1000
10	16 (110)	X			X	1-2	200
11	68 (784)	X			X	1-2 (3-4)	200 →
12	6 (50)	X	X	X		1-2-3-4	→ 1000
13	75 (95)	X	X	X		1-2-3-4	→ 1000

De olika modellerna för yrkesintroduktion är delvis en följd av utbildningens sammanhang och antal elever. Skola 7, som nämndes ovan, är den enda gymnasieskolan i en mindre kommun. Detta kan jämföras med skola 11, som är en gymnasieskola i en större kommun, där yrkesintroduktion i kommunal skolform är organiserat som ett introducerande år mot specifika yrkesprogram. I samma kommun finns fristående skolor med andra modeller. Elever i den stora kommunen har alltså olika sökbara alternativ. På så sätt kan individanpassning sägas ske genom att eleverna har möjlighet att söka yrkesintroduktion som är utformat på olika sätt.

Som också framgår av tabell 3 varierar utformningen av programmets längd. Skolorna 2 respektive 3 har en utformning där yrkesintroduktion i de flesta fall utformas för elever som går år 2-3-4 i gymnasieskolan. Här kommer eleverna (i de allra flesta fall) till yrkesintroduktion från de andra introduktionsprogrammen. Utformningen av dessa modeller bygger på att de elever som antas är elever som inte kommer att uppnå behörighet till yrkesprogram innan de har fyllt 20 år, eller elever som uttryckt att de inte vill eller inte kan gå ett nationellt program. Som framgår av tabell 3 har dock dessa två skolor helt olikartade modeller: Skola 2 har ett APL-baserat upplägg och med branschintyg som grund. Skola 3 har en integrerad modell där eleverna läser ett antal av ett yrkesprogramms yrkeskurser.

Andra skolor kan ha en modell för yrkesintroduktion som istället innebär studier under de första åren av gymnasiet. Skolorna 4, 8 och 10 har en sådan modell. För samtliga tre innebär yrkesintroduktionsprogrammets utformning att det är en utbildning i egen klass, som är introducerande till studier på yrkesprogram. Enligt planen för utbildningen ska eleverna uppnå behörighet för att antas till ett yrkesprogram eller till programinriktat individuellt val, vilket möjliggör att eleverna kan påbörja sina studier i ett yrkesprogram. I skolorna 4, 8 och 10 är yrkesintroduktion utformat så att eleverna, förutom studier av grundskoleämnen (och i något enstaka fall gymnasiegemensamma ämnen) samt en eller två yrkesämneskurser, gör praktik. Motivet till det upplägget är att eleverna ska få kännedom om vad yrkesområdet innebär inför sitt val av yrkesprogram.

Utbildningens längd och övergång till fortsatta studier eller arbete

En del av uppdraget för studien har innefattat en kartläggning av utbildningens längd. Utbildningens längd vid de olika skolorna åskådliggörs också i tabell 3 ovan och visar att utbildningen kan variera mellan ett och fyra år. En elev som strävar mot att bli behörig till ett visst yrkesprogram och som uppnår det målet inom ett år har en ettårig utbildning. En annan elev kanske inte vill gå i ett nationellt program eller kanske inte klarar att uppnå målen för att bli behörig. Då kan utbildningen bli fyraårig, till det år som eleven fyller tjugo, och exempelvis i hög grad vara arbetsplatsförlagd. Men det finns också elever som får erbjudande om anställning under sin utbildningstid. I så fall avslutas utbildningen.

Utbildningens längd kan således i hög grad sägas vara individanpassad. När det gäller de ettåriga sökbara modellerna, som beskrivits ovan, där eleverna går i en egen klass och vars inriktning förbereder för ett specifikt yrkesprogram förklarar många intervjuade att ett antal elever inte klarar av att få betyg för behörighet under ett år. Därför varierar man yrkesämnets kurs så att eleven kan gå två år och fördjupa sina kunskaper. Här finns exempel med kurser som elever kan räkna in som valbar kurs, då de senare går sitt nationella program.

I samband med att utbildningens längd diskuterats, har flera intervjuade studie- och yrkesvägledare och rektorer också betonat att samarbetet med vuxenutbildningen borde förbättras. Argument är att elever som är 18 år och vet att de inte blir klara borde kunna ges en framtidstro genom att man konkret kan visa hur det som de gör i gymnasiet kan vara en grund för studier på komvux. Några intervjuade förklarar att kommunen mer och mer jobbar med ett "16-24-perspektiv", eller motsvarande. Det kan handla om resonemang som förs i relation till att kommunen har många nyanlända ungdomar och många elever i språkintrödningsprogram, men det har också exempelvis varit resonemang som förts i relation till utbildning för att arbeta i äldreomsorgen, som identifierats som ett framtida område där det kommer att behövas anställas behörig personal. Här förs resonemang om behov av "yrkespaket" som kan påbörjas på gymnasiet och kan avslutas på komvux.

Huvudmannens plan för utbildningen

Ur intervjuerna framkommer att "huvudmannens plan för utbildningen" ofta inte är känt som term, eller som ett levande dokument. Detta resultat grundar sig inte enbart på intervjuer med rektor och personal i verksamhet utan också med skolledare. Några hänvisar till "det som står på hemsidan". En rektor berättar att hen skickat ett förslag på huvudmannens plan för utbildningen till gymnasiechefen med en uppmaning att tillse att nämnden tar beslut. En annan säger att en plan för utbildningen inte finns formaliserad av huvudmannen. En annan säger: "Mig veterligen finns ingen sådan". Flera skolchefer har efterlyst riktlinjer för hur en sådan plan ska utformas. Det finns också skolchefer och rektorer som intervjuats och som visat ett dokument som benämns "Plan för utbildning inom introduktionsprogrammen" eller något liknande skrivning som innehåller ordet "plan", och som beskriver yrkesintroduktion närmare. Här är två exempel, för att åskådliggöra variationen:

Yrkesintroduktion IMYRK

Utbildningen syftar till att eleverna skall få en yrkesinriktad utbildning som underlättar etablering på arbetsmarknaden eller leder till studier på ett nationellt program eller annan utbildning. Utbildningen kan utformas för enskild elev och är då inte anordnad i förväg. Elev som går annat Introduktionsprogram kan övergå till Yrkesintroduktion. Utbildningens inriktning och innehåll bestäms då inte i förväg utan planeras i elevens individuella studieplan. Yrkesintroduktion kan också erbjudas för en grupp elever och är då sökbar.

Vid fler sökande än platser sker urval enl meritvärde samt fri kvot. Sökande som tidigare gått ett år inom IMIND eller IMSPR prioriteras. Utbildningen kan innehålla hela eller delar av karaktärsämnen och kurser från nationellt yrkesprogram eller annan yrkesinriktad utbildning. Den bör även innehålla grundskolämnen som eleven saknar betyg i. Arbetsplatsförlagt lärande eller praktik kan också ingå. Elevens individuella studieplan styr utbildningens innehåll och längd. Yrkesintroduktion som planeras för en grupp elever presenteras på gymnasiewebben inför ansökningstillfället.

Under lå 13/14 genomförs IMYRK för en grupp elever inom X-gymnasiet och Y-gymnasiet. Utbildningarna sker inom yrkesområdet BA/ HV- finsnickeri (7 inom X-gymnasiet och 12 Y-gymnasiet), HV-textil design (7+12), FT (7 st X-gymnasiet)och IN (9st Y-gymnasiet). Studieplanering för enskilda elever kan resultera i att YRK kan komma att startas inom andra yrkesområden under det kommande året.

Genomförande

Elever

Yrkesintroduktionen vänder sig till en grupp elever eller för en enskild elev (17 kap. 4 §).

Längd

Utbildningen omfattar ett läsår men kan förlängas till flerårig om skolan och eleven beslutar så. Skolveckan omfattar 23 undervisningstimmar. Utbildningens omfattning kan dock minskas, om en elev begär det och huvudmannen finner att det är förenligt med syftet med elevens utbildning (17 kap. 6 §).

Innehåll

Yrkesintroduktionen innehåller huvudsakligen yrkesinriktad utbildning.

Praktisk utbildning på skolan, introduktion till nationella program.

Praktik eller arbetsplatsförlagt lärande på praktikplats, introduktion till nationella program.

Individuellt anpassad teoriundervisning med undervisning i grundskoleämnen som eleven saknar godkända betyg i och/eller delar av kurser i karaktärsämnen och i gymnasiegemensamma ämnen som ingår i gymnasieskolans nationella yrkesprogram.

Andra insatser som är gynnsamma för elevens kunskapsutveckling, såsom olika motivationsinsatser, kan ingå i utbildningen.

Det mest varierande resultatet i denna studie rör frågan om huvudmannens plan för utbildningen men vilken roll som huvudmannens plan för utbildningen spelar för utbildningens utformning kan dock diskuteras. Samtliga rektorer och berörd personal har kunnat redogöra i detalj för hur yrkesintroduktion är upplagt och organiserat på skolan, och har visat underlag såsom Powerpoint och hemsidor, som är ämnade åt att förklara utbildningens uppläggning för elever, vårdnadshavare och studie- och yrkesvägledare på högstadiet. Att det finns en plan, eller flera planer, för utbildningen, är i samtliga fall uppenbart. Det som brister är alltså ofta kopplingen till huvudmannen. I samband med att detta har diskuterats har flera ställt sig kritiska till de resurser som de är tilldelade, eller svårigheter vad gäller samarbete över rektorsområden. På det viset har kritik riktats mot den egna huvudmannen och huvudmannens prioritering av denna grupp elever. Det måste också betonas att detta dock inte gäller samtliga skolor.

Gränsdragningar till andra introduktionsprogram

Frågan om gränsdragningar mellan yrkesintroduktion mot de andra introduktionsprogrammen har också resulterat i skiftande resonemang. Vid många skolor är yrkesintroduktion den introduktionsutbildning som innefattar praktik. På det viset är exempelvis gränsdragningen till individuellt alternativ tydlig – på dessa skolor eller i dessa kommuner är inte praktik normalt en del av individuellt alternativ, och individuellt alternativ omfattar inte heller yrkeskurser. Samma sak gäller för preparand. På olika sätt uttryckts också vilka slags behov eleverna i yrkesintroduktion har. Vid en del skolor är argumentationen att om man behöver motivationshöjande insatser och liknande specifika inslag, så är individuellt alternativ den mest lämpade utbildningen. Vid andra skolor framförs ett annat slags resonemang: Yrkesintroduktion är en utbildning för elever som behöver stöd och struktur för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden och därför är det mycket viktigt med coacher och motsvarande funktioner, för att eleverna ska kunna få kunskaper om och kunna förbereda sig för vad som gäller på en arbetsplats.

Resonemangen förs också på olikartade vis angående gränsdragningen mot språkintröduktion. Regleringen om att yrkesintroduktion inte står öppet för elever som ska erbjudas språkintröduktion (skollagen 17 kap § 3) är alla väl medvetna om. Hur länge eleverna ska gå i språkintröduktion och när det är lämpligt att de kan gå över till yrkesintroduktion finns det dock uppenbara olika uppfattningar om. Vid en del skolor betonas att intresset för studierna, närvaro och motivation är viktigare än språkfärdigheterna. Intervjuade vid andra skolor problematiserar och uttrycker bekymmer att man får ta emot många som skulle behövt vara i språkintröduktion under längre tid. Det finns dock inte plats i språkintröduktion, på grund av att många nyanlända elever har kommit till kommunen.

Vid ett antal skolor finns specifika utformningar i mån av plats på program. Det finns exempelvis elever som går vad man kallar ”programnära preparand” i ett yrkesprogram. I detta specifika fall skiljer sig ”programnära preparand” från ”programnära yrkesintroduktion” genom att programnära yrkesintroduktion är sökbar men programnära preparand är något som erbjuds i mån av plats på yrkesprogrammet. En samordnare vid en annan skola förklarar att det kan bli olika ingångar till yrkesprogrammen genom att vissa gymnasieskolor i kommunen är tilldelade preparand och vissa är tilldelade yrkesintroduktion. Sammanfattningsvis kan konstateras att gränsdragningarna är olika, inte alltid är tydliga eller lätta att förstå.

Antagningsprocessen

Utbildning som utformas för en grupp elever och är sökbar har en modell som eleven och deras vårdnadshavare kan få överblick på inför gymnasievalet. Till sådan utbildning söker eleverna genom regionens eller kommunens antagningsenhet, och med betygen som grund till de platser som finns till förfogande. Utbildning som utformas för enskilda elever har inget sådant antagningsförfarande.

Antagningen till introduktionsprogrammets utbildning som utformas för enskilda elever har ett annat förfarande. Inledningsvis sker ett kartläggningssamtal med personal och då fastställs vilket introduktionsprogram som eleven ska gå. Hos vissa skolor fastställs vid detta tillfälle också elevens individuella studieplan, andra utför det momentet efter några introduktionsveckor, tillsammans med

elevens mentor. Resultaten av denna studie visar dels olika modeller för antagning, dels att kartläggningssamtalet under antagningen ses som grunden för individanpassning.

Sju av de 13 skolorna har sökbart yrkesintroduktion. Det visade sig dock att det inte enbart är denna antagningsform. Vid flera skolor finns båda modellerna, det vill säga både sökbar utbildning utformad för grupp och antagning för utbildning utformad för enskilda elever. Exempelvis visade det sig att det inte är ovanligt att elever som inte har sökt till en sökbar yrkesintroduktion antas till ett sökbart program efter kartläggning och intervju. Detta kan ske vid terminsstart, men oftast strax efter terminsstart eller under terminens gång.

Vid skolor som inte har sökbart yrkesintroduktion förklarade de intervjuade att de anser att det är bättre med antagning som bygger på kartläggning och intervju. Argumenten är att eleverna genom ett sådant samtal får en bättre uppfattning om utbildningens innehåll och uppläggning, och att utbildningen från början bättre kan anpassas med hänsyn till elevens behov. Det varierar vilken personalkategori som deltar i eller genomför kartläggningen och intervjuerna. Vid några skolor betonas att det är viktigt att studie- och yrkesvägledaren (SYV) deltar. Andra betonar att specialpedagogen är en nyckelperson. Vid ett flertal skolor betonas att det måste vara en lärare och en övrig personal (SYV, specialpedagog, kurator, elevcoach eller motsvarande). Flera skolor kallar till kartläggningssamtalet med vårdnadshavare. Argument för det är att det är mycket viktigt att från start etablera en kontakt med vårdnadshavare. Andra har mer frivilliga former av informationsmöten för vårdnadshavare och elever om introduktionsprogrammen.

Vid vissa skolor redogör rektor, SYV, elevcoach för överlämningsprocedurer från grundskolan som de anser fungerade väl. De menar exempelvis att de har goda samarbeten med SYV på grundskolan och att dessa har en god inblick i olika alternativ för eleverna i gymnasieskolans introduktionsprogram. De får god information från grundskolan om elevers behov. Andra menar att det finns samarbeten men att dessa kan förbättras avsevärt, framför allt gällande tillgång till dokumentation av elevernas kunskaper från grundskolan. En genomgående uppfattning är att man skulle kunna lägga upp en mer individbaserad utbildning och ”peppa” och motivera eleverna bättre om man vid antagningsprocessen har bättre tillgång till dokumentation av elevernas kunskaper. Vid några skolor uttrycks samma slags problem, men för elever som har bytt från en annan gymnasieskola med introduktionsprogram. ”Det finns ingen dokumentation vad eleverna faktiskt har gjort där de gick förut. Vi får ringa och jaga, och ibland får man svaret att eleven måste komma dit och hämta något dokument. Det är inte helt självklart att eleven vill gå till [en skola] som den har bytt ifrån för att hämta något dokument. Det här är ett jättestort problem.”

När det gäller modellen med sökbart yrkesintroduktion framkommer också olika uppfattningar. En del menar att det är en modell som fungerade väl: eleverna och deras vårdnadshavare har tagit ställning till ett yrkesområde som de tror passar. På det viset finns en individorienterad aspekt – man har kommit in på något som man sökt. Andra problematiserar och lyfter fram att eleverna kanske inte alltid har kommit in på deras förstaval, eller att det finns ett antal elever som inte vet vad det som de har sökt innebär. Exempel som ges är att arbete i restaurang innebär att man måste lära sig grunder om hygien och att det är ett ganska tufft jobb, eller att en framtid inom vården innebär att man under utbildningen får göra praktik där gamla människor ska vårdas. Sådana utsagor kommer från yrkeslärare vid olika skolor och kompletteras med berättelser om hur de måste lägga mycket tid på att prata med elever som uttrycker tvivel om sitt val av inriktning. Elever som inte vet om de ”valt rätt” eller ”vad de vill” ses också som en bidragande orsak till frånvaro och avbrott. Om eleven inte kommer till skolan är det svårt att jobba med att hjälpa och motivera eleven.

Den individuella studieplanens roll

När det gäller den individuella studieplanen har alla uppvisat sådana och förklarat rutinerna för hur de används. Dessa rutiner är likartade vid samtliga skolor. Den individuella studieplanen upprättas vid starten av utbildningen. Det är ett formellt dokument, där elevernas kurser fastställs, och om utbildningen omfattar praktik, i så fall hur många dagar i veckan. Den individuella studieplanen revideras om det är något ämne eller kurs någon som tas bort eller tillkommer, eller om det blir ändringar vad gäller praktikens uppläggning. Det är oftast elevens mentor eller mentorer som följer upp

och stämmer av den individuella studieplanen i ett utvecklingssamtal med eleven, vilket vanligtvis sker en gång per termin. Den individuella studieplanen kan också utgöra ett diskussionsunderlag när eleven har samtal med studie- och yrkesvägledare.

De intervjuade har förklarat den individuella studieplanens status. Det är ett ”rättssäkert dokument” – här fastställs de ämnen och kurser som eleven har rätt att avsluta. Ett återkommande påpekande är att det dock inte är ett dokument där man skriver saker som rör personliga utvecklingsområden eller behov. ”Det ska vara neutralt” och ”det ska vara sakligt och faktamässigt” är utsagor. När det gäller frågor om elevers individuella behov som inte står där lyfts andra rutiner fram, såsom regelbundna mentorssamtal eller möten med elevhälsan. Den likartade hanteringen av den individuella studieplanen är ett påfallande resultat i studien.

Resultat – organisering och individanpassning av undervisningen.

I denna andra resultatdel redogörs för områden i uppdragsbeskrivningen som rör undervisningen och lärarnas arbete med individanpassning av undervisningen.

Utveckling av generella förmågor och nyckelkompetenser

Så gott som samtliga intervjuade skolledare, rektorer, lärare och övrig skolpersonal uttrycker synpunkter som kan sammanfattas med att yrkesintroduktion är en utbildningsform som till stor del fokuserar utveckling av elevers generella förmågor och nyckelkompetenser som är viktiga i arbetslivet. Individanpassningen av utbildningen handlar i hög grad om att tillmötesgå sådant som eleverna behöver utveckla: kommunikativa förmågor, sociala förmågor, att våga fråga när man är osäker på hur man ska göra med ett moment, att våga ta initiativ, att lära sig planera, att öka sin uthållighet, att komma i tid, att förbättra sina matematikkunskaper, sina språkliga färdigheter i svenska och i engelska.

I intervjuerna uttrycks att elever som går i introduktionsprogrammen - och i yrkesintroduktion - går där av något skäl. Beroende på individens kunskaper, förmågor, förutsättningar och behov övas vissa förmågor mer än andra. Det lyfts fram att många elever har levnadsvillkor som är inte är gynnsamma, utsagor vittnar om elever i utanförskap och fattigdom, om ensamkommande flyktingar och om svåra trauman. Andra berättelser handlar om elever med goda villkor i hemmet men som har behov som inte har tillgodosetts i grundskolan. En del beskriver elever som stukade eller som vilsna eller lyfter fram elever som är i behov av stort stöd för att de mår dåligt. I samtliga utsagor finns berättelser som berättas med stort engagemang och att framgången i att ”bryta mönster” och förändra eller förbättra elevers kunskapsmässiga utveckling bygger på relationsarbete. I det sammanhanget lyfts individanpassning fram. Man kan inte bryta mönster och skapa goda lärandemöjligheter utan att utgå från individens behov och erfarenheter. Här betonas också vikten av att samarbeta med föräldrar eller vårdnadshavare, och även att samarbeta med andra instanser såsom BUP är viktigt. ”Man måste dra åt samma håll och prata samma språk, annars blir det förvirrande för eleven”, säger en samordnare för yrkesintroduktion.

En annan aspekt som också betonas är att eleverna måste kunna ”fungera” och ”sköta sig” på praktikplatserna, om det ska gå bra. På det viset ses yrkesintroduktion också som en arbetsfostrande utbildningsform, där det alltså också kan sägas handla om disciplinering och fostran. Intervjuade yrkeslärare förklarar att en elev som missköter sig på en praktikplats kan leda till att den arbetsgivaren inte är pigg på att ta emot några fler elever. Det finns således olika aspekter på nödvändigheten att ha fokus på utvecklingen av elevernas generella förmågor och nyckelkompetenser. Utvecklingen av sådana förmågor/kompetenser finns dock inte med i den individuella studieplanen. Det är något som man jobbar med ”här och nu”, ”allteftersom”, exempelvis med olika självskattningsunderlag och det är ett ”långsiktigt arbete”.

Det betonas att det är i skolan och på lektionerna som självkänsla och självtillit utvecklas, där uthållighet byggs upp och där eleverna lär sig förberedande arbetsplatsträning: såsom samarbete, kommunikation, arbetsregler, eller regler om arbetsmiljö. Frekvent är också påtalanden om att ”man måste ha stort tålamod”, ”man måste fokusera på vad det faktiskt kan och bygga på det”, ”kontinuitet är viktigt” och att eleverna behöver ”kontinuerlig stöttning och uppföljning”. I detta sammanhang lyfts

ofta de ekonomiska ramarna fram för graden av individanpassning. En del är bekymrade medan andra anser att de har goda förutsättningar. I några kommuner finns exempelvis medel att äska för elever med särskilda behov, i andra finns inte det. Detta blir påtagligt i intervjuerna med en friskola med utbildning i två olika kommuner. I den ena kommunen kan rektor äska extra medel, i den andra finns inte en sådan möjlighet.

Att jobba med att ”skapa nya vanor” beskrivs som ett ”idogt arbete” som involverar många förutom lärare – viktiga roller är specialpedagog, kurator, elevcoacher och elevassistenter. Det finns många insatser som lyfts fram som ”gynnsamma för elevens kunskapsutveckling”. Enskilda ”motiverande samtal”, ”tisdagsgrupp”, ”fredagsgrupp”, ”tjejgrupp”, undervisning om arbetsmiljö och säkerhet, utflykter, studiebesök, frukostfika, besök av personer från arbetsplatser, besök av elever som gått på skolan tidigare och som kan ses som förebilder. Även handledare och arbetskamrater på praktikplatser hålls fram som betydelsefulla.

Undervisning och lärande i grundskoleämnena och gymnasiegemensamma ämnena

Av intervjuerna framgår att alla elever i yrkesintroduktion, med några få undantag, läser minst ett grundskoleämne i sin utbildning. Många läser också något av de gymnasiegemensamma kurserna. De elever som inte läser någon av dessa ämnen eller kurser är elever vars utbildning utformats som en praktikförlagd eller APL-förlagd utbildning. Intervjuerna ger en samstämmig bild att de grundskoleämnena eller gymnasiegemensamma kurser som eleven ska läsa fastställs i den individuella studieplanen när eleven påbörjar sin utbildning och en avstämning sker vid utvecklingssamtal med mentor (och ofta vårdnadshavare) en gång per termin.

Organiseringen av undervisningen i dessa ämnen/kurser skiljer sig åt mellan skolorna. De elever som läser yrkesintroduktion integrerat med ett gymnasieprogram har i vissa fall undervisning i dessa ämnen tillsammans med eleverna i det nationella programmet. Flera lärare i matematik har förklarat att det inte är så stor skillnad mellan elever som läser Matematik 1a och grundskolans matematik. Deras utsagor handlar om att man kan och måste individanpassa undervisningen i matematik med olika läromedel och att vissa gemensamma genomgångar kan man ha ihop. Det är inte ovanligt med utsagor om att många elever som har godkänt i matematik från grundskolan också har en bra bit kvar för att få betyg i gymnasiekursen. Vid andra skolor går eleverna ifrån sin klass då de har matematik på schemat. Undervisningen är då parallellförlagd med matematikundervisningen för alla IM-elever som inte fått grundskolebetyg i matematik. Av många intervjuer framkommer att fungerande schematekniska lösningar är mycket viktigt för att kunna få till stånd individanpassning av elevernas undervisning och viktiga förutsättningar för att de ska nå sina kunskapsmål. Vid flera skolor görs även nivå-grupperade indelningar, framför allt i engelskan. Där finns elever med kunskaper motsvarande mellanstadiet nivåer och andra som är nära ett betyg i gymnasiets engelskkurs Engelska 5.

Undervisningen i svenska/svenska som andraspråk har inte sällan inslag av yrkessvenska, språkutvecklande arbetssätt mot yrkesämnena eller ämnesintegrerade inslag. Vid ett flertal skolor uttrycks att detta är ett prioriterat eller framtida utvecklingsområde. Alla kommuner har haft stora öknings av elever i språkintroduktion. Det finns många elever i yrkesintroduktion som kommer från det programmet. Lärarna som berättar om språkutvecklande arbetssätt betonar dock att detta inte enbart är viktigt för nyanlända elever. Många elever överlag har ”stora luckor”, ”brister i språket” och språkutvecklande undervisning är viktigt för att de ska nå sina mål även i yrkesämnena. Vid några skolor påtalar lärare som har elever från flera olika yrkesinriktningar i samma klass i svenska att det inte går att jobba med gruppen på det sätt som eleverna skulle behöva för ett språkutvecklande arbetssätt mot yrkesämnena. I sådana fall kommer också budgetfrågor in i diskussionen.

Mer än hälften av skolorna i studien ger också möjlighet till individualiserad undervisning genom studiehall, studieverkstad, pluggeria, etc. som har schemalagd lärare eller annan personal, såsom specialpedagog eller elevassistenter med specifika modersmål. Dessa ’rum’ framhålls som mycket viktigt för individanpassning och som en möjlighet för att elever som varit frånvarande och halkat efter

ska kunna få hjälp. Andra arrangemang är lovskolor och schemalagda uppsamlingsveckor. Framför allt rör sådana individualiserade undervisningsformer grundskoleämnena och de gymnasiegemensamma kurserna, men det finns också exempel på stödstrukturer för yrkesämnena.

Ett framträdande resultat från intervjuerna med lärare och från klassrumsstudierna är att undervisningen i grundskoleämnena och gymnasiegemensamma kurser utgörs av strukturerad undervisning med lärarledda lektioner. Många intervjuade lärare betonar hur viktigt det är att eleverna får strukturerad undervisning och med mycket återkoppling. Strukturerad undervisning med frekvent återkoppling ses som en bas för individanpassning – att individer får lärarstöd och stödstrukturer för att lyckas. Detta gäller även i det fall som ämnesövergripande projekt genomförs. Lärare som arbetar ämnesövergripande betonar att planeringen av sådana projekt måste vara tydlig och förankrad hos eleverna och genomföras med lärarstöd, samt att uppföljningen med enskilda elever behöver ske kontinuerligt. En lärare förklarar: ”Här ska du inte bara klara av studierna. Du ska få redskap för att lyckas också senare när du går ett nationellt program. Du ska veta vad det innebär att vara en elev som lyckas. Vi måste jobba mycket med återkoppling, så att de känner och vet att och hur de har utvecklats - och att de känner sig trygga med det”.

Utveckling av yrkeskunskaper

I den inledande redogörelsen framkommer att det finns olika modeller av yrkesintroduktion (jfr även tabell 3). En del modeller har en eller två yrkeskurser under ett år, andra skolor har modeller med ett upplägg som kan ge betyg i betydligt fler yrkeskurser. Yrkesintroduktion med ett ettårsupplägg innebär en introducerande utbildning till gymnasiestudier som främst syftar till att ge elever möjlighet att uppnå behörighet för ett yrkesprogram eller för programinriktat individuellt val. Andra upplägg kan tvärtom vara alternativet för elever som inte vill eller kan gå i ett nationellt program. De är då ofta upplagda med praktik/APL som bas, och studier i vissa grundskoleämnena. Möjligheten att utveckla specifika yrkeskunskaper skiljer sig åt mellan olika skolor.

En del skolors organisering med olika rektorsområden och olika budgetområden verkar skapa svårigheter att samarbeta och hitta individanpassade lösningar som ger eleverna i yrkesintroduktion möjlighet att ta del av yrkesämnenas kurser. Det finns flera exempel på att budgeten för yrkesintroduktion hör till budgeten för introduktionsprogrammen och att denna rektor har förklarat att hen därför måste ”köpa från” eller ”betala till” yrkesprogrammets rektor för att yrkesintroduktionselever ska kunna få yrkeskurser, och att detta inte ryms inom budgetens ram. En del rektorer för introduktionsprogrammen har förklarat att de köpt yrkesutbildningskurser genom komvux för att det varit ”lättare” och ”billigare” än genom den egna gymnasieskolan. Andra rektorer och skolledare som tillfrågats om det finns sådana dilemman eller omständigheter har hävdade att det inte går eller är rimligt att organisera på det viset. Detta är ett exempel på hur elevernas möjligheter att utveckla specifika yrkeskunskaper inom ramen för gymnasiets yrkesämneskurser varierar. Ett annat sätt är genom tillgång till lokaler. Vissa skolor har yrkeslärare som jobbar specifikt eller enbart med elever i yrkesintroduktion. Det kan då också innebära att man är i en särskild verkstad eller ett särskilt metodrum med eleverna som går yrkesintroduktion. Yrkesintroduktionsprogrammets utformning innebär då kunskapsutveckling mot det som är möjligt att lära sig i den specifika miljön. Andra elever ges tillträde till vad gymnasiet har att erbjuda för eleverna i samtliga yrkesprogram.

I intervjuerna finns utsagor om förändringar under senare år avseende personalens syn på obehöriga elever i yrkesutbildning. Orsakerna relateras till de senaste årens minskande antal sökande till gymnasieskolans yrkesprogram och att det har gjort att yrkeslärare i högre grad har elever från introduktionsprogrammen programinriktat individuellt val och från yrkesintroduktion i sitt nationella program, eller undervisar särskilda yrkesintroduktionsgrupper. Yrkeslärare vid samtliga skolor har intervjuats. Många problematiserar elevernas kunskapsnivåer och berättar att de måste anpassa sin undervisning för många skilda behov. Många betonar dock att det inte alls enbart gäller för elever som hör till yrkesintroduktion. Tvärtom kan en del elever i yrkesintroduktion ha goda färdigheter och kunskaper och vara mycket ansvarstagande. Svårigheten som adresseras är att det är stor spridning i

grupperna vad det gäller kunskaper och vad det gäller individuella behov. Ett antal yrkeslärare har efterlyst mer resurser och stöd för att kunna skapa goda eller rimliga möjligheter för yrkeslärande och för att hjälpa eleverna att nå målen i yrkeskurserna. I de fall då undervisningen varit dubbelbemannad med yrkeslärare och elevcoach (eller en annan lärare) har ett sådant upplägg lyfts fram som en förutsättning för att man ska uppnå resultat, och kunna hjälpa individer med olika behov att hantera maskiner och verktyg. På det hela taget kan sägas att yrkeslärare på olika sätt ger uttryck för att deras arbete är komplext och att utvecklingen av elevernas yrkeskunskaper är en utmaning då det både handlar om att utveckla färdigheter och att tillägna sig yrkesteoritiska kunskaper. En yrkeslärare uttrycker sig så här: "Här [dvs. i skolan] ska de ju få basen så att de kan klara av att vara på en arbetsplats. Många har misslyckanden bakom sig eller är osäkra eller mår dåligt eller har något med sig i bagaget. Det är mycket som vi måste göra så att det blir bra, så att det blir bra på praktiken, så man känner att man har en bra grund och att man inte får fler misslyckanden".

Några vittnar om att skolans satsning på yrkesintroduktion håller på att "förändra hela skolan". En samordnare uttrycker sig så: "Behovet av att samarbeta över programgränser och rektorsområden har blivit tydligare. Det verkar som om vi går mot en situation där man ser på eleverna i yrkesintroduktion som våra gemensamma elever istället för IM:s elever." Rektorer och skolledare men även lärare lyfter fram behovet av att yrkeslärare har lärarutbildning – exempelvis i specialpedagogik och om styrdokumentet och om betygssättning. En återkommande synpunkt är att "Det är ju yrkeslärarna som ska kunna kommunicera med handledare på arbetsplatser och förklara skolsystemet för dem".

Ytterligare en återkommande synpunkt i intervjuerna med yrkeslärare är behovet av att utveckla kunskapsdokumentation för eleverna. Många arbetar med matriser som grundar sig på kursernas kunskapskrav men de framhåller att termerna ofta är generella eller abstrakta. För att göra kunskapskraven begripliga för eleverna (och även för handledare) måste de "översätta" eller göra orden i matriserna enklare att förstå. Detta relateras till individanpassning då det handlar om att det är just specifika individers kunskapsutveckling som är i fokus. Lärarna och rektorer efterlyser stödmaterial och allmänna råd om hur man ska göra synligt och formalisera vad elever som inte avslutar en kurs faktiskt har lärt sig. Särskilt uppmärksammas detta av yrkeslärare som också har arbetat med eller arbetar med vuxenutbildning, där validering av yrkeskunskaper är centralt.

Ett specifikt problem rör möjligheter till relevant praktik för olika elever i yrkesintroduktion och brister på praktikplatser i vissa yrkesområden. Denna fråga överlappar parallellstudien om *Samverkan med arbetsplatser i yrkesintroduktion* och skall därför inte behandlas närmre här. Dock kan konstateras att de intervjuade yrkeslärarna och elevcoacherna i denna studie betonar att en bra praktik/APL kan "betyda allt" för en elevs utveckling. Det måste därför ses som en stor möjlighet för individanpassning. Likaså betonas hur mycket arbete som ofta läggs ner för att eleven ska få en praktikplats som matchar elevens intresse och möjlighet att kunna ha en väl fungerande praktik.

I relation till detta lyfter några yrkeslärare och rektorer upp ett särskilt problem. Detta formuleras i termer att "gymnasieskolan är ojämlig" eller att "de elever som behöver mest inte får det som de andra får". Det handlar om att elever i lärlingsprogram får en ersättning, och att det också utgår ersättning till arbetsplatser. Sådana medel finns inte för elever som är inskrivna i introduktionsprogrammen. Detta har kommit att innebära att praktikplatser inte vill ta emot elever som hör till yrkesintroduktion (och programinriktat individuellt val). Denna ojämlighet blir särskilt påtaglig för elever som går den integrerade modellen i en lärlingsutbildning. I en klass kan det innebära att ett antal elever har ersättning och andra inte, och att det är lätt att ordna bra praktikplatser till vissa i klassen men inte till andra. Elever som intervjuats har också uttryckt att detta är "orättvist" och "det är svårt att förstå att det kan vara så".

Förutsättningar för individanpassningen och framgångsfaktorer

I denna tredje resultatdel fokuseras uppdragets delsyfte att identifiera förutsättningar för individanpassning och framgångsfaktorer för utbildningen och undervisningen.

Även om de intervjuade har olika infallsvinklar som kan relateras till *individ Anpassning* är ett genomgående drag i intervjuerna är att individ Anpassning är något som bygger på en relation med eleven. Vikten av att utgå från elevens behov och erfarenheter betonas. I ett antal intervjuer ges exempel på personal som inte kunnat fokusera på att jobba med att stärka eleverna eller som inte har kunnat bygga upp relationer på det sätt som är nödvändigt. De intervjuade talar med eftertryck om att goda samarbeten är en grund för att kunna jobba framgångsrikt med elever som behöver utveckla många färdigheter och förmågor, såsom sociala och kommunikativa förmågor. Här ges också exempel på handledare som är "fantastiska", "underbara" och "otroliga" med eleverna. Vid några skolor ordnade personalen på yrkesintroduktion frukostfika eller liknande möten för handledare en gång i månaden, för att de skulle kunna ta del av varandras erfarenheter eller kunna få råd om hur man kan bemöta elever med specifika diagnoser.

Som har redogjorts för ovan skiljer sig samarbetet mellan yrkeslärare och lärare i grundskoleämnen/gymnasiegemensamma ämnen mellan olika skolor. Vid en del skolor är organiseringen sådan att lärare i grundskoleämnen/gymnasiegemensamma ämnen och yrkeslärare ingår i samma arbetslag och har samma rektor. I andra skolor är det inte så. Intervjuade vid skolor som är organiserade i arbetslag med yrkeslärare och lärare i grundskoleämnen/ gymnasiegemensamma ämnen betonar att samarbete är en förutsättning för att lyckas. De understryker att det är ett "långsiktigt arbete" att jobba med denna grupp elever med många skilda behov och "ett arbetslag med olika kompetenser", "arbetslagets anda", "skolkultur", "rektors anda" och "rektors stöd" lyfts fram som förutsättningar för att uppnå goda resultat och för att utveckla utbildningen. I samband med detta poängteras också att organisationsförändringar, stora besparingskrav och ryckighet i organisationen har påtagliga negativa konsekvenser. Flera skolor hade under den senaste tiden haft omfattande besparingskrav och genomgått större organisationsförändringar, vilket medfört att personal har bytts ut, varit sjukskrivna eller har slutat. Ett antal yrkeslärare har ingående förklarat hur svårt det är att undervisa och räkna till i grupper med stor kunskapspridning och skilda individuella behov. Vid flera skolor förekommer dubbelbemanning under yrkesämneslektionerna, särskilt då eleverna är i verkstad. Ett sådant upplägg framställs av de intervjuade som en förutsättning för att nå framgång med alla elever.

Som också har beskrivits ovan lyfts strukturerad undervisning, lärarstöd och stödstrukturer fram som viktigt för att eleverna ska klara av studierna och även utveckla strategier för att lyckas med sina framtida studier. Lärmiljöer såsom studiehall, studieverkstad, pluggeria, etc. med schemalagda lärare och annan personal framhävs som en bas för en utbildning som kan anpassas utifrån specifika elevers förutsättningar och behov. Här kan elever få individuell hjälp och återkoppling utöver vad som erbjuds under lektionstid. Oftast är det lärare i de gymnasiegemensamma ämnena som är bemannade men några skolor hade också bemanning av yrkeslärare. En lärare i omvårdnadsprogrammet berättar hur några av hennes elever som går en yrkesintroduktion som är integrerad med omvårdnadsprogrammet kommer till studiehallen under de tider hon är där och får individuell hjälp. Dessa specifika elever har tidigare gått i språkintrödningsprogram och är mycket angelägna att få hjälp med yrkesstermer och abstrakta begrepp. Eleverna intervjuades också och de värderade detta upplägg högt.

Avslutande diskussion

Resultaten visar hur individ Anpassning inom yrkesintroduktion finns i många olika former och tar gestalt på många olika sätt. Av resultaten framkommer således att graden av individ Anpassning kan ses som stor – men också att den möjliggörs och begränsas av olika lokala kontextuella faktorer. I denna avslutande diskussion fokuseras uppdragets delsyfte att identifiera möjliga utvecklingslinjer kopplat till graden av individ Anpassning av utbildningen på yrkesintroduktion.

Programmets utvecklingslinjer som kan skönjas är kopplade till att utbildningen är så decentraliserad som den är rörande organisation och ekonomi (jfr Henning Loeb och Lumsden Wass, 2015). Skollagens och gymnasieförordningens formuleringar ger stort utrymme för tolkning. Detta kan skapa många kreativa lösningar på lokal nivå men det innebär också att variationen mellan utformningen av

yrkesintroduktion är stor, och därmed inte särskilt tydlig. Frågan är om det dock ändå inte är en stor styrka att utformningen är så anpassad och flexibel som den är. Det är stor variation i landet vad det gäller näringsliv, företag på orter och den offentliga sektorn och eleverna som går i yrkesintroduktion har många individbaserade behov. Så gott som samtliga intervjuade har beskrivit relationsarbetet med eleverna som en bas för individanpassning och betonat elevernas många olika behov av kontinuerlig stöttning och uppföljning. Dessa utsagor går också i linje med tidigare genomförd forskning inom individuella programmet och vid introduktionsprogrammen (Henning Loeb och Lumsden Wass, 2014). Med tanke på elevernas individbaserade behov är det dock på sin plats att ifrågasätta om det är rimligt att de ekonomiska ramarna är så olika för utbildningen, givet ambitionerna med en likvärdig skola. Likaså kan ifrågasättas om det inte är lämpligt att lärare som arbetar med yrkesintroduktion behöver vara behöriga lärare. Som det nu är yrkeslärare undantagna från legitimationskravet.

Resultaten visar också en utvecklingslinje att gränsdragningarna mellan introduktionsprogrammen ser olika ut på lokal nivå. Även detta är också kopplat till att det är en decentraliserad organisation. Utifrån det är det viktigt för verksamma att kunna ta del av hur yrkesintroduktion och introduktionsprogrammen utformas på andra håll, för att kunna få inspiration och kunna utveckla sin verksamhet. Många intervjuade efterlyste sådana möjligheter.

En utvecklingslinje som har visat sig är att huvudmannens plan för utbildningen inte alltid finns, eller inte är ett levande dokument. Flera intervjuade efterfrågar hur en sådan plan såg ut, eller om det finns modeller för hur en sådan plan skulle kunna se ut. Kanske skulle en tydligare statlig reglering rörande huvudmannens plan för utbildningen vara på sin plats. I ett antal intervjuer med rektor, lärare och övrig personal uttrycks också en önskan om bättre eller djupare kunskap om introduktionsprogrammen från huvudmannens sida. Detta gäller såväl kommunal som enskild huvudman. Intervjuade i skolor i större städer anser ofta att verksamhetsutvecklingen är något som tar form på skolorna och att huvudmannens stöd skulle kunna vara större. Kanske skulle en starkare skrivning rörande huvudmannens ansvar ge bättre förutsättningar för kvalitetsutveckling och kunna stärka samarbeten mellan utbildningar och utbildningsformer, såsom mellan introduktionsprogrammen och vuxenutbildningen.

En specifik utvecklingslinje för introduktionsprogrammen i hela landet är ökningen av nyanlända elever. Detta ställer stora krav på lärare i språkintröduktion, men även i de andra introduktionsprogrammen såsom yrkesintroduktion. Av resultatet framgår att olika skolor arbetar med eller ser vikten av att utveckla språkutvecklande arbetssätt i yrkesintroduktion. Här finns mycket mer att göra. Frågeställningar i framtida kartläggningar skulle kunna vara: Hur ser en god stödstruktur och lärandestruktur ut för en elev som kommer från språkintröduktion och som ska bli behörig för ett yrkesprogram eller förberedas för anställning? Vad kan ses som framgångsrik undervisning – vilka kompetenser behöver en gymnasieskola med nyanlända elever som ska lyckas i sin utbildning? Hur kan introduktionsprogrammets och yrkesintroduktions elevers utbildningsväg se ut från gymnasieskolan till vuxenutbildningen?

Den avslutande utvecklingslinjen som kan skönjas är att många elevers kunskapsutveckling inte räcker för ett betyg i ett kursbetyg men att kunskapsutvecklingen kan ändå vara omfattande. Behovet av nationella dokument som kan användas på ett likvärdigt sätt för att dokumentera elevernas utveckling av nyckelkompetenser och inte minst de för de yrkeskunskaper som erövrats under utbildningen är stort. Sådana dokument är av yttersta vikt för att underlätta för anställning eller vid validering i framtida studier. Många intervjuade har efterfrågat dokument med sådana riktlinjer eller mallar.

Referenslista

Henning Loeb, I. & Lumsden Wass, K. (2014): Synlig pedagogik och subtila interaktionsmönster. Fallstudier av framgångsrik undervisning vid IV och IM. *Utbildning och demokrati* 23(2). <http://www.gu.se/forskning/publikation/?publicationId=199647>

Henning Loeb, I. & Lumsden Wass, K. (2015, i tryck): Introduktionsprogrammen i gymnasieskolan. I: S. Lindblad & L. Lundahl (red.): *Utbildning – makt och politik*. Lund: Studentlitteratur.